

ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОФІС
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

м. Київ, 2 жовтня 2025 року

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 347.77/.78:340.134(477)(062.552)
Р 45

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту правотворчості та науково-правових
експертиз Національної академії наук України
25 вересня 2025 року, протокол № 9*

Редакційна колегія:

Гриняк А. Б., Кот О. О., Великанова М. М.

Відповідальний редактор:

Великанова М. М.

Р 45 Реформування права інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 2 жовтня 2025 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 184 с.

ISBN 978-617-8574-47-5

2 жовтня 2025 року Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України спільно з Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій провели Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Реформування права інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України», в якій взяли участь представники органів державної влади, науковці та науково-педагогічні працівники.

УДК 347.77/.78:340.134(477)(062.552)

© Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України, 2025

© Видавництво «Юридика», 2025

© Автори, 2025

ISBN 978-617-8574-47-5

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	7
Про деякі дискусійні об'єкти промислової власності: проблеми регулювання Андрощук Г. О.	9
Новели у тлумаченні права інтелектуальної власності: практика суду справедливості Європейського Союзу Ахтирська Н. М., Паршикова Л. К.	17
Актуальні зміни до законодавства про захист прав споживачів через призму права інтелектуальної власності Бажанов В. О.	21
Окремі питання доказів у справах про дострокове припинення дії свідоцтва України на торговельну марку у зв'язку із невикористанням Бажанова В. О.	23
Про окремі заходи забезпечення реформування права інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України Баклан О. В.	25
Цивільно-правовий захист авторського права блогера на контент в соціальних мережах Бірюкова А. Г.	29
Концептуальний підхід до визнання окремих об'єктів інтелектуальної власності в контексті рекодифікації цивільного законодавства Булат Є. А.	34
The issue of originality in computer-generated works under UK law Bulat N. M.	36
Визнання прав інтелектуальної власності недійсними: нетрадиційний спосіб захисту прав в умовах рекодифікації цивільного законодавства України Вавженчук С. Я.	39
Інтелектуальна власність в цифрову епоху: проблема безпеки використання новітніх технологій та її правове забезпечення Вінник О. М.	42

Окремі питання належності прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені військовослужбовцями, в умовах рекодифікації цивільного законодавства України	
Головач Є. Т.	47
Виключно біологічні та мікробіологічні процеси у контексті патентоздатності порід тварин	
Голубей М. В.	52
Підходи до недійсності правочинів в сфері інтелектуальної власності з дефектом форми за законодавством України та країн ЄС	
Гуцуляк В. К.	55
Питання технології як об'єкта цивільних прав	
Жорнокуй Ю. М.	60
Місце неоригінальних об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту, в системі об'єктів права інтелектуальної власності	
Зеров К. О.	64
Вплив рекодифікації цивільного законодавства України на адміністративно-правовий захист інтелектуальної власності у цифровому середовищі	
Зінич Л. В.	67
Особливості використання судової експертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням авторських та суміжних прав	
Калюга К. В.	71
Охорона прав інтелектуальної власності у системі цивільного права: напрями, проблеми, перспективи	
Кодинець А. О.	75
До питання про здійснення особистих немайнових прав автора	
Кохановський В. О.	83
Щодо питання правового регулювання застави майнових прав інтелектуальної власності	
Кривошеїна І. В.	86
Інтелектуальна власність та важливість її дослідження з духовно-ціннісних позицій та міждисциплінарної парадигми	
Кріцак І. В., Гладкова Є. О.	90
Нетипові об'єкти авторського права	
Кройтор В. А.	96

Щодо структури книги 4 ЦК України «Право інтелектуальної власності» в контексті рекодифікації цивільного законодавства України Мироненко Н. М.	101
Обмеження доступу до відомостей державних реєстрів інтелектуальної власності, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони Носік Ю. В.	105
Розпорядження майновими правами ІВ в умовах війни та повоєнної відбудови Омельченко О. П.	107
Економіко-правова експертиза механізмів захисту прав інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України Перегида Ю. А.	111
Про правову природу Постанови Великої Палати Верховного Суду: у контексті формування сталої судової практики Погрібний С. О.	115
Роль органів публічної влади у формуванні інноваційної екосистеми захисту прав інтелектуальної власності Покатаєв П. С.	123
Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в сучасній Україні Сидоркіна Р. Д., Прохоров К. О.	127
Об'єкти авторського права як об'єкти цивільного обороту Сліпченко С. О.	130
Об'єкти інтелектуальної власності в сфері технічного регулювання Смерницький Д. В., Тригубенко М. В.	135
Сертифікаційний знак і торговельна марка: правова природа, відмінності та перспективи розвитку в Україні Старовіт О. М.	137
Оновлення законодавства у сфері інтелектуальної власності в контексті рекодифікації цивільного законодавства України Тарасенко Л. Л.	141
Адаптація правового режиму охорони комерційної таємниці до законодавства ЄС: деякі питання застосування «розумних заходів» Трубаков Є. О.	146
Інтелектуальна власність у сфері охорони здоров'я як складова євроінтеграційної політики України Уразовська О. С.	151

Права інтелектуальної власності та поділ спільного майна подружжя: проблемні аспекти Федорченко Н. В., Лісовий С. А.	156
Цифровий контент як об'єкт права інтелектуальної власності і вид цифрової речі у світлі рекодифікації цивільного законодавства Харитонов О. І.	158
Щодо проблеми уточнення визначення сучасного змісту поняття «комерційна таємниця» Хрідочкін А. В.	163
Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні: сучасні виклики, міжнародні стандарти та напрями модернізації Шевчишин О. І.	167
Цивільний кодекс як джерело авторського права і суміжних прав у державах-членах ЄС Штефан А. С.	172
Реформування права інтелектуальної власності для відбудови України у післявоєнний час Ярошевська Т. В.	175
Штучний інтелект у фармацевтичних винаходах – виклики та орієнтири патентного права України та Європейського Союзу Ясечко С. В.	179

ВСТУПНЕ СЛОВО

Цивільний кодекс України, який набрав чинності понад двадцять років тому, безумовно був і залишається надійним фундаментом для розвитку приватних відносин. Закріплення Цивільним кодексом України основоположних засад приватноправового регулювання, юридичної рівності учасників, неприпустимості свавільного втручання держави у приватні відносини, непорушності права інтелектуальної власності стимулювало розвиток вітчизняного приватного права та вплинуло на становлення галузевого законодавства й практику його застосування.

Наразі Україна досить впевнено рухається у євроінтеграційному напрямі: певним чином вже сформована переговорна позиція України за кластером 2 («Внутрішній ринок»), до якого входить розділ 7 «Право інтелектуальної власності»; на порядку денному приєднання України до Женевського акту Лісабонської угоди про назви місць походження та географічні зазначення, Європейської патентної конвенції; розробляється законопроект про захист комерційних таємниць, в основі якого лежать пропозиції щодо імплементації *acquis* ЄС; у сфері авторського права та суміжних прав проводиться робота з адаптації національного законодавства до тринадцяти Директив і двох Регламентів ЄС¹.

Разом з тим, швидкий розвиток відносин у сфері інтелектуальної власності, поява нових інструментів (блокчейн, штучний інтелект), переосмислення місця і значення вже існуючих об'єктів, створює гостру потребу в перегляді нормативного масиву Цивільного кодексу України з метою його удосконалення.

Як відомо, одним із чинників сталого розвитку економіки та конкурентоспроможності суб'єктів на ринку інновацій є наявність інтелектуального, людського ресурсу. Основне завдання, що сьогодні стоїть перед Україною – створити умови для того, щоб інтелектуальна власність почала функціонувати як повноцінний актив. Для досягнення цієї мети потрібен сучасний правовий інструментарій, що створить необхідне нормативне забезпечення діяльності авторів, винахідників, розробників, інноваторів тощо. Власне, частково це завдання покладається на Цивільний кодекс України, який має закріпити систему права інтелектуальної власності і окреслити місце права інтелектуальної власності у системі приватного права.

Звісно, багато положень Цивільного кодексу України витримали випробування часом та практикою нормозастосування. Проте,

¹ Рекодифікація і євроінтеграція: виклики та перспективи для права інтелектуальної власності обговорили науковці та практики під час конференції. URL: <https://nipo.gov.ua/reformuvannia-ip-prava-rekodyfikatsia-conf/>

переосмислення та оновлення потребують визначення правового режиму об'єктів, які лише нещодавно здобули міжнародне правове регулювання, наприклад, традиційні знання та вираження культури. Дискусійним є режим окремих об'єктів інтелектуальної власності, зокрема наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій, порід тварин. Окремо має бути вирішене питання регулювання комерційної таємниці в межах права інтелектуальної власності². Отже, удосконалення нормативного регулювання відносин в сфері інтелектуальної власності має рухатись за таким вектором.

Поряд з цим рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства запускає процес подальшого вдосконалення спеціального законодавством. У сфері інтелектуальної власності таке законодавство є доволі розгалуженим. Враховуючи специфічність об'єктів інтелектуальної власності, потреб у їх правовій охороні, такий рівень спеціального законодавства має бути залишеним. Проте, спеціальні закони мають бути узгоджені з європейським правом, мати один вектор руху із Цивільним кодексом України, системно та повно врегульовувати відповідні відносини.

Отже, перед цивілістичною спільнотою сьогодні стоїть конкретне життєво важливе завдання – створити демократичний, ефективний та справедливий акт, який забезпечить кожній людині можливість вільно розвиватися та реалізовувати себе у приватній сфері, створить належні регуляторні механізми, стимулюватиме розвиток інноваційних, підприємницьких, корпоративних, інформаційних тощо відносин, і, зрештою, забезпечить економічну стійкість нашої держави.

Олексій Ком

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
директор Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАН України,
заслужений юрист України*

Марина Великанова

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАН України*

² Рекодифікація і євроінтеграція: виклики та перспективи для права інтелектуальної власності обговорили науковці та практики під час конференції. URL: <https://nipo.gov.ua/reformuvannia-ip-prava-rekodyfikatsia-conf/>

ПРО ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Андрощук Г. О.

*кандидат економічних наук, доцент, юрист,
провідний науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Промислова власність (англ. Industrial property) – одна зі складових частин інтелектуальної власності (ІВ). Поняття промислової власності було застосоване у Паризькій конвенції з охорони промислової власності, ухваленій у 1883 році. Пізніше воно закріпилося у низці інших міжнародних угод. Згідно зі ст. 1 Паризької конвенції, об'єктами промислової власності є патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, позначення походження товарів, фірмові найменування, географічні зазначення, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) інтелектуальною власністю визнані права на конкретні об'єкти (п.8,ст.2): *«...інтелектуальна власність включає права, що відносяться до: літературних, художніх і наукових творів (охороняються авторським правом); виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач (охороняються як суміжні права); винаходів, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків (охороняються патентним правом і правом промислової власності), а також до захисту від недобросовісної конкуренції (охороняються відповідно до антимонопольного закону); а також усі інші права, що відносяться до інтелектуальної діяльності, у виробничій, науковій, літературній і художній галузях»*. [1, с. 12]. 26 червня 2000 р. ВОІВ прийняла Всесвітню декларацію з ІВ, де визначено, що: *«термін “ІВ” означає будь-яку власність, що визнається за загальною згодою в якості інтелектуальної за характером та заслуговує охорони, включаючи, але не обмежуючись, науковими і технічними винаходами, літературними чи художніми творами, товарними знаками та покажчиками ділових підприємств, промисловими зразками і географічними зазначеннями»* [1, с. 13]. Декларація пропонує конструктивний шлях переходу від регулювання об'єктів до регулювання відносин у галузі використання знань, що беруть участь у цивільно-правових відносинах як результати інтелектуальної діяльності. Тобто, ВОІВ трактує дане поняття досить широко.

В національному законодавстві термін «промислова власність» вперше використано в Тимчасовому положенні про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затвердженому Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. N 479/92 та в ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». В Цивільному кодексі (ЦК) України та у відповідних національних законах у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності відсутнє визначення терміну «промислова власність». У ЦК України міститься обмежений перелік об'єктів права промислової власності, більшість з яких регулюються окремими законами в сфері промислової власності (за винятком наукових відкриттів, фірмових найменувань, раціоналізаторських пропозицій).

В монографії Генерального директора ВОІВ Каміла Ідріса «Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного розвитку» (Intellectual Property: A Power Tool for Economic Growth) вперше дається класифікація об'єктів ІВ. Конвенція про заснування ВОІВ 1967 року передбачає, що ІВ включає права, що стосуються наступного: 1. Літературно-художні та наукові твори. 2. Виступи артистів, фонограми, передачі. 3. Винаходи у всіх сферах людської діяльності. 4. Наукові відкриття. 5. Промислові зразки. 6. Марки та комерційні назви та позначення. 7. Захист від недобросовісної конкуренції. 8. Усі інші права, що є результатом інтелектуальної діяльності в промисловості, науковій, літературній та мистецькій галузях. Кілька міжнародних договорів, укладених з 1967 року, зокрема Угода ТРІПС додатково уточнила та розробила нові типи ІВ, наприклад, розробка топографій інтегральних схем на основі попередньої роботи, виконаної ВОІВ. Ця тенденція демонструє динамічний характер ІВ у відповідь на технологічний і культурний розвиток, що стосується, наприклад, комп'ютерного обладнання, програмного забезпечення, цифрових комунікацій, Інтернет і геноміки. Сфери, згадані під 1), належать до галузі «авторського права» та відповідно до 2) до галузі ІВ «суміжних прав». Області відповідно до 3), 4), 5), 6) і 7) складають галузь промислової власності ІВ [2, с. 17–18]. Як бачимо, ВОІВ не виділяє окремо «нетрадиційні» об'єкти. Всі вони належать до права промислової власності. В Україні законодавство у сфері промислової власності характеризується низкою негативних ознак: суперечливість, наявність прогалін, розпорошеність по різних нормативно-правовим актам, дублювання законодавчих норм тощо. Як наслідок, маємо неефективне правове регулювання відносин у сфері промислової власності та неналежний захист прав у цій сфері. Існує потреба усунення суперечливості окремих правових положень національного законодавства України щодо охорони прав на об'єкти

промислової власності, наслідком чого є суперечлива судова та адміністративна практика розгляду спорів з питань захисту прав промислової власності.

Професор І. Якубівській у своїй статті «Об'єкти права інтелектуальної власності з позиції рекодифікації цивільного законодавства України» зазначає, що серед об'єктів правової охорони передбачені наукове відкриття і раціоналізаторська пропозиція – об'єкти, невідомі сучасному законодавству інших пострадянських країн, не кажучи вже про західноєвропейські [3, с. 165]. Спробуємо спростувати це твердження.

Наукове відкриття як концепція та правовий об'єкт є одним із найбільш дискусійних аспектів у сфері промислової власності. Національна наукова система регулюється Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», де вказано, що науковим результатом є *нове наукове знання*, отримане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і зафіксоване на носіях інформації. У Женевському договорі про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів 1978 р. наукове відкриття визначено як *«визнання явищ, властивостей або законів матеріального світу, які досі не були пізнані й не допускали перевірки»*. Згідно зі ст. 457 ЦК України *«науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання»*. Аналіз національних патентних законодавств економічно розвинених країн показав, що в деяких із них регулювання відносин, пов'язаних із науковими відкриттями, передбачено нормами патентного права. У Законі про патенти США (§ 100, 101) зазначено: *«Термін “винахід” означає винахід або відкриття. Кожен, хто винайде або відкриє новий і корисний спосіб виготовлення продукції, машину, комбінацію речовини або яке-небудь нове і корисне їх поліпшення, може отримати патент»*. На основі цього положення компанією Bell Telephone отримано патенти на відкриття «Ефект транзистора» (США), «Ефект дифузний» (США, Велика Британія), компанією ІВМ – патент на «Ефект Ганна» (США), компанією Sony – патент на «Ефект тунельний» (Японія).[4,с.470] Як свідчить системний аналіз наукових відкриттів, проведений автором за результатами експертиз з 1947 по 1991 р., у СРСР здобули визнання і внесені до Державного реєстру 403 наукових відкриття (31 з них належить ученим України), що стали значним внеском у світову та вітчизняну науку. Близько 60 % з них становлять наукові відкриття, на базі яких створено «піонерні» винаходи – принципово нові технічні рішення. Отже, наукове відкриття є мультиплікатором (множником) піонерних винаходів, тобто таких, що не

мають аналогів і відкривають нові напрями в техніці. Мультиплікативний ефект – це сукупний результат, що виникає в економічній системі завдяки впливу (зміні) в одному з її елементів. В Україні ще у 2004 р. було підготовлено проєкт Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття», який пройшов перше читання і готувався до другого. Законопроектом визначено права авторів наукових відкриттів, порядок здійснення їх експертизи, визначення пріоритету створеного наукового відкриття, видачі дипломів тощо. Він одержав підтримку науковців, подання було підписано президентом НАН України Б.С. Патеном. З об'єктивних причин (обрання нового парламенту) цей законопроект не набув чинності. Згодом, у 2010 р., на Міжпарламентській асамблеї країн – учасниць СНД, був прийнятий розроблений за участю автора Модельний закон «Про охорону прав на наукові відкриття», який регулює ключові питання правової охорони наукових відкриттів.[5, с. 98] Закон має рекомендаційний характер для інших країн, де можуть бути впроваджені державна реєстрація й охорона наукових відкриттів. Для збереження пріоритету створеного наукового відкриття і ведення Реєстру наукових відкриттів з 1995 р. відбувається їх громадська реєстрація Асоціацією авторів наукових відкриттів України, очолюваною академіком НАН України А.Ф. Булатом. Асоціація здійснює весь спектр процедурних дій від прийняття і розгляду заявок на наукові відкриття до видачі авторам наукових відкриттів дипломів із підтвердженням їх пріоритету. Станом на 2025 рік зареєстровано 75 наукових відкриттів [5, с. 99]. Як зазначає д.ю.н. Є.А. Булат «Сьогодні через відсутність відповідного закону про правову охорону наукових відкриттів держава несе величезні збитки від неконтрольованого витоку цінної наукової інформації за кордон, що відбивається на економіці країни і призводить до істотного зниження її конкурентних переваг на світовому ринку інновацій. Залишаються неврегульованими суспільні відносини з охорони прав на наукові відкриття і науково-творчі розробки» [6, с. 24]. Тому цілком слушною є думка науковиці, що «на сучасному етапі в умовах рекодифікації чинного цивільного законодавства, зокрема ЦК України, необхідно завершити формування законодавства з охорони прав на наукове відкриття і внести до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття» [6, с. 25]. Нагадаємо, що про наукові відкриття йдеться у Директиві 98/44 / ЄС Європейського парламенту і Ради про правову охорону біотехнологічних винаходів, яка була прийнята з метою сприяння розвитку досліджень в галузі біотехнології в ЄС та гармонізації патентного права ЄС шляхом закріплення на загальноєвропейському рівні патентоспроможності біотехнологічних винаходів. Директива створює правову основу, яка визначає, що є патентоспроможним

винаходом, а що є науковим відкриттям. Це стосується також і Договору ВОІВ про інтелектуальну власність, генетичні ресурси та пов'язані з ними традиційні знання, прийнятому у травні 2024 р. в Женеві, до якого прагне приєднатися Україна. У найважливішому нормативному акті в системі забезпечення секретів держави – Зводі відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 1.9.2) передбачено засекречування таких об'єктів ІВ як наукове відкриття, які можуть бути використані для потреб оборони держави і мають принципове значення для розробки нових видів озброєння чи військової техніки. Тому наукові відкриття та раціоналізаторські пропозиції аж ніяк не є рудиментом (застарілим пережитком минулого, радянської планової економіки) як вважають окремі науковці. Вони присутні в міжнародних правових актах ВОІВ, ЄС і національному законодавстві європейських країн.

Раціоналізаторські пропозиції, поряд з такими об'єктами промислової власності, як винаходи та корисні моделі, відіграють важливу роль у прискоренні науково-технічного прогресу. Раціоналізаторська діяльність є (вірніше сказати була) найбільш масовим видом технічної творчості, 70% економічного ефекту від використання нововведень давали рацпропозиції. З їх допомогою вносяться удосконалення у вже відомі технологічні, технічні або організаційні рішення, здійснюється модернізація обладнання, усуваються недоліки в роботі конструкторів, проектувальників і т.п. [4, с. 473] Нині єдиним нормативним документом (крім Глави 41 ЦК), що регулює діяльність у цій сфері є Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвержені наказом Держпатенту № 131 від 27.08.1995 року (30 років тому) [7]. При цьому поняття раціоналізаторської пропозиції у рекомендаціях не відповідає розширеному визначенню у ст. 481 ЦК України. 1.Раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Раціоналізаторська робота, як вид творчої діяльності, подібна винахідництву, проте через специфіку раціоналізаторських пропозицій (на відміну від винаходів, що мають світову новизну, ці рішення мають місцеву (локальну) новизну і корисність. Життєві цикли раціоналізаторської пропозиції та винаходу – аналогічні, також аналогічним є і механізм виникнення правовідносин. Не відповідає дійсності твердження д.ю.н. І. Якубівського щодо раціоналізаторських пропозицій про те, що інші країни-колишні союзні республіки давно відмовилися від охорони цього об'єкта. Серед небагатьох країн, де раціоналізаторська пропозиція віднесена до сфери охорони промислової власності, можна назвати лише Польщу [3, с. 166] Варто уточнити, що відносини щодо винаходів регулюються національними законами та міжнародними

договорами, а відносини щодо раціоналізаторських пропозицій законами та підзаконними актами. Так у Німеччині технічні раціоналізаторські пропозиції регулюються Законом про винаходи службовців від 1957 р. (&20). У Польщі ці правовідносини врегульовані Законом «Право промислової власності» від 30 червня 2000 р. (ст. 1, 3, 7, 8, 315). Ознаки раціоналізаторської пропозиції, порядок її охорони були встановлені Положенням про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції від 21 серпня 1973 р. Існуюче нині у країнах СНД законодавство та положення, що визначають порядок висування пропозицій та виплати винагороди раціоналізаторам та інші їхні права. В одних країнах на цю сферу правовідносин поширюється дія законодавства про винаходи, в інших прийняті спеціальні закони та постанови. Так, у Республіці Туркменістан відносини в галузі раціоналізаторських пропозицій регулюються Патентним Законом Туркменістану від 1 жовтня 1993 р., в Республіці Молдова – діє Закон № 138-ХУ «Про раціоналізаторську діяльність» (прийнятий 10 травня 2001 р., набрав чинності з 2000 р.), в Республіці Білорусь – Типове положення про раціоналізаторську діяльність, затверджене Кабінетом Міністрів від 24 червня 1996 р. № 417, в Киргизькій Республіці – Положення про раціоналізаторську пропозицію від 27 травня 2002 р., затверджене Урядом Киргизької Республіки, в Республіці Таджикистан – Типове Положення про раціоналізаторську діяльність від 12 серпня 1992 р. затверджене Кабінетом Міністрів Республіки, в Республіці Узбекистан Положення про раціоналізаторську діяльність від 28 грудня 1992 р., затверджене Кабінетом Міністрів. У Модельному Законі «Про раціоналізаторську діяльність», розробленому автором, та прийнятому 17 травня 2012 р. Міжпарламентською асамблеєю країн-учасниць СНД врегульовано такі положення: критерії охороноздатності раціоналізаторської пропозиції, порядок оформлення прав, організація та фінансування раціоналізаторської діяльності, винагорода за раціоналізаторську діяльність, державне стимулювання раціоналізаторської діяльності, захист прав раціоналізаторів. На розгляд Верховної Ради України було внесено від депутатів проект Закону України «Про раціоналізаторську діяльність» від 05.02.2013 № 2193, який був відкликаний 27.11.2014 [8]. В системі Міністерства оборони України діяло “Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу” від 20 вересня 2022 року № 287, яке втратило чинність на підставі Наказу Міністерства оборони України № 342 від 29.05.2025 р. Нова команда Міноборони розробила Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України. В ньому вже відсутній розділ «Раціоналізаторська робота», яка десятки років здійснюється у ЗСУ. Розуміючи важливість цієї новаторської

діяльності, особливо в умовах війни, структурні підрозділи почали розробляти свої нормативні документи. Так 4 вересня 2025 р. Київський інститут національної гвардії України затвердив Положення про раціоналізаторську діяльність. Тривале ігнорування державою цього найефективнішого об'єкта промислової власності та раціоналізаторської діяльності не сприяє розвитку технічної творчості в Україні. Тому викликає подив і стурбованість пропозиція І. Якубівського, що раціоналізаторську пропозицію доцільно вилучити з переліку об'єктів права інтелектуальної власності, а тим більше його «новація», що відповідні технічні розробки можуть охоронятися як ноу-хау [3 с. 166]. Фірмове (комерційне) найменування. Станом на 1 квітня 2024 р. в Україні було зареєстровано 1 503 782 юридичні особи. Дані про кількість юридичних осіб публікує Державна служба статистики України, і ця цифра постійно зростає. Разом із функцією індивідуалізації комерційне найменування виконує іншу важливу функцію – є нематеріальним активом суб'єкта обороту, що істотно впливає на його балансову вартість. Відповідно до ч. 3 ст. 489 ЦК України, відомості про комерційне найменування можуть вноситися до реєстрів, порядок ведення яких встановлюється законом. Однак питання створення таких реєстрів досі залишається відкритим, як і ухвалення відповідного спеціального Закону про комерційні (фірмові) найменування. Попри те що за національним законодавством реєстрація комерційних (фірмових) найменувань не обов'язкова і право ІВ на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації (це, практично, імплементована норма ст.8 Паризької конвенції) існування загального реєстру комерційних найменувань, передбаченого ЦК України, було б корисним і запобігло б порушенням прав власників комерційних найменувань. Адже через відсутність реєстру комерційних найменувань сторонам складно довести використання саме комерційного (фірмового) найменування юридичної особи в судовому порядку. Реєстр комерційних (фірмових) найменувань може бути створений на базі Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, створеного відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Оскільки комерційне (фірмове) найменування є об'єктом промислової власності, то право на ведення реєстру, експертизу назв і видачу охоронних документів слід надати національному органу інтелектуальної власності. Міністерство цифрової трансформації України 5 жовтня 2020 р. презентувало оновлений застосунок «Дія 2.0». Щоб відкрити ТОВ і стати підприємцем, достатньо 15 хвилин. Однак застосунок не вирішує питання перевірки

наявності використання у найменуванні юридичної особи тотожного найменування іншої юридичної особи. Тому реєстр буде й надалі засмічуватися [9]. Варто зазначити, що автором ще у 2013 р. було розроблено модельний закон «Про фірмові найменування» для країн-учасниць СНД, у якому врегульовано питання набуття та реалізації права ІВ на фірмові найменування. Подібні закони прийняті у Вірменії, Киргизстані, відповідні нормативні акти діють у багатьох економічно розвинених країнах.

Підсумовуючи зазначу, що висновок І. Якубівського, що в процесі оновлення ЦК України доцільно вилучити з нього норми про наукові відкриття і раціоналізаторські пропозиції є необґрунтованим і не відповідає світовим тенденціям розвитку права ІВ. Слід дотримуватися принципу «не нашкодь» ("primum non nocere"). В праві, як і в медицині, він означає мінімізацію шкоди або уникнення її заподіяння при реалізації певних дій чи рішень, які можуть мати негативні наслідки. Хоча цей принцип найчастіше асоціюється з медичною етикою, його застосування поширюється і на правову сферу, особливо в питаннях захисту прав людини.

Література:

1. Андрощук Г. О., Давимука С. А. Інтелектуальна власність у науково-технічній сфері: методи та принципи вартісної оцінки : монографія. К. : Парламентське видавництво, 2014. 304 с.
2. Kamil Idris, Intellectual Property: A Power Tool for Economic Growth., WIPO Publication No 888. Geneva 2003. 377 p.
3. Якубівський, Ігор. Об'єкти права інтелектуальної власності з позиції рекодифікації цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми правознавства*, 2021. № 2. С. 162–170.
4. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк та ін. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
5. Теорія і практика оцінювання результатів наукових досліджень у сучасних реаліях : кол. моногр. / Богданов В. Л. та ін. Київ : Академ-періодика, 2025. 258 с.
6. Булат Євгенія. Наукове відкриття у контексті рекодифікації цивільного законодавства. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2021. № 3. С. 23–25.
7. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затверджені наказом Держпатенту № 131 від 27.08.1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131223-95#Text> (дата звернення 26.09.2025).

8. Про раціоналізаторську діяльність в Україні: Проект Закону України від 05.02.2013 р. № 2193. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/jg1ox00a?an=3> (дата звернення 26.09.2025)

9. Геннадій Андрощук. Протидія недобросовісним реєстраціям і використанню засобів індивідуалізації в умовах цифрової трансформації. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 1. С. 48–67.

НОВЕЛИ У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАКТИКА СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ахтирська Н. М.

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
начальник Навчальної лабораторії вивчення права
Європейського Союзу
Національної школи суддів України*

Паршикова Л. К.

*головний науковий співробітник Навчальної лабораторії з вивчення
права Європейського Союзу
Національної школи суддів України
м. Київ, Україна*

Усталеною у Суді справедливості Європейського Союзу є фраза: «Право Європейського Союзу – це те, що про нього говорить у своїх рішеннях Суд ЄС». Питання врегулювання окремих аспектів інтелектуальної власності щороку виникають в практиці Суду. Попри детальне правове врегулювання інтелектуальної власності, застосування потребує нових підходів до тлумачення. Підтвердженням появи нових питань у правозастосовній практиці є статистичні дані. Так, у 2020 році розглянуто 51 справу, у 2021 році – 83, у 2022 році – 49, у 2023 – 75, у 2024 році – 51 [1, с.17]. У апеляційній інстанції у 2024 році розглянуто 51 справу з інтелектуальної власності [1, с. 19].

За результатами узагальнення та аналізу судової практики Суд справедливості ЄС ухвалив рішення про обмеження обсягу заяви (звернення) про захист права інтелектуальної власності до 20 сторінок, на відміну від іншої категорії справ, у яких обмеження встановлені на рівні 50 сторінок. Такий підхід зумовлений труднощами в перекладі значного обсягу документів, у тому числі на мови держав-ЄС. Голова

Суду справедливості ЄС Коен Ленарде зазначає, що ЄС – це переклад, а з метою дотримання строків розгляду справ доцільно забезпечувати швидке опрацювання та переклад великого обсягу заяв та додатків. Зокрема, у Суді працює понад 2300 співробітників, які є громадянами держав-членів (44% яких складають юристи-лінгвісти та перекладачі). Обмеження обсягу обґрунтування предмету звернення скероване на оптимізацію процесу перекладу та дотримання строків розгляду справ (у 2024 році середній строк розгляду справ склав 17,7 місяців).

Серед рішень, ухвалених Судом справедливості ЄС варто звернути увагу на наступні аспекти:

1) *«тлумачення суттєвих ознак торговельного знаку»*: Суд у рішенні від 9 липня 2025 року підтвердив скасування торговельних марок, що складаються з форми «кубика Рубіка», вказавши, що визначення основних характеристик знаку повинно здійснюватися в кожному конкретному випадку, оскільки не існує ієрархії, яка застосовувалася б систематично між різними типами елементів, з яких може складатися знак. Це може бути здійснено або безпосередньо на основі загального враження, яке справляє знак, або шляхом попереднього почергового вивчення кожного з компонентів знаку. Визначення основних характеристик розглянутого знаку в принципі повинно починатися з оцінки графічного представлення цього знаку, компетентний орган може також посылатися на іншу корисну інформацію, що дозволяє йому правильно визначити ці характеристики, наприклад, на сприйняття відповідної публіки. Тобто, обґрунтування заявником своїх вимог тим, що кольори та клітинки зображення не можуть бути монополією, суд визнав такими, що не відповідають праву ЄС, та не виправдовують використання на інших товарах «кубика Рубіка» [2];

2) *«тлумачення відмінних ознаки торговельного знаку»*: Суд відхилив знак заявника товару, що складається з великої літери «і» та червоного серця, розмішений на предметі одягу з лівого боку грудей, оскільки заявлений знак не має розпізнавального характеру в значенні статті 7(1)(b) Регламенту 2017/1001. Зокрема, характеристика заявленого знаку як «позиційного знаку» не може встановити його розпізнавальний характер. Навіть якщо цей знак буде розмішений на лівій стороні грудей, він не буде розглядатися відповідною громадськістю як вказівка походження. Такий банальний знак, позбавлений розпізнавального характеру, який є зрозумілим відразу і без подальшого розгляду як вираз «Мені подобається», У сукупності ці елементи утворюють простий, чіткий і недвозначний ідіоматичний вираз, що означає «Я люблю» або «Мені подобається». Отже, оспорюваний знак, пов'язаний з товарами, що розглядаються в даному випадку, буде негайно

і виключно сприйматися відповідною публікою як хвалебне рекламне повідомлення, що виражає перевагу або прихильність до цих товарів. З огляду на те, що було продемонстровано вже широке використання символу в Європейському Союзі в незліченних формулах і поєднаннях, оскаржуваний знак в даному випадку не є ні яскравим, ні оригінальним. За цих обставин Апеляційна рада справедливо постановила, що оскаржуваний знак у даному випадку не містить, крім свого очевидного рекламного значення, жодних відмітних елементів, які могли б дозволити відповідній публіці легко і швидко запам'ятати його як знак, призначений для позначення комерційного походження товарів, що розглядаються в даному випадку [3];

3) «заборона реклами аптек як засіб боротьби з надмірним споживанням лікарських препаратів» визнана такою, що не відповідає праву ЄС: У Польщі були внесені зміни до Закону про лікарські засоби, стаття 94a(1) зі змінами та доповненнями гласить: «Реклама аптек та аптечних пунктів, а також їх діяльності заборонена. Інформація про місцезнаходження та час роботи аптек та аптечних пунктів не є рекламою». Відповідно до статті 129б(1) Закону про лікарські засоби з поправками: «Будь-яка особа, яка в порушення положень статті 94a рекламує аптеку, фармацевтичний пункт продажу або парафармацевтичний пункт або їх діяльність, підлягає штрафу в розмірі до 50 000 [польських злотих (PLN) (приблизно 12 000 євро)». З цього приводу Суд зазначив, що національне законодавство, що встановлює загальну та абсолютну заборону на будь-яку рекламу певної діяльності, може обмежити можливість осіб, які здійснюють цю діяльність, повідомляти про себе своїм потенційним клієнтам та просувати пропоновані ними послуги. Отже, таке національне законодавство слід розглядати як обмеження свободи надання послуг. Рекламу аптек не слід розглядати як рекламу лікарських засобів. заборона, що випливає зі статті 94a(1) Закону про лікарські засоби з поправками, виходить за межі того, що необхідно для захисту професійної незалежності фармацевтів. Менш обмежувальний захід міг би полягати в дозволі такої реклами за умов дотримання умов, які сприяли б захисту професійної етики фармацевтів шляхом ретельного контролю, за необхідності, форми та способу поширення такої реклами [4].

З огляду на актуальність для України апроксимації, заслуговує на особливу увагу досвід застосування практики Суду справедливості ЄС національними судами держав-членів ЄС. Так, у рішенні від 7 лютого 2025 р. Суд Парижа висловився з питання захисту сумок Hermès відповідно до авторського права та права на торговельну марку, зокрема, уточнивши умови, необхідні для їх захисту на підставі оригінальності, а також методи оцінки порушення авторського права та

права на торговельну марку. Компанії Hermès виявили, що компанія Vlao&Co продає дві моделі сумок, а також NFT, поширений на платформі Opensea, які, на їхню думку, порушують їхні авторські права та права на тривимірний товарний знак на відомі сумки Kelly та Birkin. [5]. Щодо порушення авторських прав, дебати стосувалися права власності на права, оригінальності сумок, що є предметом спору, а також кваліфікації дій, що становлять порушення. Твір є оригінальним, якщо він відображає особистість його автора через вільний і творчий вибір. І навпаки, твір, який диктується технічними міркуваннями, правилами або іншими обмеженнями, що не залишають місця для прояву творчої свободи, не може бути захищений авторським правом. У даному випадку Hermès продемонстрував, що оригінальність сумок Kelly та Birkin полягає у специфічному поєднанні формальних та естетичних характеристик. Суд зазначає, що «поєднання цих особливих форм та деталей клапанів і систем застігання, оцінене на дату створення заявлених творів, свідчить про естетичний вибір, такий як стримані форми та особливі стилізовані орнаменти, що надають кожній з цих сумок унікальний вигляд, який несе відбиток особистості їхнього автора». Отже, оригінальність визнається. Що стосується оцінки підробки, суд спирається на постійну практику, згідно з якою аналіз підробки повинен стосуватися схожості з оригінальним твором, а не відмінностей. Відмінності, зокрема щодо вибору тканини або візерунків, вважаються незначними. У цій справі Суд чітко виклав критерії оцінки оригінальності, складові елементи порушення авторських прав, а також метод оцінки ризику змішування в разі порушення прав на торговельну марку, одночасно точно проілюструвавши, як він застосовує ці критерії та метод у даному випадку. Винесене рішення є переконливим і відповідає практиці Суду справедливості ЄС.

Література:

1. Rapport annuel 2024. Statistiques judiciaires de la Cour de justice. https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/202503/ra_fr_statistiques_24_-_cour.pdf
2. Spin Master Toys UK Ltd v. European Union Intellectual Property Office (EUIPO). JUDGMENT OF THE GENERAL COURT (Sixth Chamber). 9 July 2025. Case T-1170/23. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62023TJ1170>
3. Sprd.net AG contre Office de l'Union européenne pour la propriété intellectuelle (EUIPO). ARRÊT DU TRIBUNAL (sixième chambre). 9 juillet 2025. Dans l'affaire T-304/24. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62024TJ0304>

4. European Commission, v. Republic of Poland. JUDGMENT OF THE COURT (Ninth Chamber). 19 June 2025. Case C-200/24. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62024CJ0200>

5. 7 février 2025. Tribunal judiciaire de Paris RG n° 22/09210. <https://www.courdecassation.fr/en/decision/67a65e6b9324999a647a3ceb>

АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Бажанов В. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

10 червня 2023 року був прийнятий новий Закон України «Про захист прав споживачів» № 3153-ІХ, який набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, крім:

– частин сьомої – одинадцятої статті 11 цього Закону, які набирають чинності через рік з дня набрання чинності цим Законом;

– положень про Портал е-покупець, які набирають чинності з дня введення в експлуатацію Порталу е-покупець відповідним рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифрової економіки, але не пізніше ніж через три роки з дня набрання чинності цим Законом [1].

Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ є основоположним нормативно-правовим актом у сфері охорони та захисту прав споживачів. Наразі зазначений закон ще не набрав чинності, але ми віримо у те, що набрання чинності відбудеться найближчим часом у результаті справедливої Перемоги нашої Держави.

Водночас, потрібно звернути увагу, що ряд положень нового Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року

№ 3153-IX містять норми, які безпосередньо присвячені об'єктам права інтелектуальної власності.

Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX виробник – це суб'єкт господарювання, який виробляє товар/харчовий продукт або заявляє про себе як про виробника товару/харчового продукту чи про виробництво такого товару/харчового продукту на замовлення, розмішуючи на товарі/харчовому продукті та/або на упаковці чи в супровідних документах, що передаються разом з товаром/харчовим продуктом споживачу, своє найменування (ім'я), *торговельну марку* або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання, або який імпортує товар/харчовий продукт [1, ст. 1].

Отже, торговельна марка згадується у зазначеному законі як позначення, за допомогою якого можна ідентифікувати виробника товару.

Слід також згадати статтю 5 Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX, відповідно до положень якої однією із вимог до товару як товару належної якості є вимога про те, що товар не повинен порушувати права третьої сторони, зокрема права інтелектуальної власності та/або суміжні права, під час використання такого товару [1, ст. 5].

На окрему увагу заслуговує стаття 26 Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX, що присвячена питанням комерційної практики, яка вводить в оману.

Згідно частини 2 статті 26 Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX комерційна практика є такою, що вводить в оману, якщо під час її провадження:

- суб'єкт господарювання не надає суттєвої інформації про продукцію або приховує, надає несвоєчасно чи надає у нечіткий, незрозумілий чи двозначний спосіб інформацію про продукцію, необхідну споживачу для ознайомлення до моменту прийняття ним зваженого рішення про купівлю продукції;

- поширюється неправдива інформація.

Крізь призму права інтелектуальної власності нас цікавить комерційна практика, що вводить в оману, саме у формі поширення неправдивої інформації.

Так, неправдивою визнається інформація, що не відповідає дійсності або викладена у спосіб, що має або може мати наслідком її неправильне сприйняття споживачем, яка стосується (може стосуватися), у тому числі, характеру, атрибутів та прав суб'єкта господарювання або його представника, зокрема інформація про особу та активи, кваліфікацію, статус, наявність документа дозвільного характеру чи

ліцензії, афілійованість чи зв'язки, володіння правами інтелектуальної або промислової власності, відзнаки та нагороди тощо [1, ст. 26].

Отже, потрібно враховувати, що порушення прав інтелектуальної власності, у тому числі, можуть бути кваліфіковані згідно Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX як комерційна практика, що вводить в оману споживачів.

Література:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року № 3153-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ДІЇ СВДОЦТВА УКРАЇНИ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НЕВИКОРИСТАННЯМ

Бажанова В. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу*

*Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Відповідно до статті 17 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року власник свідоцтва повинен добросовісно користуватися правами, що впливають із свідоцтва [1, ст. 17].

У статті 13 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року міститься правило, що не допускаються дії особи, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах [2, ст. 18].

Поряд з цим, відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року, також визначено, якщо торговельна марка не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг безперервно протягом п'яти років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використання торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково [1, ст. 18].

Варто зазначити, що з метою підготовки та подачі до суду позовної заяви про дострокове припинення дії свідоцтва України на торговельну марку позивачу необхідно провести ґрунтовну роботу щодо збору відповідних доказів невикористання торговельної марки на території України протягом п'яти років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використання торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років.

Слід пам'ятати, що згідно статті 76 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [3, ст. 76].

Відповідно до частини 4 статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року використанням торговельної марки визнається:

- нанесення її на будь-який товар, для якого торговельну марку зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням торговельної марки з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);

- застосування її під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої торговельну марку зареєстровано;

- застосування її в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет [1, ст. 16].

На підставі аналізу судової практики можна зробити висновок, що у даній категорії справ докази є доволі специфічними, оскільки такі докази мають однозначно підтвердити відсутність використання торговельної марки на території України.

До таких доказів можна віднести:

- дані, отримані у результаті проведених досліджень у мережі Інтернет із використанням різних пошукових сервісів;

- документи, отримані від відповідних державних органів, установ, організацій тощо, які можуть підтвердити або спростувати використання торговельної марки на території України (наприклад, ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій»);

- документи, отримані від різних громадських організацій, які здійснюють свою діяльність у сфері, в якій потенційно можливе використання відповідної торговельної марки (мова йде, наприклад, про різноманітні асоціації, такі як: Всеукраїнська громадська організація «Асоціація Парфумерів України», Всеукраїнська громадська

організація «Національна асоціація мотоциклістів України», Всеукраїнська громадська організація «Асоціація землевпорядників та геодезистів України», Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація Інтернет маркетингу» та ін.) тощо.

Література:

1. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ від 15 грудня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

ПРО ОКРЕМІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Баклан О. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин Закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна*

Дослідження питань заходів забезпечення реформування права інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України в статті здійснено в наступній логічній послідовності: аналіз практики та чинного вітчизняного законодавства; звернення до закордонного досвіду з питань окресленої проблематики; формування та висловлення власних міркувань та рекомендацій на підставі власного наукового та практичного досвіду автора статті.

Одним із головних завдань громадськості щодо основних напрямів громадського контролю в сфері підприємництва є налагодження співпраці з органами державного управління в цій сфері. Аналогічно до головних завдань органів публічного управління, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, безумовно, повинно належати встановлення та підтримання контактів з громадянами та їх об'єднаннями. Щодо цього відповідні корегування доречно зробити

щодо нормативно-правових актів, які визначають правосуб'єктність зазначених органів, а також відповідних інших органів виконавчої влади, – призначенням яких є зв'язки з громадськістю. Мається на увазі Положення про Департамент документообігу та контролю Міністерства економіки, доквілля та сільського господарства України; Положення про Управління інтелектуальної власності та інновацій та Положення про Сектор організаційно-аналітичного забезпечення роботи згаданого міністерства тощо.

Деякі норми Закону України «Про Антимонопольний комітет України», а саме – ст. 13 пп. 5, 7 демонструють зайву нормотворчу діяльність та повинні бути просто виключенні як непотрібні. В той же час доповнення Закону України «Про здійснення державних закупівель» нормами, що визначають процедуру оскарження рішень щодо здійснення державних закупівель, ніяк не буде зайвим.

З метою забезпечення однакового розуміння процедури «державна реєстрація» і «реєстрація» законодавцю варто було б перейти до використання терміну «державна реєстрація», зробивши відповідні зміни до чинного законодавства. В час інновацій, стрімких змін технологій, появи нових видів господарської діяльності законодавчий перелік дозволів, ліцензій та інших документів дозвільного характеру не повинен бути вичерпаним.

Незважаючи на використання в нормативно-правових актах щодо підприємницької діяльності різної термінології (ліцензія, дозвіл, державний дозвіл, сертифікат та ін.) доцільно на основі інкорпорації поступове зведення законодавчих актів, що регулюють дозвільні (ліцензійні) процедури, причому вони обов'язково повинні містити єдині поняття і єдині (або загальні) правила поведінки суб'єктів цих правовідносин.

На жаль, законодавством чітко не передбачений адміністративний порядок оскарження дій органів, які реєструють суб'єкти господарювання, що дозволило б більш оперативно захистити права цих суб'єктів. У зв'язку із цим необхідно визначити в законодавстві, що регулює питання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, як судовий, так і адміністративний порядок оскарження. Практично зробити це можливо відповідним доповненням до Закону України від 9 січня 2025 року № 4196-IX “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб”.

Пропонується введення адміністративної відповідальності посадових осіб за невжиття заходів щодо боротьби з порушеннями порядку видачі документів дозвільного характеру; порушеннями законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб –

підприємців; порушеннями законодавства про ліцензування певних видів господарської діяльності. Це можна зробити встановивши норму в Главі 12 КУпАП наступного змісту: «Посадові особи центральних та місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій чи їх структурних підрозділів у разі виявлення чи отримання інформації про вчинення підлеглим діяння, передбаченого ст.ст. 166-10–166-12 КУпАП в межах своєї компетенції, зобов'язані вжити невідкладні заходи щодо припинення таких діянь.

Невжиття такими посадовими особами заходів, передбачених частиною першою цієї статті, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення посадовою особою діяння, передбаченого частиною другою цієї статті, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Доречним є запровадження адміністративної відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади за порушення законодавства про державну реєстрацію у вигляді бланкетної норми «Порушення законодавства про державну реєстрацію правових актів» у Главі 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» наступного змісту: «порушення законодавства про державну реєстрацію правових актів – тягне за собою накладання штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Проведені авторські дослідження дають підставу говорити про доцільність коригування окремих назв глав КУпАП – мається на увазі невпорядковане застосування в назвах глав КУпАП слів «галузь» та «сфера». Можливо в даному випадку доцільним є запозичення закордонного досвіду щодо структурної побудови кодексу про адміністративні правопорушення, що передбачає окрему главу, де були б зведені склади адміністративних правопорушень у сфері підприємництва.

Нині кримінальна відповідальність органів, які реєструють суб'єкти господарювання, і їх посадових осіб взагалі відсутня, що потребує удосконалення шляхом встановлення кримінальної відповідальності посадових осіб органів, що реєструють суб'єкти господарювання, зі встановленням кримінального покарання, наприклад, у вигляді штрафу.

Зміст положень ст. 24 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не відповідає змісту основоположних засад Закону України «Про звернення громадян» та духу Концепції адміністративної реформи, а саме: за подання скарги (заперечення)

сплачується збір; заявника примушують скаржитися практично в той орган, який приймає рішення по справі (причому право оскарження взагалі майже втрачається на підставі норми, передбаченої п. 3 ст. 24 згаданого Закону), очевидно, що ця адміністративно-правова норма потребує корегування.

Визначення принципу «зменшення рівня державного регулювання господарської діяльності», що міститься у ст. 3 Закону України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності» та положеннях Закону України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності», є явно невдалим. Пропонується у цьому визначенні слово «зменшення» замінити на слово «оптимізація» або слід вжити визначення «обґрунтований рівень». Це підтверджує і відомий закордонний досвід адміністративно-правового регулювання підприємства.

Також за підсумками дослідження можна висловити пропозиції і рекомендації щодо шляхів, форм і способів удосконалення законодавчих та інших нормативних актів, які регламентують адміністративно-правове регулювання в сфері підприємництва, а також підвищення його ефективності.

Статтю 3 «Основні принципи державної служби» Закону України «Про державну службу» слід змінити, доповнивши перший принцип державної служби положенням про служіння державних службовців державі Україна, тобто викласти ст. 3 в наступній редакції: «Державна служба ґрунтується на таких основних принципах: служіння народу та державі Україна», і далі за текстом.

За аналогією із законодавством інших країн доцільно вважати запозичення до вітчизняного законодавства адміністративно-правової норми, яка б передбачала таке стягнення як «дискваліфікація» для суб'єктів корупційних правопорушень, які уповноважені на здійснення державно-владних повноважень.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА БЛОГЕРА НА КОНТЕНТ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Бірюкова А. Г.

доктор юридичних наук,

*доцент кафедри цивільно-правової політики, інтелектуальної
власності та інновацій*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Актуальність проблеми цивільно-правового захисту авторського права блогера в соціальних мережах зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій і трансформацією способів поширення інформації. Соціальні мережі стали не лише засобом комунікації, а й простором для професійної діяльності, де створений контент набуває економічної та культурної цінності [1]. Блогери виступають авторами унікальних творів – текстових, візуальних чи аудіовізуальних, що мають ознаки об'єктів авторського права. Водночас цифрова природа контенту спрощує його копіювання та поширення, що провокує численні випадки порушень прав.

Об'єкти авторського права в діяльності блогера охоплюють широкий спектр результатів творчої діяльності, що створюються та поширюються у соціальних мережах [2]. До них належать літературні твори у вигляді текстових постів, статей, авторських підписів до фотографій, сценаріїв для відео чи подкастів (табл. 1). Важливе місце посідають фотографічні твори, аудіовізуальний контент, музичні композиції, інфографіка, а також відеоролики, що часто поєднують різні форми авторського самовираження. У практиці блогінгу все більшого значення набувають елементи цифрового дизайну: логотипи, унікальні шрифти, графічні стилі та оформлення сторінки, які також можуть розглядатися як об'єкти авторського права. Особливістю контенту блогера є його інтегративний характер, оскільки він поєднує різні жанри та форми, що ускладнює визначення меж правової охорони [3]. Окрім того, у випадках спільної роботи над матеріалом виникають правовідносини співавторства, які потребують окремого врегулювання. Таким чином, багатокомпонентність та мультимедійність контенту блогера визначають специфіку його правового захисту та підкреслюють необхідність гнучкого підходу до регулювання у сфері авторського права.

Таблиця 1

Об'єкти авторського права в діяльності блогера

Вид об'єкта авторського права	Приклади у блогерській діяльності	Особливості правової охорони	Потенційні проблеми захисту
Літературні твори	пости, статті, сценарії для відео, підписи до фото	Охороняються як письмові твори незалежно від обсягу та призначення	Складність доведення оригінальності коротких текстів; масове копіювання
Фотографічні твори	професійні та аматорські фото, колажі	Захищаються як фототворчість; автор має виключні права	Проблеми при використанні «стокових» фото або фото, зроблених іншими
Аудіовізуальні твори	відеоблоги, стріми, подкасти, відеоролики	Комплексний об'єкт, що поєднує текст, звук і зображення	Виникнення спорів щодо прав на окремі елементи (музика, візуальні ефекти)
Музичні твори	авторські композиції, використані у відео	Охороняються як окремі об'єкти авторського права	Часте використання чужих треків без ліцензії або з порушенням умов
Графічні та дизайнерські елементи	логотипи, інфографіка, оформлення профілю, унікальні шрифти	Можуть захищатися як твори образотворчого мистецтва або об'єкти дизайну	Ризики плагіату, складність доведення авторства цифрового дизайну
Комплексний мультимедійний контент	пост або сторінка, що поєднує текст, фото, відео, музику	Інтегративний характер, що охоплює кілька об'єктів	Проблеми розмежування прав на складові елементи
Співавторство	спільні відеопроєкти, колаборації	Потребує угод між авторами щодо розподілу прав	Часті конфлікти у разі відсутності домовленостей

Джерело: власна розробка автора

Правовий статус блогера як суб'єкта авторського права визначається нормами чинного законодавства України та міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності. Відповідно до статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [4] автором визнається фізична особа, творчою працею якої створено твір. Таким чином, блогер у соціальних мережах виступає повноправним суб'єктом авторського права, оскільки його діяльність пов'язана зі створенням оригінального контенту – текстів, фотографій, аудіовізуальних матеріалів та інших об'єктів, що підпадають під правову охорону.

Особливого значення набувають випадки колективної творчості, що поширені в блогерській практиці, зокрема спільні проекти чи колаборації. Згідно зі статтею 13 зазначеного закону такі результати визнаються творами у співавторстві, а права на них належать усім співавторам, якщо інше не передбачено угодою. Це зумовлює необхідність чіткого визначення правового статусу кожного учасника проєкту для уникнення спорів щодо використання та розподілу доходів від контенту. Важливим аспектом є розмежування особистих немайнових і майнових прав блогера. Особисті немайнові права, закріплені статтею 14 Закону, є невідчужуваними та включають право авторства, право на ім'я та право на недоторканність твору. Водночас майнові права, передбачені статтею 15, забезпечують авторові можливість використовувати твір у будь-якій формі та дозволяти чи забороняти його використання іншим особам, що безпосередньо пов'язано з економічним аспектом блогерської діяльності. Додатково застосовуються положення Цивільного кодексу України (статті 418–448), які визначають правову природу об'єктів інтелектуальної власності та способи їх захисту [5]. У сукупності ці норми формують правовий статус блогера як автора та власника результатів творчої діяльності, що забезпечує йому як особистий, так і економічний захист у межах цивільно-правових відносин.

Цивільно-правові механізми захисту авторських прав блогера у соціальних мережах базуються на положеннях національного законодавства та міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільного кодексу України автор має право вимагати визнання свого авторства та забороняти будь-яке неправомірне використання твору. У разі порушення прав блогер може ініціювати припинення неправомірних дій, що передбачає видалення незаконно розміщеного контенту або блокування доступу до нього адміністрацією платформи. Такі заходи ґрунтуються як на нормах внутрішнього права, так і на положеннях міжнародних угод, які встановлюють універсальні стандарти охорони (табл. 2). Зокрема, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року [6] гарантує автоматичну охорону творів без необхідності їх реєстрації та встановлює принцип національного режиму. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року [7] закріпила спільні міжнародні стандарти у сфері інтелектуальної власності. Додаткові гарантії надає Договір ВОІВ про авторське право 1996 року (WIPO Copyright Treaty) [8], який адаптував охорону авторських прав до умов цифрового середовища. У європейському контексті особливе значення має Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради

від 22 травня 2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві [9], яка закріплює єдиний підхід до захисту творів у цифровій сфері та передбачає баланс інтересів між авторами і користувачами.

Таблиця 2

Цивільно-правові механізми захисту авторських прав блогера у соціальних мережах

Механізм захисту	Суть механізму	Нормативне підґрунтя (національне та міжнародне)	Потенційні проблеми застосування
Визнання права авторства	Офіційне підтвердження авторства на створений контент	Закон України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 8, 14); ЦК України (ст. 423)	Складність доведення авторства у разі використання анонімних чи псевдонімних матеріалів
Припинення порушення та вилучення неправомірного контенту	Видалення незаконно використаного контенту, блокування доступу до нього	Закон України «Про авторське право...» (ст. 52); Директива 2001/29/ЄС	Відсутність єдиної процедури блокування; залежність від політики платформи
Відшкодування матеріальної та моральної шкоди	Компенсація втрат від неправомірного використання твору та моральних страждань автора	ЦК України (ст. 22, 23); Закон України «Про авторське право...» (ст. 52)	Складність обчислення реальних збитків та доведення моральної шкоди
Стягнення компенсації (фіксованої або залежно від шкоди)	Встановлення компенсації у твердій сумі або пропорційно до завданих збитків	Закон України «Про авторське право...» (ст. 52); Бернська конвенція; WIPO Copyright Treaty	Розбіжності між національними та міжнародними підходами; можливість заниження компенсації
Міжнародно-правові гарантії	Універсальні стандарти захисту творів у глобальному середовищі	Бернська конвенція (1886); Всесвітня конвенція (1952); WIPO Copyright Treaty (1996); Директива 2001/29/ЄС	Юрисдикційні колізії, складність застосування міжнародних норм у транснаціональних спорах

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, цивільно-правові механізми захисту авторських прав блогера є комплексною системою, що поєднує національні норми та міжнародні стандарти. Вони забезпечують визнання авторства, припинення порушень, відшкодування шкоди та стягнення компенсації, формуючи правову основу для ефективного захисту інтересів блогера у цифровому середовищі.

Література

1. Журавель О. Актуальні проблеми захисту авторських прав та суміжних прав в умовах діджиталізації. *Держава і право України в умовах воєнного стану*. 2022. Вип. 2. С. 460-468. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-460-468 (дата звернення: 13.09.2025).

2. Bonadio E., Rohatgi A. Social Media and Intellectual Property. In: *Hoffmeister, Thaddeus; Bromberg, Marilyn (eds.). Research Handbook on Social Media Law*. Forthcoming chapter, 2023. SSRN. DOI: 10.2139/ssrn.4731251

3. Simon V. The Role of Social Media in Intellectual Property Theft. SSRN, 2025. DOI: 10.2139/ssrn.5093925 (дата звернення: 13.09.2025).

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

5. Цивільний кодекс України від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 13.09.2025).

7. WIPO Copyright Treaty (adopted in Geneva on December 20, 1996). URL: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295166 (дата звернення: 13.09.2025).

8. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_052 (дата звернення: 13.09.2025).

9. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://www.legislation.gov.uk/eudr/2001/29/contents> (дата звернення: 13.09.2025).

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАННЯ ОКРЕМИХ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Булат Є. А.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Адаптація національного законодавства до норм, стандартів і цінностей Європейського Союзу зумовлена євроінтеграційним вектором розвитку України. В межах цього тривалого процесу особливої актуальності набуває рекодифікація чинного цивільного законодавства і сфери інтелектуальної власності, яка є особливо чутливою до суспільних трансформацій та викликів часу.

Оскільки рекодифікація цивільного законодавства передбачає сьогодні внесення змін і доповнень до всіх Книг Цивільного кодексу України, такі зміни торкнуться також і Книги 4 «Право інтелектуальної власності». В контексті об'єктів інтелектуальної власності, які містяться в цій Книзі, на особливу увагу заслуговують результати цільових фундаментальних наукових досліджень (наукові відкриття), які здатні визначати принципово нові напрями у створенні нових технологій, робити своєрідні прориви у розвитку економічно привабливих прогресивних наукомістких напрямів, тощо. Такі результати за своїми ознаками внаслідок їх фундаментального характеру, не підпадають під правову охорону для об'єктів, визначених Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Зарубіжний досвід свідчить, що в країнах Європейського Союзу механізм охорони фундаментальних наукових досліджень передбачений рамковими документами, які покликані гармонізувати національні ініціативи у галузі досліджень, комплексною інституційною та програмною підтримкою наукових досліджень і технологічних інновацій, через європейські регламенти, стратегічні програми та ініціативи [1]. Так, Пактом про дослідження та інновації в Європі від 26.11.2021 р., окреслено напрями співпраці між державами-членами, науковцями, інституціями та бізнесом, визначено спільні цінності та принципи, на яких ґрунтується Європейський дослідницький простір [2]. У Доповіді ЮНЕСКО 2030 наголошено на необхідності охорони результатів фундаментальних, наукових досліджень, які ведуть, зокрема, до появи нових знань і нових підходів, здатних призвести до вагомих

практичних результатів [3, с. 33]. Не випадково підкреслено що це – довгострокова інвестиція, але водночас, необхідна умова будь-якого наукового прориву [4, с. 9].

Результати цільових фундаментальних наукових досліджень, які спроможні визначити найбільш ефективні напрями і необхідну базу для створення високотехнологічних і технічних рішень і потребують сьогодні належної правової охорони. На сучасному етапі існує правова охорона окремих технічних і технологічних рішень через видачу на них охоронних документів – патентів. Разом з тим, поза увагою залишаються результати фундаментальних наукових досліджень, які спроможні визначити найбільш ефективні напрями і необхідну базу для створення нових технологій [5, с. 79].

Окремо слід визначити важливість правової охорони результатів цільових фундаментальних наукових досліджень, які створюються, в тому числі, у сфері безпеки і оборони. Саме такі результати створюють передумови для розробки сучасних зразків озброєння, військової техніки та технологій подвійного призначення, що дозволить зміцнити обороноздатність держави.

Враховуючи вищенаведене, в рамках концептуального підходу до визначення найбільш оптимальних напрямів подальшого розвитку і удосконалення чинного цивільного законодавства з огляду на процеси рекодифікації, що відбуваються, необхідно удосконалити механізм правової охорони результатів цільових фундаментальних наукових досліджень; забезпечити таку охорону шляхом ухвалення відповідного Закону або внесення змін до окремого законодавства, дотичного до зазначеної сфери з урахуванням набутого у цій сфері європейського досвіду.

Література:

1. Топузов О., Локшина О., Джурило А., Шпарик О. Європейський дослідницький простір як орієнтир розвитку освіти і науки в Україні. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/698/771>
2. Харківський національний університет внутрішніх справ. Пакт про дослідження та інновації в Європі. URL: <https://univd.edu.ua/uk/post/2252>
3. Є. А. Булат. Деякі напрями оновлення чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції. *Актуальні питання приватноправового регулювання в умовах євроінтеграції* : тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 127-річчю заснування Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 15 травня 2025 року.) / за заг. ред. проф. О.Ю. Піддубного. Київ, 2025. 234 с.

4. UNESCO Science Report: towards 2030. Science will play a key role in realizing Agenda 2030. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235406>

5. Кот О. О., Булат Є. А., Якубівський І. Є. Концептуальні напрями подальшого розвитку цивільного законодавства в контексті інтелектуальної власності. *Нове українське право*. 2025. № 3. С. 79–84.

THE ISSUE OF ORIGINALITY IN COMPUTER-GENERATED WORKS UNDER UK LAW

Bulat N. M.

PhD in Law,

Associate Professor at the Department of Civil Law Disciplines

Odesa I. I. Mechnikov National University

Odesa, Ukraine

Guest Professor at the Faculty of Law

University of Antwerp

Antwerp, Belgium

The development of generative artificial intelligence has stimulated scholarly debate regarding the legal protection of computer-generated objects under intellectual property law, particularly copyright law. Meanwhile, the legislation of certain jurisdictions (the United Kingdom, Ireland, Hong Kong, New Zealand, India, South Africa, and Ukraine) already contains provisions addressing such objects [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Within the scope of this study, primary attention will be given to the UK's legal approach.

The purpose of this work is to analyse the possibility or impossibility of originality in computer-generated works under UK law.

According to the Copyright, Designs and Patents Act, a computer-generated work means a work 'generated by computer in circumstances such that there is no human author of the work' [1, s. 178]. In such cases, the author of the work is deemed to be 'the person by whom the arrangements necessary for the creation of the work are undertaken' [1, s. 9(3)]. With regard to the specific legal regime applicable to computer-generated works, the general legal regime for copyright works applies, with the following exceptions. First, no moral rights arise in respect of computer-generated works [1, ss. 79(2)(c), 81(2)]. Second, economic rights have a shorter term of protection – '50 years from the end of the calendar year in which the work was made' [1, s. 12(7)].

The outlined approach to regulating relations concerning computer-generated works raises difficulties with regard to the originality of such works. On the one hand, since the legislation employs the term ‘work’, a work, by definition, must satisfy the criterion of originality as a mandatory requirement for protection of all works. Moreover, as noted above, the legislation establishes only two exceptions to the legal regime applicable to computer-generated works and contains no provisions that would remove the requirement for the originality criterion in respect of them.

On the other hand, such an interpretation suggests the existence of a separate category of works which, although original like other works, are nevertheless subject to certain restrictions by virtue of being computer-generated – a situation that does not seem reasonable. A further argument in favour of computer-generated works not being required to meet the originality criterion is that, where no human author is involved in the creation of the work, as the legislation requires, it is scarcely possible to attribute originality to it at all.

It should be noted that, initially, the UK applied the ‘skill and labour’ doctrine to originality, which adopted a more objective interpretation and did not require the expression of the author’s personality in a work for it to be considered original [8, p. 16]. However, even within the context of this doctrine, it is difficult to conceive how a contribution could be sufficient for originality yet insufficient for authorship [8, p. 17]. The situation becomes even more inconsistent with the UK’s adoption of the subjective approach to originality from the EU case law, under which a contribution in the form of ‘free and creative choices’ is required, through which the author expresses their personality in the work [9; 10]. Naturally, such a criterion can only be satisfied in the presence of human authorship [8, p. 17]. However, by definition, computer-generated works lack human authorship [1, s. 178].

These considerations allow one to conclude that UK legislation employs a legal fiction. It refers to computer-generated objects as ‘works’, although, in reality, they do not satisfy the originality criterion [11].

Thus, although meeting the originality criterion for computer-generated works is not explicitly excluded under the legislation of the UK, the practical impossibility of achieving it in the absence of a human author, together with the specific exceptions in the legal regime applicable to such objects, indicates that computer-generated works are considered ‘works’ only conditionally and are not required to meet the originality criterion.

Funding and Acknowledgments. This research was funded by the Research Foundation – Flanders (FWO) (FWO file number – V504825N). The research was conducted during a research stay at the University of Antwerp. The author sincerely thanks the Research Foundation – Flanders (FWO) for the opportunity to undertake the research visit and work

on the project, and Prof. Esther van Zimmeren for her continuous support and invaluable guidance.

References:

1. Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48> (last accessed: 23.09.2025).
2. Copyright and Related Rights Act 2000 (Ireland). URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/28/enacted/en/html> (last accessed: 23.09.2025).
3. An Ordinance to make provisions in respect of copyright and related rights and for connected purposes 1997 (Hong Kong). URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap528> (last accessed: 23.09.2025).
4. Copyright Act 1994 (New Zealand). URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1994/0143/latest/DLM345634.html> (accessed: 23.09.2025).
5. Copyright Act 1957 (India). URL: <https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/1367> (last accessed: 23.09.2025).
6. Copyright Act 1978 (South Africa). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/130429> (last accessed: 23.09.2025).
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX, станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 23.09.2025).
8. Lu B. A Theory of Authorship Transfer and Its Application to the Context of Artificial Intelligence Creations. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*. 2021. 11(1). P. 2–24. <https://doi.org/10.4337/qmjip.2021.01.01>
9. High Court of Justice (Chancery Division). HRH The Duchess of Sussex v. Associated Newspapers Limited, [2021] EWHC 273 (Ch), [2021] 4 WLR 35. 2021. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2021/273.html> (last accessed: 23.09.2025).
10. Court of Appeal (Civil Division). THJ Systems Ltd v. Sheridan, [2023] EWCA Civ 1354. 2023. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2023/1354.html> (last accessed: 23.09.2025).
11. Bulat N. Protection of non-original objects generated by artificial intelligence: the Ukrainian copyright law approach. *International Journal of Law and Information Technology*. 2024. 32. eaae010. <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaae010>.

ВИЗНАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НЕДІЙСНИМИ: НЕТРАДИЦІЙНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Вавженчук С. Я.

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник*

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України,

професор кафедри приватного права

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Захист прав інтелектуальної власності із застосуванням конструкції «недійсності» завжди привертав у вагу як науковців так і практиків. В сьогоденних умовах на рівні Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» та на рівні Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності відображено такий нетрадиційний спосіб захисту прав інтелектуальної власності, як «визнання прав інтелектуальної власності недійсними». Тобто, слід визнати, що згадана конструкція, по суті, замінила собою класичну модель «визнання недійсним юридичного факту» (наприклад, патенту). І в цій нетрадиційній конструкції визнаються недійсними права, а не юридичні факти. Такий стан речей породив дискусію як в академічних колах так і на практиці стосовно формування основного підходу та аргументів щодо застосування тієї або іншої конструкції.

Тематика захисту прав інтелектуальної власності відображені у наукових працях Н. Білоусової, О. Дорошенка, О. Орлюк, Ю. Носіка, А. Шабаліна, О. Тверезенко, та ін. У той же час окрема увага приділялася й конструкції недійсності, як способу захисту права інтелектуальної власності такими науковцями як Є. Гараєвим, А. Кодинцем, А. Нижним, О. Рапігою, Х. Тарасенко, М. Потоцьким та ін.

Робота ґрунтується на численних публікаціях автора (підручниках, навчальних посібниках, монографіях, наукових статтях, тезах тощо) і тією чи іншою мірою відображає його власні раніше опубліковані наукові результати. З огляду на раніше опубліковане, частина цієї праці не містить нових наукових результатів.

Дещо, еkleктичним видається те, що на рівні ЦК України, Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності для позначення аналізованого способу захисту прав інтелектуальної власності застосовується понятійна модель правового джазу у вигляді «визнання прав інтелектуальної власності ... недійсними». Так, у ст. 469 ЦК України вона має вираз як: «Визнання прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок недійсними», у ст. 479 ЦК України – «визнання прав інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу недійсними», а в ст. 499 ЦК України – «визнання прав інтелектуальної власності на торговельну марку недійсними». В наукових колах на цей рахунок відсутня єдина точка зору. Зокрема, ст. 469 ЦК України деякі науковці тлумачать широко, вказуючи, що хоча у вказаній статті мова і йде про визнання недійсними прав, логічним було б пред'явлення вимоги про визнання недійсним рішення про видачу патенту, власне патенту та його державної реєстрації, а також прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель або промисловий зразок [1, с. 72; 2, с. 48–56]. По суті, у такий спосіб правниками виражено сумнів на рахунок формулювання у нормі конструкції недійсності. Інші правники коментуючи згадану статтю підтримують точку зору за якою лише ці права можуть бути визнані недійсними протягом усього строку чинності патенту [3, с. 778]. Через буквальне тлумачення вони підтримують конструкцію визнання права недійсним. З огляду на наведене слід визнати, що при тлумаченні норм ст. 469, 479, 499 ЦК України варто застосовувати не «право форми», а «дух права». Тобто те, що саме малося на увазі законодавцем при закладенні цієї норми у ЦК України з огляду на правила загальної норми ст. 16 ЦК України, яка задає вектор недійсності як способу захисту, а саме: окреслює конструкцію «недійсності юридичного факту» [4, с. 53–60].

Конструкція такого способу захисту як «визнання прав інтелектуальної власності недійсними» вживається й в низці законів, що регламентують права інтелектуальної власності [4, с. 53–60]. Зокрема, наведене правова конструкція відображена у ч. 3 ст. 1, ч. 2 ст. 3-1, ч. 8 ст. 27-1, назві та змісті розділу 6, ст. 33, ст. 33-1, 33-2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ст. 1, ч. 2 ст. 2-1, назві та змісті розділу 6, ст. 25, ст. 25-1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки».

Суб'єктивне право інтелектуальної власності, за своєю правовою природою, не належить до системи юридичних фактів, які підлягають визнанню недійсними. Право інтелектуальної власності, класично,

включається не до системи юридичних фактів, а до змісту правовідношення. Останнє виступає елементом складу відповідного регулятивного правовідношення [4, с. 53–60]. В теорії права під юридичним фактом вважають конкретні життєві обставини, з якими правові норми пов'язують виникнення, зміну або припинення правових наслідків [5, с. 207].

З огляду на науково-правові постулати, не можливо заперечити, що динаміка правовідношення (його виникнення, зміна та припинення) ставиться у залежність від юридичного факту, а не від іншого суб'єктивного права. Як наслідок, суб'єктивне право інтелектуальної власності, як елемент складу правовідношення, не може одночасно виступати підставою виникнення (зміни, припинення) для себе самого. Якщо припустити, що будь-яке суб'єктивне право інтелектуальної власності визнаватиметься недійсним, це автоматично ламає усю доктринальну багаторівневу систему правовідносин та систему юридичних фактів, що сформовані за час існування приватного права. Враховуючи наведене, опираючись не на принцип «права форми», а на принцип «права змісту» ст. 16 ЦК України, класичне вчення про способи захисту права, з теоретико-методологічної точки зору визнавати недійсним можливо не право інтелектуальної власності, а лише юридичний факт, що фіксує таке право або з якого випливає розглядуване право [4, с. 53–60].

Таким чином, у період рекодифікації цивільного законодавства постає необхідність осмислити, а можливо й переосмислити підходи до розуміння такого нетрадиційного способу захисту, як «визнання права інтелектуальної власності недійсним» та порівняти його із способом захисту прав інтелектуальної власності, що відображає конструкцію «визнання юридичного факту недійсним» в контексті ефективності та належності означених способів захисту прав.

Література:

1. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. К. : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. Т. 2. 864 с.

2. Нижний А. Деякі питання вдосконалення судових способів захисту прав інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 5. С. 48–56.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. 5-те вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2013 р. Т. 1. 832 с.

4. Вавженчук С. Я. Конструкція «визнання прав інтелектуальної власності недійсними» як спосіб захисту права: трагічний досвід

катарсису. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2025. № 3. С. 53–60.

5. Котюк В. О. *Теорія права : навч. посібник*. К. : Вентурі, 1996. 208 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вінник О. М.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України
головний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Проблема використання новітніх технологій – одне з найактуальніших питань права інтелектуальної власності в сучасний період, коли надбання цифровізації забезпечили можливість створення та запровадження технологій з грандіозним потенціалом, який, однак, може бути використаний з різною метою – доброю чи навпаки, що викликає занепокоєння в суспільстві та необхідність вжиття адекватних превентивних заходів, включно з правовими.

Ірина Наумець, наводить висловлення фізика із фільму «Парк Юрського періоду»: «Науковці були настільки захоплені тим, що можуть зробити, що вони ні на хвилину не подумали, чи повинні вони це робити», підсумовуючи: «маємо багато відкриттів, але з якою метою ми їх використовуємо. Справа не у генетиці чи ядерній енергії, але в людській мотивації, з якою цілком ми використовуємо наукові відкриття. Щоб правильно використовувати, треба мати правильні моральні дороговкази» [1]. Крім того, вкрай важливими є правові засоби, що встановлюють відповідні правила, визначаючи межі та умови використання небезпечних/потенційно небезпечних технологій.

Поняття технологій, попри їх важливість в сучасному світі, на жаль, не включено в перелік об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 420 ЦК України [2]), в Законі ж 2006 р. «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3] закріплено визначення технологій, в якому відсутня згадка про інтелектуальну власність чи інтелектуальну діяльність, а в Законі «Про інноваційну діяльність» [4]

поняття технологій знаходимо у визначенні інновацій (інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології). Лише в Законі 2022 р. «Про Національну програму інформатизації» [5], який закріплює поняття інформаційно-комунікаційних технологій, знаходимо положення про безпосередній зв'язок технологій з інтелектуальною діяльністю, як результат такої діяльності (п. 15 ст. 1).

Процес цифровізації, забезпечений широким застосуванням цифрових технологій, змінив суспільне життя, давши йому значний поштовх в розвитку основних його сфер (промисловості, транспорту, охорони здоров'я, науки, освіти тощо) та додавши нові можливості в реалізації завдань приватного життя (забезпечивши в дистанційному режимі пошук, замовлення, купівлю, оплату товарів/робіт/послуг, дистанційне спілкування, освіту, отримання різноманітних послуг в Дії тощо).

Разом з тим, можливості цифрових технологій використовуються не лише на благо, але й з недобросовісною метою³ (зловживання монопольним становищем з боку цифрових гігантів на цифрових та цифровізованих ринках з метою отримання надприбутків, кібератаки на урядові та бізнесові сайти, цифрове шахрайство, маніпулювання громадською думкою тощо), чому сприяє їх малодослідженість з точки зору наслідків застосування і, відповідно, брак ефективного правового забезпечення з метою запобігання шкідливих наслідків таких зловживань.

Особливе занепокоєння викликають проблеми щодо використання штучного інтелекту (далі – ШІ), можливості якого вже сьогодні реалізуються як з доброю, так і протилежною метою. З огляду на колосальний потенціал ШІ його використання з недобрими намірами, нерозважливо або непрофесійно може загрожувати не лише порушенням прав окремих осіб, а й суспільству в цілому.

Так само небезпечні біотехнології, в тому числі пов'язані з дослідженням (а то й створенням нових в воєнних цілях) смертельно-небезпечних вірусів, а відсутність чи брак заходів безпеки при цьому загрожує пандеміями на зразок коронавірусної, наслідки якої для людства можуть бути катастрофічними.

Відповідно, постає проблема встановлення бар'єрів, включно з правовими, щодо використання подібних інновацій/об'єктів інтелектуальної власності. Якщо стосовно біотехнологій законодавець певним чином відреагував, прийнявши відповідні закони (Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні

³ Як свого часу зазначив досить відомий підприємець Джон Макафі, кримінал історично завжди був першим в застосуванні новітніх технологій на фоні відставання влади щодо запобігання недобросовісному їх використанню [6].

та використанні генетично модифікованих організмів [7], Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції) [8]), які встановили вимоги щодо створення та використання таких технологій з урахуванням рівнів ризику, не обмежуючись лише сподіванням на етичні норми, про які зазвичай згадують дослідники [9; 10], то стосовно інших новітніх потенційно небезпечних технологій правове регулювання критично запізнюється.

Подібні технології створюються/вдосконалюються зазвичай з використанням штучного інтелекту, який так само може бути вельми небезпечним. Попри констатацію необхідності врегулювання використання ШІ у відповідному підзаконному акті [11], підписання Україною Рамкової конвенції про штучний інтелект та права людини [12], що визначає принципи, яких держава має дотримуватися у формуванні законодавства та застосуванні ШІ-продуктів у публічному секторі, аналітичних матеріалів Міністерства цифрової трансформації щодо оптимального підходу до регулювання технологій штучного інтелекту в Україні [13], досі не прийнято ґрунтовний Закон про ШІ на зразок відповідного акту ЄС – Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence [14] (далі – Artificial Intelligence Act або AI Act). Останній є одним із перших в світі правових актів, який покликаний регулювати використання штучного інтелекту, визначаючи кілька категорій ШІ залежно від ступеня їх ризику (системи ШІ *неприйнятнього ризику*, що забороняються; системи ШІ з *високим рівнем ризику* підлягають суворим вимогам, перш ніж їх можна буде вивести на ринок; ШІ *обмеженого ризику*, пов'язаний з необхідністю прозорості щодо його використання; ШІ *мінімального або відсутнього ризику*, для застосування якого не запроваджуються обмеження).

І.І. Забкрицького в своїй ґрунтовній статті [15] аналізує AI Act, враховуючи важливість його для євроінтеграційного курсу України, оскільки положення AI Act можуть (і мають) лягти в основу українського законодавства, предметом регулювання якого буде штучний інтелект, а в підсумках зазначає: визначення досить широкого кола суб'єктів в цьому акті дозволяє гнучко підходити до правового регулювання штучного інтелекту – запобігати ризикам і разом з тим не обмежуючи ті випадки, коли використання таких систем є доцільним та корисним для суспільства.

Стрімке поширення використання ШІ в Україні, його важливість для цифрового розвитку інноваційної діяльності, а також складність ШІ з точки зору наслідків його використання для суспільства і необхідності попередження зумовлених ним ризиків – яскраве свідчення необ-

хідності прийняття подібного закону, оскільки наша держава прагне до членства в ЄС, а, отже, положення AI Act для неї вкрай важливі з точки зору адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС.

Загалом використання новітніх технологій гостро потребує правового забезпечення, що враховує ризики, які виникають при застосуванні таких технологій. Оскільки відносини щодо технологій не мають в Україні чіткого регулювання (поняття технологій визначається порізному і не віддзеркалене в книзі 4 ЦК, хоча побіжно згадується при визначенні об'єктів винаходу в ст. 459 та корисної моделі – в ст.460), ця проблема може бути вирішена насамперед закріпленням поняття технології в кн. 4 ЦК України, а також внесенням відповідних змін в закони, що регулюються трансфер технологій та інноваційну діяльність. Крім того, з огляду на ризикований характер значної частини новітніх технологій доцільно врахувати положення AI Act в ст. 13 ЦК (межі здійснення цивільних прав), закріпивши норму щодо ризиків, які унеможливають використання певних технологій (є забороненими), а також технологій з високим ступенем ризику, що потребують дотримання встановлених законом вимог.

Література:

1. Ірина Наумець. «Генетична модифікація може бути небезпечніша, ніж атомна зброя». URL: https://lb.ua/society/2018/03/03/391610_genetichna_modifikatsiya_mozhe_buti.html (дата звернення: 25.09.2025).

2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

3. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

5. Закон «Про Національну програму інформатизації» від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

6. Макафи: использование криминалом анонимных криптовалют предвещает их широкое принятие. URL: <https://forklog.com/dzhonmakafi-ispolzovaniekriminalom-anonimnyh-kriptoalyut-predveshaet-ih-shirokoe-prinyatie/> (дата звернення: 22.02.2020).

7. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів:

Закон України від 31 травня 2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 06.09.2025).

8. Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції: Закон України від 23 серпня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3339-20#Text> (дата звернення: 06.09.2025).

9. Біоетика: від теорії до практики. Київ : ВД «Авіцена», 2021. 144 с.

10. Оксана Чурсінова. Небезпеки неконтрольованого розвитку біотехнологій: етичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософ.-політолог. студії*. 2024. Випуск 52, с. 280–285. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.35/>.

11. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p#Text> (дата звернення: 14.02.2025).

12. Безпечний ШІ для мільйонів українців: Україна підписала Рамкову конвенцію про штучний інтелект та права людини. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechnyi-shi-dlia-milioniv-ukraintsiv-ukraina-pidpysala-ramkovu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt-ta-pravaliudnyu> (дата звернення: 08.09.2025).

13. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри. Липень 2024. 30 с. URL: <https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%B%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A8%D0%86.pdf> (дата звернення: 08.09.2025).

14. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 06.09.2025).

15. Забокрийський І. І. Акт про штучний інтелект (artificial intelligence act, ai act) як основа правового регулювання штучного інтелекту в ЄС: огляд основних положень. Електронне наукове видання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Том 3 (2025). С. 282–286. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.44>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАЛЕЖНОСТІ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ, В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Головач Є. Т.

*аспірант кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
провідний професіонал з інтелектуальної власності
Українського національного офісу інтелектуальної власності
та інновацій
м. Київ, Україна*

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну значно виріс рівень інноваційної активності, спрямованої на розробку, впровадження (в першу чергу виробництво) та використання на полі бою нових технологічних рішень та розробок для посилення обороноздатності держави та можливості ефективно протистояти переважаючому ворогу. Цей процес супроводжується в тому числі появою великої кількості нових об'єктів права інтелектуальної власності, які є невід'ємною складовою таких рішень та розробок. З огляду на сучасні реалії та виклики, значна частина таких потенційно патентоздатних рішень створюється не найманими працівниками, а діючими військовослужбовцями. В такій ситуації актуальним стало питання належності та розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби.

Однак проблематика цього питання полягає в тому, що через специфіку правового статусу військової служби (зокрема нерозповсюдження норм трудового законодавства за аналогією, окрім дуже вузького спектру виключень), норми Цивільного кодексу України та спеціальних законів щодо прав інтелектуальної власності, які застосовуються до об'єктів, створених у межах трудових договорів (контрактів), не можуть поширюватися на об'єкти, створені військовослужбовцями, навіть якщо їхнє створення передбачено посадовими інструкціями чи службовими завданнями, адже чинне законодавство України у сфері інтелектуальної власності передбачало лише два варіанти, за яких майнові права інтелектуальної власності можуть не належати творцю такого об'єкта.

Зокрема в Цивільному кодексі України міститься стаття 429, де врегульовані питання належності на так звані «службові» об'єкти права

інтелектуальної власності, тобто об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), а також стаття 430, де врегульовані питання належності прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням. Частиною другою статті 429 Цивільного кодексу України передбачено, що «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором» [1]. Частиною другою статті 430 Цивільного кодексу України передбачено, що «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором або законом» [1].

Таким чином, у законодавстві України існувала прогалина щодо правового регулювання розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені військовослужбовцями під час проходження військової служби. Потреба у її якнайскорішому вирішенні особливо актуалізувалася в нинішніх умовах збройної агресії російської федерації.

Ця законодавча прогалина була ідентифікована і для її усунення 17 березня 2025 року у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби» (реєстр. № 13110) [2] та проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби» (реєстр. № 13111) [3]. Ці законодавчі ініціативи були покликані нормативно врегулювати розподіл прав інтелектуальної власності на об'єкти, що створюються військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також окремих питань набуття та здійснення прав інтелектуальної власності державою в особі суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Законопроєкт №13111 став законом № 4585-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби», який був прийнятий 21.08.2025 Верховною Радою України в цілому [4]. Цей закон був підписаний Президентом України 10.09.2025 та набере чинності 12.12.2025. Зокрема, доповнюються новими положеннями Закони України «Про авторське право і суміжні права» [5], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [6], «Про охорону прав на промислові зразки» [7], «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [8], а саме норми щодо розподілу

особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби. Також доповнено відповідними положеннями Статут внутрішньої служби Збройних Сил України [9], Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [10], «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [11] та інші нормативно-правові акти.

Проект Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби» був прийнято за основу 15.04.2025 та зараз очікує другого читання, і є надія, що він буде прийнятий якнайшвидше. Пропонується розширення сфери регулювання статті 429 Цивільного кодексу України шляхом доповнення її нормами про права інтелектуальної власності на об'єкти, створені військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, зокрема:

- назву статті розширити та викласти «Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) або проходженням військової служби» [2];

- частину першу статті 429 викласти в наступній редакції: «особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) або службових обов'язків під час проходження військової служби, належать працівникові (військовослужбовцеві), який створив цей об'єкт...» [2];

- доповнити частину другу статті 429 відсилочною нормою, що «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать суб'єкту, визначеному законом» [2].

Очевидно, що Цивільний кодекс України як основний акт цивільного законодавства України не повинен містити детального регулювання цього питання, адже для цього власне функціонують спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, тому використання таких бланкетних норм в статті 429 Цивільного кодексу України є логічним та послідовним способом вирішення ідентифікованої проблеми щодо належності прав інтелектуальної власності, створені військовослужбовцями. Це безумовно не тільки відповідає суспільному запиту, а й у контексті вже дуже близької рекодифікації Цивільного кодексу України, ці зміни вносять необхідну конкретизацію щодо належності прав на відповідні об'єкти права інтелектуальної власності та сприятиме вирішення вищезазначеної проблематики належності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку

з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби.

Однак, стає більш-менш очевидним, що вирішення цієї проблематики містить ряд додаткових викликів, які потребують вирішення вже на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема:

- необхідно забезпечити справедливий та прозорий механізм винагороди та стимулювання військовослужбовців-творців об'єктів права інтелектуальної власності за передачу майнових прав державі, оскільки інакше може бути підірвано мотивацію до інноваційної діяльності;

- слід розробити деталізовану нормативно-правову базу щодо процедур виявлення, ідентифікації, державної реєстрації тощо цих об'єктів права інтелектуальної власності суб'єктами сектору безпеки і оборони;

- необхідно створити дієві механізми комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності, створені військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, для ефективного впровадження таких об'єктів в виробництво та подальше його масштабування для посилення оборонних спроможностей України.

Отже, можна зробити висновок, що прийняття проекту Закону України № 13110 «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби» та збереження його положень при подальшій рекодифікації Цивільного кодексу України, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби» є важливою передумовою для подолання прогалин у чинному законодавстві у сфері інтелектуальної власності та забезпечення інтересів як держави в особі суб'єктів сектору безпеки і оборони, так і творців-військовослужбовців таких об'єктів права інтелектуальної власності, що є актуальним викликом часу.

Однак є очевидним, що без прийняття ряду підзаконних нормативно-правових актів, зокрема розробки ефективної системи матеріального заохочення військовослужбовців за створення таких об'єктів права інтелектуальної власності, такі законодавчі зміни та ініціативи можуть бути хоч і закріплені нормативно на папері, однак на практиці виявитися нежиттєздатними. Тому виключно системний підхід до вирішення цієї проблематики дозволить прогнозовано

збільшити ефективність інноваційної активності в сферах безпеки і оборони для підвищення обороноздатності держави.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025)

2. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби № 13110 від 03.09.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56006>

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби № 13111 від 17.03.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56004>

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби: Закон України від 21.08.2025 № 4585-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4585-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII : станом на 5 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

7. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

8. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 05.11.1997 № 621/97-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр#Text> (дата звернення: 30. 09.2025).

9. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV : станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII : станом на 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

11. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

ВИКЛЮЧНО БІОЛОГІЧНІ ТА МІКРОБІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ У КОНТЕСТІ ПАТЕНТОЗДАТНОСТІ ПОРІД ТВАРИН

Голубей М. В.

*аспірантка кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і природокористування
м. Київ, Україна*

Питання патентоздатності нових порід тварин у межах права інтелектуальної власності Європейського Союзу (ЄС) та відповідно до положень Європейської патентної конвенції (ЄПК) залишається одним із найбільш дискусійних у сучасній юридичній та біоетичній науці. Особливе значення у цьому контексті мають категорії «виключно біологічний процес» та «мікробіологічний процес», адже саме від їхнього тлумачення залежить правова кваліфікація результатів селекційної діяльності та можливість отримання правової охорони у формі патенту. Актуальність дослідження зумовлюється тим, що розвиток біотехнологій і генетики розмиває традиційні межі між біологічним та технічним, а, отже, потребує чіткої юридичної інтерпретації, яка б поєднувала інтереси науковців, селекціонерів та суспільства в цілому.

Більш розширене тлумачення аналізованих понять міститься у Керівних положеннях щодо експертизи в Європейському патентному офісі, датованих 1 липня 1978 року, із змінами та доповненнями станом на березень 2023 року. Відповідно до цього документу виключно біологічні процеси традиційно розглядаються як ті, що передбачають природне схрещування організмів та подальший відбір без прямого технічного втручання в геном [1]. У випадку тваринництва це означає звичайні методи розведення, спрямовані на формування бажаних ознак шляхом підбору батьківських пар і відбору потомства. Навіть якщо у цьому процесі використовуються технічні засоби для полегшення окремих етапів (наприклад, інструменти для штучного запліднення чи

методи ідентифікації генетичних маркерів), сама сутність процесу не змінюється, адже геном тварини не піддається прямій технічній модифікації. Відповідно, такі методи розведення вважаються «виключно біологічними» і згідно зі статтею 53(b) ЄПК виключаються з числа патентоздатних. Прикладами є виведення нових порід собак чи коней, де всі зміни базуються лише на відборі та схрещуванні без застосування генної інженерії [1].

У справах G2/07 [2] та G1/08 [3] ще раз підкреслюється, що процеси вважаються біологічними, якщо вони ґрунтуються на статевому схрещуванні цілих геномів та їх подальшому відборі.

Поняття «виключно біологічного процесу» у контексті селекції рослин детальніше розглянуто в рішенні G 3/19 і воно характеризується таким чином: (1) процес не є мікробіологічним; (2) до його етапів належать статеве схрещування цілих геномів рослин та подальший відбір рослин. Схрещування або відбір можуть бути забезпечені чи вдосконалені за допомогою «технологічного кроку», який може бути створений окремо як доповнення або як складова частина процесу схрещування чи відбору. Якщо цей «технологічний крок» вводить у геном нову ознаку або модифікує вже наявну ознаку таким чином, що її поява не є результатом змішування генів рослин, обраних для статевого схрещування, тоді такий процес не виключається з патентоздатності відповідно до статті 53(b) ЄПК [4]. Подібні вимоги застосовуються й до виключно біологічного процесу у сфері розведення тварин [5].

Однак межа між виключно біологічним і технічним процесами часто не є очевидною. Постає питання, чи можна вважати процес суто біологічним, якщо його результат неможливо відтворити повторно через спонтанні генетичні зміни, які виникли під час багаторазового схрещування. Якщо, наприклад, унаслідок повторного розведення виникає мутація, що надає тварині нових властивостей, залишається незрозумілим, чи є це природним проявом біологічних закономірностей, чи опосередкованим результатом цілеспрямованої діяльності людини. У сучасній практиці Європейського патентного офісу такі ситуації переважно розцінюються як результат біологічного процесу, що не дає підстав для патентного захисту, проте доктрина й надалі обговорює межові випадки [6].

На відміну від біологічних, мікробіологічні процеси становлять окрему категорію, яка у праві Європейського Союзу визнається патентоздатною. Визначення мікробіологічного процесу охоплює використання мікроорганізмів у дослідницькій чи селекційній практиці, зокрема для трансформації геному тварини або рослини. Йдеться, наприклад, про застосування бактерій чи вірусів для внесення нового гена або модифікації існуючих спадкових характеристик. Такі

втручання вже виходять за межі звичайного схрещування та відбору, оскільки передбачають безпосередній технічний вплив на спадковий матеріал. Прикладами є створення трансгенних тварин, введення певних генів за допомогою мікроорганізмів або індукція мутацій шляхом опромінення. У цих випадках процес кваліфікується як мікробіологічний і, на відміну від виключно біологічного, може бути об'єктом патентного права [1].

Окремої уваги заслуговує дилема повторюваності результату. Якщо традиційне схрещування призводить до появи нових ознак, що не можуть бути відтворені в наступних поколіннях у стабільній формі, виникає питання, чи можна такий процес кваліфікувати як виключно біологічний. З одного боку, природний мутагенез є невід'ємною частиною біологічного розвитку, з іншого – цілеспрямоване багаторазове відтворення схрещування з метою отримання нової породи має ознаки людського впливу. Проте в сучасній європейській практиці переважає підхід, за яким кінцевий результат у вигляді нової породи тварин, отриманої без генної інженерії, залишається поза межами патентного захисту [7].

Таким чином, аналіз нормативних положень та прецедентної практики Європейського патентного офісу дозволяє зробити кілька висновків. По-перше, виключно біологічні процеси не визнаються патентоздатними незалежно від того, наскільки складним і багатоступеневим був процес відбору та схрещування. По-друге, мікробіологічні процеси, що передбачають використання мікроорганізмів чи технічних засобів для внесення змін у геном, можуть отримати патентний захист. По-третє, проблема межі між цими двома категоріями залишається відкритою, особливо у випадках, коли природні зміни поєднуються з цілеспрямованою діяльністю людини. Це свідчить про те, що розвиток біотехнологій неминуче стимулюватиме подальше уточнення положень статті 53(b) ЄПК та розширення доктринального розуміння патентоздатності в галузі тваринництва. Навіть якщо технічні кроки передують етапу схрещування і фактично не охоплюють сам процес відбору, вони можуть вивести винахід із категорії виключно біологічного. При цьому критичним залишається питання, чи змінюється геном організму внаслідок штучного втручання. Якщо таке втручання мало місце, результат визнається технічно зумовленим, а отже, може бути патентоздатним. Якщо ж зміни обумовлені лише природним доббором і розмноженням, патентна охорона виключається.

Література:

1. Guidelines for Examination in the European Patent Office, March 2024 edition, HTML version with amendments, accessed June 21, 2024, <https://www.epo.org/en/legal/guide-lines-epc>.
2. Decision of the Enlarged Board of Appeal of the European Patent Office dated 9 December 2010 G 1/08 (OJ EPO 2012), 206.
3. Decision of the Enlarged Board of Appeal dated 9 December 2010 G 2/07 (OJ EPO 2012), 130.
4. Opinion of the Enlarged Board of Appeal dated 14 May 2020 – G 3/19 (OJ EPO 2020, A119).
5. Alex B. Berger and Kerstin Galler, «Regarding the Patentability Of Plants And Animals In Europe – The G 3/19 Decision («Pepper») Of The European Patent Office», Mondaq, July 28, 2020, accessed June 21, 2024, <https://www.mondaq.com/germany/patent/970084/regard-ing-the-patentability-of-plants-and-animals-in-europe--the-g-319-decision-pepper-of-the-european-patent-office>.
6. Neil Wilkof, “More on Broccoli, Tomatoes, and the Patentability of a Plant or Animal Obtained by Means of an Essentially Biological Process,” The IPKat, July 28, 2017, accessed June 21, 2024, <https://ipkitten.blogspot.com/2017/07/more-on-broccoli-tomatoes-and.html>.
7. Mariia Golubei, Liliia Pankova Biotechnology and Intellectual Property: The Limits of Animal Patentability in the European Union. *Review of European and Comparative Law*. 2024. Vol. 59, No. 4. P. 289–308. DOI: 10.31743/recl.17670.

ПІДХОДИ ДО НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ З ДЕФЕКТОМ ФОРМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Гуцуляк В. К.

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Вітчизняне законодавство у ст. 203 ЦК України серед загальних умов чинності правочину називає вчинення останнього у передбаченій законом формі. В той же час недотримання цієї вимоги згідно зі ст. 215 ЦК України не розглядається законодавцем як безумовна підстава для

визнання правочину недійсним. Більше того, ч. 1 ст. 218 ЦК України прямо вказує на те, що «недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом» [1]. З аналізу зазначених правових норм вбачається, що дотримання форми правочину, хоча й віднесено до вичерпного переліку загальних умов його чинності, проте не призводить до автоматичної недійсності правочину у разі її порушення. На наш погляд, такий нормативний підхід свідчить про цілеспрямоване уникнення вітчизняним законодавцем абсолютизації форми правочину і прагнення до досягнення балансу між юридичною визначеністю й забезпеченням стабільності цивільного обігу. Отже, недотримання форми правочинів в сфері інтелектуальної власності здебільшого слід сприймати не як підставу недійсності, а як критерій, що підлягає оцінці, виходячи з конкретних обставин, що, своєю чергою, вказує на цілком доречний для приватноправових відносин відхід від надмірної формалізації та надання вітчизняним законодавцем пріоритету змісту над формою.

На протигагу українському законодавчому підходу, законодавства деяких європейських країн є більш категоричними в питанні дотримання форми правочинів в сфері інтелектуальної власності. Так, наприклад, ст. 1241 ЦК Румунії закріплює правило, за яким договір, укладений без форми, яку закон безсумнівно вимагає для його чинності, є абсолютно нікчемним. Згідно ст. 1247 ЦК Румунії він кваліфікується як такий, що порушує правове положення, встановлене для захисту загальних інтересів, з огляду на що абсолютна нікчемність такого договору може бути заявлена будь-якою особою; вона не потребує часових меж і не може бути усунена або підтверджена навіть сторонами. У цьому випадку застосуванню підлягають положення ст. 1254 ЦК Румунії, за якими договір, визнаний абсолютно недійсним або анульованим, вважається таким, що ніколи не був укладений. Крім того, абсолютна недійсність договору з підстав недотримання законодавчо передбаченої форми тягне за собою застосування двосторонньої реституції [2]. Цікаво зауважити, що, на відміну від вітчизняного, румунське цивільне законодавство не передбачає й можливості конвалідації («зцілення») недійсного правочину, тобто «усунення дефектів недійсного правочину у межах здійснення цивільних прав та з врахуванням умов дійсності правочину» [3, с. 20]. Чи не єдиним законодавчо закріпленим способом надати нікчемному правочину, укладеному з дефектом форми, можливість породжувати правові наслідки, є передбачене у ст. 1260 ЦК Румунії перетворення (конверсія), відповідно до якої абсолютно недійсний правочин може набувати сили іншого дійсного правового акта, якщо

зміст і форма останнього відповідають законодавчим вимогам, а воля сторін допускає таку трансформацію.

Особливістю законодавчого підходу Франції є втілення в нормах цивільного права основоположного принципу консенсуалізму, за яким договір вважається укладеним, якщо сторони досягли згоди щодо його положень без виконання будь-яких особливих формальностей, наприклад, надання йому певної форми (ч. 1 ст. 1172 ЦК Франції). Між тим, ч. 2 цієї статті передбачає й винятки, зокрема, укладення формальних договорів, яке вимагає від сторін виконання законодавчо передбачених формальностей під загрозою визнання їх недійсними. Як зазначається в юридичній літературі, зазвичай формальні договори укладаються письмово, щоб забезпечити юридичну безпеку для всіх сторін договору. У цьому випадку слід розрізнити чотири сценарії: 1) закон вимагає складання автентичного акта, документа, підписаного сторонами та нотаріусом, наприклад, шлюбного договору або іпотеки; 2) закон вимагає складання приватного акта, документа, підписаного лише сторонами: договір страхування, договір оренди житла або договір переуступки боргу тощо; 3) закон вимагає складання документа, але сторони обирають використання електронного документа. Цей документ має відповідати надійній процедурі ідентифікації відповідно до статті 1367 ЦК Франції (підпис, ідентифікація підписанта та цілісність документа) [4].

Водночас, вбачається, що, на відміну від румунського, французьке законодавство визнає недотримання передбаченої нормами права форми договору підставою для недійсності, а не для нікчемності договору, а тип недійсності залежить від того, які інтереси підлягають захисту – публічні (нікчемність) чи приватні (оспорюваність) (ст. 1179 ЦК Франції). Також ст. 1182 передбачає можливість «зцілення» недійсного договору шляхом підтвердження – акту, за допомогою якого сторона, яка може вимагати недійсності договору, відмовляється від неї. При цьому одним зі способів підтвердження недійсного правочину є добровільне виконання договору зі знанням причини недійсності [5]. Таким чином, робимо висновок про те, що у Франції недотримання форми договору в сфері інтелектуальної власності не слід сприймати як безумовну підставу його недійсності: за загальним правилом, форма не є обов'язковою для чинності договору, окрім випадків, коли закон прямо вимагає її дотримання. При цьому варто констатувати гнучкість французького підходу до форми договорів в сфері інтелектуальної власності, яка знаходить свій прояв у можливості конвалідації (зцілення) недійсності шляхом підтвердження правочину, яке може здійснюватися як шляхом подання заяви про підтвердження, так і шляхом конклюдентних дій.

У Польщі питанням визначення форми правочину та наслідкам її недотримання присвячується значна увага з боку законодавця. Так, за загальним правилом, закріпленим у ст. 73 ЦК Польщі, якщо законом передбачено для правочину письмову, документальну або електронну форму, то правочин, вчинений із порушенням такої форми, є недійсним лише в тому випадку, якщо законом передбачено наслідок недійсності. Якщо законом передбачено для правочину іншу спеціальну форму, правочин, вчинений без дотримання цієї форми, є недійсним. Це, однак, не стосується випадків, коли дотримання спеціальної форми передбачено лише для настання певних правових наслідків правочину [6]. Ст. 74 ЦК Польщі містить аналогічне вітчизняному законодавству положення, за яким вимога про письмову, документальну або електронну форму без санкції недійсності має наслідком те, що у разі недотримання передбаченої форми правочину свідчення свідків або слухання сторін за фактом вчинення дії не є прийнятними у спорі. Водночас, на відміну від українського, польський законодавець передбачає й винятки із зазначеного правила: незважаючи на недотримання письмової, документальної або електронної форми, передбаченої для цілей доказування, показання свідків або заслуховування сторін є допустимими, якщо обидві сторони згодні, цього вимагає споживач у спорі з торговцем або факт вчинення правочину підтверджується документом [6].

Щодо конвалідації недійсних правочинів в сфері інтелектуальної власності, вчинених з дефектами форми, зазначимо, що польський ЦК, на відміну від проаналізованих вище цивільних кодексів європейських держав, не містить універсальних норм, які б уможлилювали «зцілення» правочинів, вчинених, зокрема, з дефектами форми шляхом, наприклад, конверсії, підтвердження чи виконання. Разом з тим, в окремих положеннях польський законодавець передбачає можливість конвалідації недійсного правочину шляхом виконання, найбільш яскравим прикладом чого є положення ст. 890 ЦК Польщі, за якою договір дарування має бути оформлений у вигляді нотаріального акту. Однак договір дарування, укладений без такої форми, набуває чинності у випадку виконання обіцяного. Разом із тим, як зазначають дослідники, вказане слід сприймати радше як виняток, аніж правило – це може розцінюватися як «окремий законодавчий механізм дійсності» [7].

Таким чином, вбачається, що польська модель правового регулювання відносин, пов'язаних із недотриманням форми правочину, є доволі схожою з тією, що закріплена у межах вітчизняного законодавства, та в цілому демонструє збалансований і гнучкий підхід, що дає змогу уникнути надмірної жорсткості у випадках формальних порушень вчинення правочинів в сфері інтелектуальної власності, не порушуючи

водночас принципу правової визначеності. Разом із тим, очевидно, що польське законодавство передбачає можливість «зцілення» недійсних правочинів в сфері інтелектуальної власності лише у спеціально визначених законом випадках, уникаючи закріплення універсального механізму конвалідації недійсних правочинів. У той час як деякі європейські правопорядки – зокрема, румунський, французький та німецький – демонструють більш ліберальний підхід, передбачаючи можливість зцілення правочинів в сфері інтелектуальної власності шляхом підтвердження, конверсії чи добросовісного виконання, польський ЦК орієнтується на високу формальну визначеність та обмежену диспозитивність у цій сфері.

Література:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Codul civil. A intrat vigoare la data de 1 octombrie 2011. In temeiul art. 220 alin. (1) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea in aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicata in Monitorul Oficial al Romaniei, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011. URL: <https://www.codulcivil.ro/> (дата звернення: 05.09.2025).
3. Бус К. І. Конвалідація недійсного правочину в цивільному праві України : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024.
4. Mehdi Abdelatif. Contrat consensuel. 2022. URL: <https://jurislogic.fr/contrat-consensuel/> (дата звернення: 05.09.2025).
5. Code civil. Dernière mise à jour des données de ce code : 25 juin 2025. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/2025-06-23 (дата звернення: 05.09.2025).
6. Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf> (дата звернення: 05.09.2025).
7. Stefan Grzybowski, Nieważność czynności prawnej i jej konwalidacja. *Państwo i Prawo*. 1950, nr 3, s. 331.

ПИТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Жорнокуй Ю. М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

На сьогодні однією з основних тенденцій подальшого розвитку сфери інтелектуальної власності з урахуванням європейських цінностей на думку окремих фахівців є визначення ролі інтелектуальної власності в інноваційному розвитку України як ключового чинника у формуванні економічних переваг для нашої держави [1, с. 83].

Для збереження конкурентоздатності, підприємницькі товариства не можуть покладатися виключно на існуючі основні технології та бізнес-моделі, тому розробка нової науково-технічної продукції вважається фундаментальною для збереження сталих позицій на конкретному товарному ринку. Відповідне становище визначається порівняно з конкурентами, отже, підприємницькі товариства мають постійно впроваджувати інноваційні продукти (інновації).

Буквальне тлумачення ст. 177 ЦК України серед об'єктів цивільних прав серед інших закріплює: 1) майнові права; 2) результати робіт; 3) результати інтелектуальної творчої діяльності; 4) інші матеріальні блага; 5) інші нематеріальні блага, які напряму стосуються як сфери інтелектуальної, творчої діяльності, так й сфери впровадження нових технологій (інноваційної сфери).

Сьогодні пріоритетним є твердження, що об'єктами інноваційних відносин слід визнавати об'єкти права промислової власності. Виходячи з цього, змістовною складовою таких правових зв'язків мають визнаватися немайнові та майнові права. Проте наукова спільнота не має єдиного розуміння у цьому питанні, відносячи до об'єктів інноваційної діяльності, крім об'єктів права промислової власності, ще й технологію.

Саме у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» технологія вперше отримує законодавче визначення і постає об'єктом трансферу (передачі), що оформлюється шляхом укладення двосторонніх чи багатосторонніх договорів, при характеристиці яких цей Закон апелює до глави 75 ЦК України. У ст. 1 вказаного Закону закріплено визначення категорії «технологія», під яким розуміється результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання

операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг¹. Таке законодавче визначення поєднує у собі три окремі складові, а саме: 1) результат науково-технічної діяльності; 2) сукупність систематизованих наукових знань; 3) сукупність технічних, організаційних та інших рішень. Всі три складові можуть існувати самостійно [2, с. 152], тобто визнаватися самостійними об'єктами.

Наведене свідчить на користь того, що об'єктом інноваційної діяльності слід визнавати об'єкти права інтелектуальної власності (або права на них), що надасть можливість чіткого розуміння сутності відносин з розробки та впровадження у сфері національної економіки різних інноваційних товарів, послуг тощо. Підтвердженням нашої думки є позиція прихильників визнання об'єктом самої технології про те, що об'єкти права інтелектуальної власності є найважливішими та визначальними складовими елементами технології; без їх наявності просто неможливо було б говорити про існування нових конкурентноздатних технологій. Визначати «технологію» як результат науково-технічної діяльності чи об'єкт права інтелектуальної власності, або навіть як застосування необхідного для здійснення цього процесу обладнання чи сировини є не зовсім коректним. Власне, не кожний результат інтелектуальної, творчої діяльності (навіть запатентований процес виробництва продукту) є готовим до використання як технологія.

Навряд чи можна розглядати поняття технології, закріплене у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», як базове, у т. ч. для відносин, врегульованих ЦК України. Слід зважити, що цей Закон є спеціальним щодо ЦК України, оскільки поширюється на сферу технологій, створених за бюджетні кошти, і регулює перехід прав на них. Крім того, він є комплексним нормативно-правовим актом, оскільки містить норми і приватного, і публічного права, з очевидною перевагою останніх.

За вітчизняним законодавством категорія «технологія» прямо не віднесена ні до об'єктів права інтелектуальної власності, ні до цивільних прав узагалі. При цьому термін «технологія» застосовується у законодавчому визначенні винаходу, яким вважається результат

¹ Крім визначення поняття технології, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містить визначення її об'єктів, до яких відносить наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. У такому розумінні технологія становить збірну категорію, складний об'єкт.

інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, проте у іншому контексті: не як об'єкт діяльності, а як сфера, в якій створюється певний винахід. Так, за договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт (глава 62 ЦК України) виконавець зобов'язується за завданням замовника розробити нову технологію, яка буде виступати як результат творчих робіт, тобто як самостійний об'єкт. Проте, ЦК України застосовує категорію «сфера технології» при визначенні об'єктів винаходу (ч. 2 ст. 459) і корисної моделі (ч. 2 ст. 460), не розшифровуючи при цьому поняття технології. Тим самим *технологія* стає родовою категорією, *не набуваючи при цьому характер самостійного об'єкта цивільних прав*.

У сучасній науковій літературі відсутнє єдине розуміння щодо поняття «технологія». Так, закордонні дослідники вважають, що вона є: 1) сукупністю знань, за допомогою яких такі чинники як патентні права, наукові знання, результати досліджень і розробок, застосовуються у виробництві товарів [3, с. 5]; 2) поєднанням фізичних процесів, що перетворюють витрати на випуск продукції [4, с. 13]; 3) знаннями або інформацією, яка використовується при виконанні завдань, виготовленні товарів чи наданні послуг [5, с. 10]. Отже, більшість цих фахівців вважають, що технологія – це сукупність систематизованих науково-технічних знань чи інформації, які використовуються при виконанні завдань, виготовленні товарів чи наданні послуг.

Іншої думки дотримуються вітчизняні фахівці, позиції яких можна звести до того, що технологія: 1) основний об'єкт інноваційного права; 2) сукупність об'єктів права інтелектуальної власності; 3) виражений в об'єктивній формі результат наукової та науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах; 4) сукупність всіх знань, що стосуються переробки й обробки можливих матеріалів, які необхідні для людського життя; 5) «синтезований» об'єкт права інтелектуальної власності, який становить поєднання об'єктів права інтелектуальної власності, що визначає найбільш істотні (сутнісні) характеристики технологічного процесу виробництва товарів чи надання послуг, та передбачає конкретні шляхи їх комерціалізації.

Згідно з вітчизняним законодавством складовими технології є: 1) наукові та науково-прикладні результати; 2) об'єкти права

інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці); 3) ноу-хау.

Не слід забувати також аспект оборотоздатності об'єктів у рамках цивільно-правових зв'язків. Так, відповідно до ст. 178 ЦК України об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Виходячи з цієї норми виникають питання щодо можливості оборотоздатності технології, якщо її визнати об'єктом цивільного обороту. У юридичному значенні поняття категорії «передача технології» розуміється як *передача права* на використання технічних досягнень або інших об'єктів технологічного обміну.

За сучасною вітчизняною концепцією право інтелектуальної власності визнається особливим різновидом права власності на специфічний об'єкт – результати інтелектуальної, творчої діяльності. Недосконалість поняття «інтелектуальна власність» полягає у тому, що цей вид власності розуміється як такий, що формується інтелектуальними зусиллями автора, але оформляється юридично за допомогою документів, що гарантують *майнові права*. При цьому останні стають реальністю лише завдяки залученню їх у цивільний оборот. Лише у результаті названої сукупності дій об'єкт творчості перетворюється на особливий вид власності. Таким чином, з одного боку, наголошується на значенні врахування тієї обставини, що сутністю інтелектуальної власності є те, що вона стосується інтелектуальної, творчої діяльності, а з іншого, – не менш чітко вказується на значення легітиміційного моменту: результати творчої діяльності стають об'єктом правового регулювання тільки тому, що такими їх визнає закон. Тобто, хоча кожна інтелектуальна діяльність за своїм характером і змістом є творчою, але не кожен результат творчої діяльності стає об'єктом права інтелектуальної власності.

Виходячи з того загального посилання, що об'єктами прав є матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких в учасників суспільних відносин виникають юридичні права та обов'язки, зазначається, що стосовно цивільних прав (правовідносин) інтелектуальної власності такими благами виступають результати інтелектуальної, творчої діяльності. Метою ж такої діяльності є створення спеціального об'єкту до якого відносяться винаходи, корисні моделі, та інші нововведення, створення яких проводиться з певним ризиком. Проведений аналіз свідчить, що: 1) технологію неможливо визнавати самостійним об'єктом цивільних прав; 2) це зумовлює потребу у приведенні у відповідність положення

Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» до приписів ЦК України та законодавства, що встановлює правовий режим об'єктів права промислової власності.

Література:

1. Кот О. О., Булат Є. А., Якубівський І. Є. Концептуальні напрями подальшого розвитку цивільного законодавства в контексті інтелектуальної власності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 3. С. 79–84.
2. Піхурець О. В. «Технологія» як новий об'єкт цивільно-правового регулювання. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (Харків, 7 червня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 152. (С. 151–155).
3. Henn R., Lubbe H., Spath L. Employment and Transfer of Technology. Berlin : Verlag, 1986. 64 p.
4. Dahlman C. J., Westphal L. E. The Meaning of Technological Mastery in Relation to Transfer of Technology. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1981. Vol. 458. Issue 1. P. 12–26
5. Holliday G. Technology Transfer to the USSR, 1928–1937 and 1966–1975. New York : Routledge. 1979. 240 p.

МІСЦЕ НЕОРИГІНАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ СИСТЕМАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Зеров К. О.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник сектору авторського права
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
асистент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Україна завдяки нормам статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] перебуває в правовому авангарді регулювання технологій штучного інтелекту і вже з 01.01.2023 року надає правову охорону sui generis об'єктам, що згенеровані системами штучного інтелекту (за термінологією закону – комп'ютерними

програмами), проте місце неоригінальних об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту, в системі об'єктів права інтелектуальної власності залишається таким, що залишає місце для наукових дискусій. Зокрема, на нашу думку, слід зупинитися щонайменше на двох аспектах вказаної проблематики:

По-перше, положення статті 420 ЦК України [2] як основного акту цивільного законодавства містять **вичерпний** перелік об'єктів права інтелектуальної власності, серед яких відсутні об'єкти, згенеровані системами штучного інтелекту (AI-output), що унеможливило поточне їх віднесення до об'єктів права інтелектуальної власності, незважаючи на наявність спеціального правового режиму охорони правом особливого роду (*sui generis*) в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

При чому слід зазначити, що такий підхід стосується не тільки AI-outputs, а і інших об'єктів цивільних прав: неоригінальних баз даних, доменних імен та в контексті євроінтеграційних процесів – прес-публікацій.

Натомість в ст. 418 ЦК України в розрізі тлумачення поняття «право інтелектуальної власності» використовується також концепт «інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом».

Вважаємо за доцільне внести зміни до ст. 420 ЦК України, додавши відповідне положення «інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом».

По-друге, чинний український підхід охоплює лише відносини щодо набуття, здійснення та захисту прав особливого роду (*sui generis*), **пов'язаних** зі сферою авторського права та/або суміжних прав. Натомість відносини щодо набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти права промислової власності (зокрема, промислових зразків, корисних моделей та винаходів), що згенеровані системами штучного інтелекту, залишаються неврегульованими. Заявники відповідних об'єктів, які використовують системи штучного інтелекту без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні результату (AI-output), а не як простий технічний інструментарій, для появи потенційно охороноздатних результатів мають чотири можливі варіанти їх охорони:

1. Охороняти такі результати (AI-output) виключно згідно положень Закону України «Про авторське право і суміжні права». Однак обсяг майнових прав суб'єкта права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, суттєво відрізняється від обсягу майнових прав в контексті оцінки використання об'єкта згідно положень законів України «Про охорону

прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки».

2. Заявляти недостовірну інформацію щодо особи – винахідника / автора промислового зразку, потенційно ставлячи під ризик визнання прав па винахід / корисну модель / промисловий зразок недійсними і порушуючи принцип bona fide.

3. Охороняти відповідні результати (AI-output) як комерційну таємницю, обмежуючи можливість їх комерціалізації.

4. Ніяк не охороняти відповідні результати (AI-output), максимально обмежуючи можливість їх комерціалізації.

Жоден із вказаних вище сценаріїв не є ідеальним і, на наше переконання, не надає належного рівня правової охорони користувачам систем штучного інтелекту у сфері права промислової власності. Назріла практична суспільна необхідність впровадити відповіді правові концепти в закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки» по аналогії із нормами закону України «Про авторське право і суміжні права».

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

ВПЛИВ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Зінч Л. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права
Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Актуальність теми дослідження. Оновлення цивільного законодавства в умовах сучасних суспільних відносин є закономірним та об'єктивним процесом. Судова практика та правозастосування демонструє необхідність усунення колізій, оновлення норм та адаптацію їх до сучасних суспільних реалій, зокрема для посилення захисту інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що досить суттєвий вплив на захист прав інтелектуальної власності справляє цифрове середовище через швидкість розповсюдження інформації і складність контролю за порушеннями. У цьому контексті рекодифікація цивільного законодавства передбачає розширення правових інструментів для більш ефективного адміністративно-правового захисту.

У науковій літературі питання рекодифікації цивільного законодавства у контексті інтелектуальної власності присвячено багато уваги, зокрема: О.І. Харитонова, А.О. Кодинець, І.Є. Якубівський та інші.

Водночас питанням впливу рекодифікації цивільного законодавства України на адміністративно-правовий захист інтелектуальної власності недостатньо присвячено уваги.

Метою цього дослідження є аналіз та оцінка змін у цивільному законодавстві України, а також визначення їхнього впливу на ефективність адміністративно-правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

Сама ідея рекодифікації цивільного законодавства виникла порівняно нещодавно у 2019 році, але досить активно розвивається. Не в останню чергу процеси рекодифікації пов'язані з євроінтеграційними процесами України. У 2019 році було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 17 липня № 650 [1], якою було утворено Робочу групу з питань рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. Прийняття цієї постанови стало першим офіційним кроком

щодо рекодифікації цивільного законодавства. Значний внесок у процес у процес напрацювання положень цивільного кодексу зробили і нові економічні відносини в умовах цифровізації.

Цивільний кодекс України [2] відіграє ключову роль у захисті прав інтелектуальної власності, оскільки закріплює інтелектуальну власність як непорушне право і визначає, що ніхто не може бути позбавлений прав чи обмежений у їх здійсненні, крім випадків передбачених законом.

Положення Цивільного кодексу України деталізуються в інших спеціалізованих законах, таких як: «Про авторське право і суміжні права» [3], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5] та інших.

Цивільне законодавство є фундаментом, що визначає, що саме є об'єктом права. Рекодифікація спрямована на закріплення цих інститутів як нових об'єктів цивільних прав, що у свою чергу, створює цивільно-правову основу для їх захисту. Тому, адміністративно-правовий апарат, який є інструментом захисту прав має розробляти нові або суттєво змінити існуючі процедури для роботи з цими новими об'єктами. Цей процес є значним викликом для державних органів, оскільки їхня поточна адміністративна модель, яка в основному зосереджена на експертизі та реєстрації традиційних, фізичних об'єктів промислової власності не розрахована на динамічні та нефіксовані об'єкти цифрового середовища.

Попри існування державних механізмів ефективний захист у динамічному цифровому середовищі часто будується на гібридній моделі, де держава виступає як регулятор і арбітр, а приватний сектор – як ключовий інструмент правозастосування. Ми можемо простежити взаємозалежність між цивільним правом та адміністративним. Цивільне право надає правовласнику фундаментальне право перешкоджати неправомірному використанню твору. Адміністративне право, у свою чергу, створює державні органи для реєстрації та захисту прав, а також закони для протидії порушенням прав інтелектуальної власності. Таким чином, ефективний захист у цифрову епоху в Україні базується на моделі, де цивільне право є основою, адміністративне право надає загальні рамки і повноваження, а практична реалізація часто покладається на співпрацю між правовласниками, інтернет-провайдерами та іншими учасниками.

Основні проблеми, пов'язані з вдосконаленням законодавства у сфері інтелектуальної власності та практикою застосування, докладно розглядалися під час парламентських слухань та слухань у Комітеті Верховної ради України з питань науки і освіти у 2007, 2008, 2009, 2014, 2019 рр.: неприведення спеціального законодавства відповідно

до положень Цивільного кодексу України відсутність реалізації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС відсутність врахування практики застосування законодавства тощо [6, с. 194].

Анатолій Довгерт звертає увагу, що рекодифікація цивільного законодавства відбулася в багатьох країнах Європи через прийняття міжнародних актів з уніфікації міжнародного права. Країни Європейського Союзу активно проводять рекодифікацію цивільного законодавства, орієнтуючись на міжнародні уніфіковані документи, такі як Принципи УНІДРУА, принципи Ландо та DFCR. Німеччина та Франція реформували свої цивільні кодекси, гармонізуючи їх з європейськими стандартами, зокрема у сфері зобов'язального права та цивільної відповідальності. Нові члени ЄС – зокрема Чехія, Угорщина, Румунія – прийняли нові цивільні кодекси відмовившись від дуалізму приватного права (скасувавши торгові кодекси) та інтегрували норми міжнародних актів. Цей досвід свідчить про чітку, тенденцію до європеїзації та уніфікації приватного права, що є важливим орієнтиром і для України [7, с. 33].

Рекодифікація цивільного законодавства України у сфері інтелектуальної власності створює нову модель адміністративно-правового захисту, яка визначається синхронним просуванням євроінтеграційних стандартів, цифровою трансформацією процедур та зростанням ролі адміністративних органів, разом із посиленням механізмів, спрямованих на гарантування національної безпеки в умовах воєнного стану.

Важливим елементом цієї трансформації є також систематичне оновлення законодавства про торговельні марки, географічні зазначення та комерційні таємниці, яке повинно бути завершене до 2027 року відповідно до зобов'язань, пов'язаних із статусом України як кандидата на вступ до ЄС. Паралельно із гармонізацією активно реалізується процес цифровізації процедур реєстрації прав інтелектуальної власності, що знаходить своє відображення як у нормативно-правових актах, так і в інституційній практиці. Установлення правового статусу електронних реєстрів та електронних свідоцтв у цивільному законодавстві сформує умови для ефективного функціонування цифрового середовища реєстрації. Це, у свою чергу, сприяє покращенню адміністративно-правового захисту: процедури стають швидшими та доступнішими, а адміністративні органи покладають на себе підвищену відповідальність за безперебійне функціонування цифрових сервісів і платформ.

Як підсумок, слід зазначити, що сучасна рекодифікація цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні формує складну та багатовимірну модель адміністративно-правового захисту,

яка об'єднує елементи модернізації та євроінтеграції. Адміністративні органи перетворюються від пасивної ролі реєстраторів до активних агентів захисту прав. У цьому аспекті подальший розвиток адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності у цифровому середовищі значною мірою залежатиме від здатності законодавця та виконавчої влади гарантувати стабільність, передбачуваність та відповідність міжнародним стандартам, навіть в умовах дії воєнного стану.

Література:

1. Про утворення робочої групи одо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2025 р.).

2. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.09.2025 р.).

3. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.09.2025 р.).

4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 10.09.2025 р.).

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 10.09.2025 р.).

6. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.

7. Анатолій Довгерт. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27–41.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Калюга К. В.

*доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики*

*Інституту економіки та права Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Злочини у сфері інтелектуальної власності, зокрема пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав, набувають дедалі більшої актуальності в умовах цифровізації суспільства та широкого розповсюдження інформаційних технологій. Незаконне копіювання комп'ютерних програм, музичних творів, аудіовізуальної продукції, літературних текстів і програмного забезпечення завдає значної шкоди як окремим авторам, так і державі загалом [1, с. 145–152].

Складність доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії зумовлює особливе значення судової експертизи. Вона стає ключовим засобом установлення факту порушення прав, визначення обсягів збитків, ідентифікації авторства чи джерела поширення контрафактної продукції. Саме тому дослідження особливостей використання судової експертизи у справах цієї категорії є вкрай важливим для розвитку теорії та практики кримінального процесу.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні ролі судової експертизи при розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням авторських і суміжних прав, визначенні основних проблем її застосування та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавчого й методичного забезпечення.

Кримінальна відповідальність за порушення авторських і суміжних прав в Україні передбачена ст. 176 Кримінального кодексу України (далі – КК). Відповідальність настає за незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм та програм організації мовлення [2]. Окрім того, суміжні правопорушення можуть кваліфікуватися й за іншими статтями КК – ст. 177 (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок), ст. 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг). Таким чином, у сфері інтелектуальної власності кримінально-правовий захист має комплексний характер.

Міжнародні стандарти, зокрема Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 р., Угода ТРІПС (1994 р.), Директива 2001/29/ЄС «Про гармонізацію певних аспектів авторського і суміжних прав у інформаційному суспільстві», визначають обов'язки держав-учасниць щодо захисту прав авторів та суб'єктів суміжних прав [3; 4]. Україна, ратифікувавши відповідні міжнародні акти, зобов'язана забезпечити їх імплементацію в національне законодавство. Попри наявність правової бази, розслідування таких злочинів ускладнюється через специфіку доказування, що потребує спеціальних знань, насамперед у сфері авторського права, інформаційних технологій та економіки.

Відповідно до ст. 84 КПК України, судова експертиза є одним із процесуальних джерел доказів. Її значення у справах цієї категорії особливо велике, оскільки без спеціальних знань у галузі інформаційних технологій, лінгвістики, економіки неможливо встановити факт і масштаб порушення прав. Призначення експертизи здійснюється слідчим або судом за клопотанням сторін чи з власної ініціативи (ст. 242 КПК України). Експерт залучається для вирішення питань, які виходять за межі загальних юридичних знань. Типовими питаннями, що ставляться перед експертами у справах про порушення авторських і суміжних прав, включають, є: чи є твір об'єктом авторського права; чи мало місце копіювання твору (повне чи часткове); чи є два об'єкти ідентичними або схожими настільки, що можна говорити про порушення; яким є розмір матеріальних збитків; чи є конкретна особа автором певного тексту або твору [5, с. 210–225]. Таким чином, без залучення судових експертів доведення в таких справах практично неможливе.

Щодо видів судових експертиз, що застосовуються у справах цієї категорії, це: комп'ютерно-технічна експертиза (застосовується для аналізу програмного забезпечення, аудіо- та відеофайлів, вебсайтів, серверів. Дозволяє встановити факт незаконного копіювання, ідентифікувати джерело поширення контрафактного продукту, відновити видалені дані [6, с. 75–82]); авторознавча експертиза (використовується для визначення авторства письмових текстів, програмного коду, музичних творів. Методи базуються на аналізі стилістичних і структурних особливостей тексту [7, с. 143–150]); судово-економічна експертиза (визначає розмір збитків, завданих правовласнику незаконним використанням його творів. Має значення для кваліфікації злочину та визначення міри відповідальності [8, с. 212–220]); лінгвістична експертиза (застосовується для виявлення плагіату, аналізу текстових збігів, оцінки ступеня схожості творів [9, с. 380–395]); комплексні експертизи (найбільш ефективні у випадках, коли необхідно поєднати кілька

аспектів дослідження, наприклад – комп’ютерно-технічний аналіз і визначення розміру збитків).

Сьогодні є низка практичних проблем призначення та проведення експертиз. По-перше, існує обмежена кількість фахівців, здатних якісно проводити експертизи у сфері цифрових технологій та інтелектуальної власності. Це знижує ефективність розслідування [10, с. 190–198]. По-друге, складність доступу до оригіналів матеріалів, які нерідко зберігаються на іноземних серверах чи в хмарних сховищах, створює додаткові перешкоди. По-третє, наявна небезпека фальсифікації цифрових доказів. Відсутність уніфікованих методик їх перевірки ускладнює діяльність експертів. По-четверте, методична база багатьох видів експертиз (особливо авторознавчих) ще не є достатньо розробленою.

Серед перспектив розвитку експертної практики у справах про порушення авторських і суміжних прав можна виділити: застосування алгоритмів штучного інтелекту для виявлення плагіату та незаконного копіювання (аналогічно до систем Turnitin чи Grammarly, але в експертній практиці); удосконалення методів цифрової криміналістики, зокрема аналізу великих масивів даних (big data); створення єдиної методики для авторознавчих експертиз у цифровій сфері; міжнародне співробітництво, оскільки більшість правопорушень у цій сфері має транскордонний характер; вдосконалення нормативного забезпечення, зокрема внесення змін до КПК України та Закону «Про судову експертизу» [11, с. 514–520].

Висновки. Судова експертиза є ключовим елементом доказування у кримінальних провадженнях, пов’язаних із порушенням авторських і суміжних прав. Вона дає змогу встановити факт незаконного використання творів, визначити завдані збитки та підтвердити авторство, що неможливо зробити без залучення спеціальних знань. Водночас існують суттєві проблеми практичного застосування експертиз: брак підготовлених фахівців, складність доступу до цифрових доказів, недосконалість методичної бази тощо. Це дозволяє сформулювати наступні пропозиції: є потреба у розробці уніфікованої методики авторознавчих експертиз у сфері цифрових творів, що дозволить зменшити рівень суб’єктивізму під час оцінки стилістичних ознак; запровадити спеціалізовану підготовку експертів з питань цифрової криміналістики та захисту прав інтелектуальної власності; створити національний реєстр експертних методик для використання у кримінальних провадженнях, пов’язаних із порушенням авторських і суміжних прав; посилити міжнародну співпрацю у сфері експертизи цифрових доказів, зокрема шляхом обміну методиками та залучення іноземних експертів; внести зміни до КПК України, спрямовані на

розширення підстав для призначення комплексних експертиз у справах цієї категорії. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності, а також забезпечить гармонізацію національної практики з міжнародними стандартами.

Література:

1. Casey E. *Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet*. 3rd ed. Amsterdam : Academic Press, 2019. P. 145–152, 310–315.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України. Ст. 176, 177, 229. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886, as amended on September 28, 1979). Art. 2–6, 11–14, 16. *WIPO*. URL : <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne>

4. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Official Journal L 167, 22.06.2001. P. 10–19, Art. 2–5, 8.

5. Champod C., Evett I., Jackson G. *Establishing the Evidential Value of Forensic Evidence*. Oxford : Oxford University Press, 2021. 342 с.

6. Левченко О. В. Комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Алерта, 2020. 312 с.

7. Орлов Ю. А. Авторознавча експертиза у судовій практиці : навчальний посібник. Харків : Право, 2017. 228 с.

8. Бондаренко В. В. Судово-економічна експертиза: теорія і практика : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 420 с.

9. Tiersma P., Solan L. *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012. 608 с.

10. Мельник М. І. Розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності : монографія. Київ : Наукова думка, 2018. 368 с.

11. Хавронюк М. І. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 784 с.

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Кодинець А. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Євроінтеграційний шлях розвитку державотворення України та реалізація інноваційної стратегії її національної економіки передбачає створення сучасної системи нормативного регулювання відносин у сфері охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, яка б забезпечувала надійний захист прав творців, гарантувала їх визнання та здійснення. З цією метою важливим є формування правової моделі розвитку інтелектуальної власності, яка ґрунтуючись на досвіді провідних зарубіжних держав забезпечувала б створення цілісної системи охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, створювала умови для економічного зростання держави, впровадження та активного застосування інноваційних технологій.

Зазначене передбачає завершення трансформації нормативних процедур оновлення законодавства України у сфері інтелектуальної власності, приведення його у відповідність до загальноєвропейських принципів та положень, що є необхідною умовою реалізації євроінтеграційних засад розвитку нашої держави.

Насамперед, відзначимо, що впродовж останніх років була проведена ґрунтовна робота по оновленню спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, закріпленню європейських підходів регламентації відносин охорони результатів творчої діяльності, здійснено значні інфраструктурні зміни у цьому напрямі. Запровадження воєнного стану на території України дещо призупинили ці процеси. Проте, навіть, у складних умовах воєнного стану законодавець не залишає поза своєю увагою проблематику удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, наслідком чого стало, зокрема, прийняття Закону України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану...” від 01 квітня 2022 р. [1].

Одним із напрямків правового регулювання, який впродовж тривалого часу потребує свого оновлення є сфера цивільно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Потреба у зміні векторів цивільно-правової регламентації відносин інтелектуальної власності виникла вже досить давно, починаючи із прийняттям Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України [2]) у 2003 р. та необхідності приведення положень спеціальних законів щодо правової охорони окремих об'єктів інтелектуальної власності у відповідності концепції, теоретичних підходів та нормативної матерії ЦК України. Відзначимо, що засади формування правоохоронного механізму у галузі використання результатів інтелектуальної діяльності були закладені спеціальними законами про охорону прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності, більшість з яких було прийнято ще 90-ті роки. ЦК України не лише значно розширив сферу права інтелектуальної власності, але і суттєво збагатив її змістовне наповнення, закріпивши регулювання відносин інтелектуальної власності в окремій структурній частині кодексу – книзі 4. Подальше удосконалення нормативного масиву у галузі охорони результатів творчої діяльності мало б передбачати деталізацію положень ЦК України на рівні законів та підзаконних правових актів, спрямованих на формування надійних правових механізмів реалізації і захисту прав інтелектуальної власності. Проте лише починаючи з 2019 р. були внесені зміни до спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. В останні роки були оновлені майже всі спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності: у 2019 р. – Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» [3] (у попередній редакції Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів») та Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [3] (у попередній редакції Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»); у 2020 р. були прийняті Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства" [5] та Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями" [6]. Істотні зміни відбулися також у сфері правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав, які були впроваджені прийнятим 01 грудня 2022 р. новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» [7]. Фактично цим Законом завершився тривалий процес оновлення основних спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. Наразі має бути проведена ґрунтовна робота по розробці і впровадженні системи

підзаконних правових актів у сфері охорони різних видів результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Аналізуючи систему законодавчого регулювання відносин інтелектуальної власності на рівні ЦК України та спеціальних законів не можна не наголосити на окремих моментах.

По-перше, *проведення законодавчих змін у сфері охорони інтелектуальної власності інколи відбувалося без врахування засад цивільно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності або ж, навпаки, зазначені зміни мали наслідком внесення окремих, точкових змін до ЦК України без врахування специфіки цивільно-правової регламентації таких відносин.*

Наведемо декілька прикладів. ЦК України у статті 429 регламентує відносини щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти створені на підставі трудового договору – «майнові права на такі об'єкти належать спільно роботодавцеві та працівникові, що створив такі об'єкти, якщо інше не цим Кодексом або договором».

У продовж останніх років законодавець декілька разів змінював свій підхід щодо правового регулювання таких відносин. Зокрема, до 2021 р. у ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [8] (втратив чинність з 01.01.2023р. у зв'язку з прийняттям нового Закону від 01.12.2022 р.) була закріплена норма, згідно якої виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. У цьому аспекті науковці та юристи – практики слушно наголошували на пріоритетності положень ст. 429 ЦК України щодо спільної належності майнових прав інтелектуальної власності (у силу ст. 4 ЦК України, що встановлює, що Кодекс є основним актом цивільного законодавства України, а інші закони України мають прийматися відповідно до Конституції України та Кодексу).

Водночас, у 2021 р. Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [9] від 15 липня 2021 р. були внесені зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права» та до ЦК України у частині подолання цієї колізії. ЦК України було доповнено частиною 3 ст. 440 про те, що майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей твір, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором або законом. Майнові права на комп'ютерні програми та (або) бази даних, створені у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать юридичній або фізичній особі, де або у якій працює працівник, який створив ці

комп'ютерні програми та (або) бази даних, якщо інше не встановлено договором.

У ст. 16 Закону також було внесено зміни та закріплено положення бланкетного змісту – «розподіл майнових прав на службовий твір визначається законом, якщо інше не передбачено договором між автором і роботодавцем».

Разом з тим, через рік новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. законодавець відійшов від принципу спільної належності майнових прав на службовий твір, встановивши у ст. 14 цього чинну наразі норму про те, що «майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем.

Подібна норма була закріплена також у ч. 3 ст. 440 ЦК України «майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом».

Водночас, наразі залишилася чинною загальна норма ст. 429 «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором».

Однак, на сьогодні як і ЦК України у ст. 440, так і спеціальні закони у сфері авторського права та у межах охорони прав на винаходи і корисні моделі закріплюють положення про те, що майнові права на службовий твір переходять до роботодавця у повному складі, а право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) має роботодавець винахідника, якщо інше не передбачено договором (ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [10], подібне положення щодо промислових зразків закріплено у ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [11]). Тобто, фактично норма ч. 2 ст. 429 ЦК України щодо спільної належності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із виконанням трудового договору є недієвою, адже і спеціальними положеннями ЦК України (ч. 3 ст. 440) і у нормах спеціальних законів закріплені майнові права на службові об'єкти інтелектуальної власності за роботодавцем, якщо інше не визначено договором між сторонами.

Подібна ситуація мала місце також щодо регламентації відносин щодо реєстрації договорів у сфері інтелектуальної власності. Друга частина статті 1114 ЦК України закріплює положення, що факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до ЦК України або іншого закону є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації. Враховуючи, що права на об'єкти патентного права, промислові зразки та торговельні марки набувають чинності з моменту їх реєстрації, то договір про передання майнових прав на такі об'єкти є чинним з моменту його державної реєстрації. Однак, спеціальне законодавство містить інші вимоги до державної реєстрації договорів про передачу прав на об'єкти промислової власності, встановлюючи факультативність подібної реєстрації. Наприклад, згідно п. 9 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [12] договір про передачу права власності на торговельну марку і ліцензійний договір вважаються дійсними, якщо вони укладені у письмовій формі і підписані сторонами. Сторона договору має право на інформування невизначеного кола осіб про передачу права власності на торговельну марку або видачу ліцензії на використання торговельної марки. Лише у 2022 р. було доповнено ст. 1113 ЦК України положенням щодо реєстрації договорів про передання майнових прав інтелектуальної власності – «майнові права інтелектуальної власності, набуття яких відповідно до положень цього Кодексу чи іншого закону пов'язується із їх державною реєстрацією, переходять до набувача за договором про передання майнових прав інтелектуальної власності з моменту такої державної реєстрації». Проте, на рівні спеціальних законів відповідних змін не внесено так і не було. Відтак, застосовується положення ЦК України щодо реєстрації зазначених договорів, хоча норми спеціальних законів (останні зміни до яких було внесено 30.03.2023 р.) у цій частині так і не були приведені у відповідність до ЦК України.

По-друге, *норми ЦК України у частині регулювання відносин інтелектуальної власності мають бути нормами прямої дії і не передбачати окремий механізм їх закріплення чи деталізації на рівні спеціальних законів.* У цьому аспекті наведемо приклад щодо застосування компенсації як особливого, притаманного лише праву інтелектуальної власності способу судового захисту який є альтернативою відшкодування матеріальної шкоди.

Особливим способом судового захисту, що застосовується у межах системи прав інтелектуальної власності є застосування компенсації – разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Цей спосіб захисту передбачений у ст. 432 ЦК України. У формулюванні

положення цієї статті, законодавець визначає, що «розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення». Тобто, застосування разового грошового стягнення має мати місце лише у випадку, якщо спеціальний закон допускає таку можливість.

Як приклад такої норми можна навести положення ч. 3 ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст. 55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», які передбачають компенсацію як спосіб захист у авторських та суміжних прав, а також прав на сорти рослин..

До змін 2023 р. цей спосіб захисту не міг бути використаний для захисту інших об'єктів інтелектуальної власності. Відсутність припису в законі про можливість застосування компенсації замість стягнення збитків була підставою для відмови в застосуванні такого способу захисту для прав промислової власності. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності" від 20 березня 2023 [13], були внесені зміни до ЦК України та спеціальних законів у сфері права промислової власності (зокрема, Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закону України "Про правову охорону географічних зазначень") та закріпили норму про те, що правопорушник зобов'язаний відшкодувати праволодільцю завдану майнову шкоду шляхом відшкодування збитків чи виплати компенсації та/або завдану немайнову (моральну) шкоду.

По суті, наразі законодавець поширив можливість застосування разового грошового стягнення (компенсації), яка була раніше притаманна лише сфері захисту авторського права та суміжних прав також на всі правовідносини у сфері захисту промислової власності. Водночас, сам факт закріплення компенсації як способу судового захисту у змісті ст. 432 ЦК України виявився не достатнім для забезпечення дієвості цієї правової норми щодо всіх об'єктів права інтелектуальної власності. Відтак, при оновленні ЦК України важливо уникати формулювань, що нівелюють значення його окремих нормативних положень як норм прямої дії.

По-третє, *не можна не наголосити на важливості та цінності ЦК України у регулюванні відносин інтелектуальної власності. Саме на рівні ЦК України закріплені загальні положення, що притаманні регламентації всієї сфери інтелектуальної власності. Йде мова про поняття, зміст права інтелектуальної власності, визначення кола їх суб'єктів, системи об'єктів права інтелектуальної власності, правових*

засад здійснення та захисту. Це те, чого немає і не може бути у спеціальних законах. Адже ці норми мають всеохоплюючий характер та стосуються всіх та одночасно кожного результату інтелектуальної, творчої діяльності. Ці положення ЦК України доцільно розширити та зберегти ті, принципові засади регламентації сфери інтелектуальної власності, які притаманні всім чи більшості її інститутів. В окремих главах ЦК України, що присвячені охороні окремих об'єктів інтелектуальної власності його нормативні положення можуть мати бланкетний характер, адже не може кодекс в єдиній книзі врегулювати всі відносини інтелектуальної власності, закріпити всі процедури набуття, оформлення та здійснення прав на той чи інший результат інтелектуальної, творчої діяльності. Водночас, договірні аспекти інтелектуальної власності, загальні засади їх охорони, здійснення та захисту; зміст прав, система та структури інтелектуальної власності мають бути предметом регулювання, передусім, саме на рівні ЦК України.

Підсумовуючи аналіз проблем та перспектив цивільно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності, наголосимо на потребі формування дієвої цілісної системи юридичних механізмів реалізації та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Її створення не повинно обмежуватися формальним змінами окремих положень ЦК України щодо охорони об'єктів інтелектуальної власності чи фіксацією норм бланкетного характеру. Цінність ЦК України як кодифікованого акту у сфері інтелектуальної власності у тому, що він є орієнтиром для оновлення спеціальних законів про охорону прав на окремі результати інтелектуальної, творчої діяльності. Відтак, ефективно функціонуюча в Україні правова модель охорони інтелектуальної власності має базуватися на нормах ЦК України, з врахуванням євроінтеграційних засад розвитку державотворення України та особливості розвитку сфери інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства.

Література:

1. Закон України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” від 01 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20>. (втратив чинність на підставі Закону № 4362-IX від 16.04.2025).

2. Цивільний кодекс України (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 – 2003 р., № 40, стаття 356.

3. Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» від 20 вересня 1919 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 32, ст.267).

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» від 19 вересня 2019 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 42, ст.236.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text>.

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.

7. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року в редакції Закону № 2627-III від 11.07.2001 (втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.

9. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 6-7, ст.18)

10. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII в редакції Закону № 1771-III від 01.06.2000 р. (зі змінами) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.

11. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. № 3688-XII (зі змінами) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>.

12. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII (зі змінами) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.

13. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності" від 20 березня 2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА

Кохановський В. О.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

В чинному ЦК України особисті немайнові права автора закріплені нормою ч. 1 ст. 438, в якій зокрема йдеться про те, що автору твору належать особисті немайнові права, встановлені ст. 423 цього Кодексу та іншими законами, а отже: 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; 2) право перешкоджати будь – якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі та репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності; 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [1]. В процесі оновлення Цивільного Кодексу України розробниками не висловлюються пропозиції кардинальних змін цих положень [2].

Таким чином, у цих тезах ми звернемо увагу на ряд особистих немайнових прав автора, які традиційно аналізуються в літературі: це право на авторське ім'я, право авторства, право на недоторканість твору, право на оприлюднення твору, які набувають свого реального життєвого змісту тільки за умови їх належного здійснення і адекватного застосування норм права і принципів приватного права. Крім того, серед таких прав нині відносять також право доступу, про яке у цій публікації ми лише зазначимо, а розглянемо детально за відповідної нагоди.

Право на авторське ім'я існує у сфері права інтелектуальної власності у тісному поєднанні з правом авторства. При цьому автор має право називати себе автором твору, так само як і називати твір своїм ім'ям. Втім, слід зробити застереження про те, що це не об'єднане, не єдине право, певна їх єдність тут одночасно передбачає існування кожного із цих прав відокремлено.

Щодо теоретичного висвітлення цього питання, то одразу зазначимо – автори неоднаково підходять до розуміння права на авторське ім'я і права авторства. В ряді випадків підкреслюється співвідношення, але не злиття, цих категорій, в інших право авторства розуміється як складова права на ім'я і підкреслюється правомочність вибору способу позначення імені автора і права називатися автором, ряд вчених

розрізняють ці права як окремі, наголошуючи на підпорядкованість права на ім'я як правомочності у складі права авторства. У першому випадку до аргументації додається пропозиція вважати, що порушення права на ім'я не обов'язково тягне за собою також порушення права авторства і підкреслюється, що охорона надається одночасно як імені автора, так і його авторству (це було характерно, зокрема, для радянського періоду розвитку права інтелектуальної власності). В свою чергу, за умов другого підходу, ці права взагалі зливаються в єдине за змістом право, що ілюструється випадками використання оприлюдненого твору (це притаманно періоду останніх років минулого – початку нинішнього століття).

Не зайвим буде також відмітити, що загалом право авторства може бути реалізовано творцем саме шляхом вказівки імені або псевдоніму безпосередньо на творі і позначається традиційним способом у письмовій формі, рідше – в усній, вказівкою імені чи псевдоніму автора, що характеризує зв'язок безпосередньо творчості автора з об'єктивованим твором і у зв'язку з його використанням. Зрозуміло, що автор обирає спосіб і форму позначення свого імені попередньо, до самого такого позначення. Позиція про самостійність вищенаведених прав може виявитися на фоні таких складних конструкцій більш придатною для пояснення і реалізації права на ім'я і права авторства, оскільки в такій інтерпретації вони співвідносяться як відображення творчої праці автора в процесі створення твору і як спосіб вказівки імені автора за умови його використання.

За загальноприйнятим підходом, право на авторське ім'я полягає в можливості автора використовувати або дозволяти використання створеного твору літератури, науки і мистецтва під своїм власним ім'ям, під умовним ім'ям (псевдонімом) або взагалі без позначення свого імені, тобто анонімно, а саме право на ім'я реалізується лише у випадку оприлюднення твору, тому до моменту опублікування твору воно існує лише умовно, як потенційне, оскільки твір не доступний для ознайомлення третіми особами, а отже, вони взагалі не можуть знати ім'я автора.

Автор вже у процесі реалізації свого права на ім'я може вимагати, щоб його ім'я було зазначено на будь – якому і кожному примірнику твору при його використанні, наприклад, під час видання, показу, публічному виконанні тощо. Право на авторське ім'я дає можливість автору оприлюднити і використовувати твір під будь – яким ім'ям, як пов'язане з його особистістю, або ні.

Оприлюднюючи свої твори, автор може зазначати своє повне ім'я (прізвище, ім'я і по – батькові або прізвище та ініціали), або використовувати неповне ім'я (наприклад, ім'я і прізвище, як це стало

традиційним в Україні в процесі наслідування європейських традицій). Право на псевдонім автор здійснює на власний розсуд, не пояснюючи свого вибору, так само як може обрати кілька псевдонімів, визначити обсяг і строк його використання, або обрати умовне ім'я, а згодом повернутися до свого справжнього імені.

Не вважається зазвичай псевдонімом підпис автора на обнародованому творі, оскільки такий вибір автора можна ідентифікувати з його справжнім ім'ям і приналежністю йому самого твору через відповідні експертизи, це є скоріше відкритою інформацією про автора, яка відображена в паспорті і має іншу правову природу. Особливе значення має підпис автора на матеріальному втіленні творів зображувального мистецтва, скульптури та ін.

За загальним правилом до псевдоніму також не належать різного роду позначки, монограми та інші подібні відмітки автора на оригіналах творів, якщо вони належать відомому автору і він їх використовує для зручності, інколи це пов'язано із відтворенням у публікаціях. За умови публічного показу або видання твору разом із подібною позначкою слід вказати і справжнє ім'я автора.

Право розкрити псевдонім чи анонім твору, який оприлюднений, належить лише автору, причому автор може його реалізувати у будь – який момент. Ніхто інший такого права не має, оскільки це буде порушенням особистого немайнового права автора на ім'я, за виключенням хіба що наукових творів, в яких науковець, досліджуючи твір, публікує результати своїх наукових пошуків із з'ясування належності твору тому чи іншому автору. Існують також виключення щодо права на ім'я самого науковця.

Оскільки обсяг тез не дозволяє розкрити в усій повноті особливості усіх особистих немайнових прав автора твору, зазначимо стисло, що право на недоторканність твору, або, як його ще називають, право на збереження цілісності твору чи право на захист репутації автора, розуміється як юридично закріплена можливість автора вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь – якому спотворенню, перекрученню або будь – якому іншій зміні твору або будь – якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Так само не можна без дозволу автора супроводжувати твір коментарями, ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо. Такі підходи унормовані на сьогодні в ст. 439 Цивільного Кодексу України і ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3]. Дискусії точаться понині у питанні про розмежування права на недоторканність твору і правом на його переробку.

Право на оприлюднення твору полягає у згоді автора на дії, які роблять твір доступним вперше, оскільки саме автор приймає рішення

про його оприлюднення, вважаючи його завершеним і готовим для ознайомлення інших осіб, або ні. Отже, примусити автора оприлюднити свій твір не може ніхто, у протилежному випадку такий твір буде вважатися в юридичному сенсі не оприлюдненим з усіма наслідками, які з цього випливають – зокрема, можливістю автора протидіяти вільному його використанню або заборонити використання неоприлюдненого саме ним твору.

Таким чином, можна дійти висновку, що особисті немайнові права автора досі породжують науковий інтерес і потребують уточнення на рівні доктрини і законодавства, аналізу кожного з них на сучасному етапі.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.09.2025).
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. URL: № 2811 – IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТАВИ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Кривошеїна І. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На сьогодні майнові права інтелектуальної власності є предметом різних способів комерціалізації. Одним із способів економічного обороту результатів інтелектуальної творчої діяльності є можливість передачі майнових прав у заставу. При цьому необхідно враховувати особливості правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, строки їх охорони та особливості підтримання чинними правоохоронних документів на деякі об'єкти. Майнові права інтелектуальної власності можуть бути предметом застави якщо вони мають

економічну цінність, були набуті праволодієм на законних підставах та є відчужуваними відповідно до норм законодавства.

Фахівці зазначають, що права на результати інтелектуальної діяльності мають значний потенціал з точки зору забезпечення виконання договірних зобов'язань, які спрямовані на збільшення оборотних коштів, зміцнення фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання [1, с. 163].

Правовою підставою для застосування інституту застави у сфері інтелектуальної власності є ч. 3 ст.424 Цивільного кодексу України [2], за якою майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах. Згідно з ч.1 ст. 576 ЦКУ предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення.

Варто зауважити, що застава має ряд переваг порівняно з іншими способами забезпечення виконання зобов'язань. Так, її важливою особливістю є можливість задоволення вимог кредитора-заставодержателя, що не залежить від фінансового стану боржника, у той час як такі широко розповсюджені забезпечувальні заходи, як неустойка або порука можуть бути реалізовані лише за наявності коштів у боржника.

На сьогодні в Україні діє спеціальний нормативно-правовий акт у сфері застави, а саме Закон України “Про заставу”, в якому одним із різновидів застави визнають заставу майнових прав. Водночас необхідно розмежовувати категорії “застави майнових прав” та “застави майнових прав інтелектуальної власності”. Не можна не погодитись з позицією, що висловлюється в літературі відповідно до якої, аналіз положень законодавчих актів не дає підстав для висновку про поширення норм, які регламентують заставу майнових прав щодо окремої категорії майнових прав – прав на об'єкти інтелектуальної власності [3, с. 112].

Відповідно до ст. 190 ЦКУ майном, як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права визнаються речовими правами. Поряд з цим, ст. 199 ЦКУ передбачає, що результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності створюють цивільні права та обов'язки відповідно до цього кодексу та інших законів. Зміст права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові та майнові права. Аналіз наведених вище положень ЦКУ дає підставу стверджувати, що згідно з Кодексом зміст терміна “майнові права інтелектуальної власності” не тотожний категорії “майнові права”.

На рівні законодавства не визначено істотні умови та особливості договору застави майнових прав інтелектуальної власності, отже, укладаючи такий договір, сторони повинні керуватись загальними положеннями цивільного законодавства про форму, предмет, зміст договору. Проте, необхідно зауважити, крім врахування положень нормативно-правових актів, що встановлюють вимоги до договорів застави, слід враховувати і вимоги спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, адже об'єкти інтелектуальної власності мають законодавчо визначені строки правової охорони, особливості підтримання чинності правовстановлюючих документів, обмеження оборотоздатності деяких об'єктів та особливості суб'єктного складу.

У випадку, наприклад, укладення договору застави майнових авторських прав варто враховувати хто є суб'єктом прав, адже об'єкти можуть бути створені у співавторстві, що відповідно до закону вимагає спільної згоди співавторів на розпорядження майновими правами; визначати способи підтвердження авторства, адже авторські права виникають в силу факту створення того чи іншого об'єкта і на рівні законодавства не передбачено обов'язкової їх реєстрації на відміну від низки інших об'єктів інтелектуальної власності; економічну вигоду заставодержателя щодо примусового стягнення на предмет застави з метою погашення боргу заставодавця.

По суті розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності полягає в можливості змінити долю такого права, наприклад відчужити, або його обмежити. Власне обмеження може бути у вигляді застави майнових прав або у вигляді видачі виключної ліцензії. Необхідно враховувати, що відсутність у кредитора можливості впевнитись у належності прав заставодавцю може призвести до неприйняття їх як предмета застави. Саме тому заставодавець повинен надати всі необхідні докази належності йому майнових авторських прав. Крім того, для заставодержателя мають існувати гарантії невидачі виключної ліцензії заставодавцем до моменту укладення договору застави, оскільки в подальшому, у разі невиконання зобов'язання при переході майнових прав до нового набувача, він буде обмежений у можливості використання об'єкта тими способами, які були надані на підставі виключної ліцензії.

На сьогодні ці питання не знайшли свого правового регулювання.

Застава майнових прав на об'єкти промислової власності також має ряд особливостей. У науковій літературі зазначається, що для можливості брати участь у цивільному обороті права на об'єкти промислової власності мають відповідати певним умовам, а саме: виключності, корисності, відчужуваності, можливості грошової оцінки, інвестиційній привабливості [4, с. 11].

До особливостей застави майнових прав на об'єкти промислової власності можна віднести такі вимоги: наявність правовстановлюючих документів; обіговість предмета застави; економічна вартість об'єкта при необхідності покриття основного зобов'язання за рахунок реалізації майнових прав. При цьому при заставі майнових прав на об'єкти промислової власності заставодержателю необхідно враховувати строковість чинності таких прав та особливості підтримання чинності патенту або свідоцтва у випадку передачі в заставу майнових прав на об'єкти патентного права. Вважаємо, що зобов'язання щодо обов'язку заставодавця з підтримання чинності дії документа має бути прописано в договорі застави таких прав.

У науковій літературі доволі часто висловлюються пропозиції щодо можливості застосування положень нормативно-правових актів про заставу майнових прав до відносин застави майнових прав інтелектуальної власності на підставі аналогії закону. Однак, вищенаведена позиція не вирішує проблеми законодавчої прогалини правового регулювання специфічних відносин застави майнових прав інтелектуальної власності, з огляду на особливості правової охорони та прав на результати інтелектуальної творчої діяльності. Норми законодавства про заставу майнових прав не враховують і не відображають особливостей застави майнових прав інтелектуальної власності.

Література:

1. Коваль І. Ф., Оверковський К. В. Введення прав промислової власності в господарський оборот: теорія, законодавство, практика : монографія. Київ : Норма права. 2022. 244 с.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Коваль І. Ф. Залучення майнових прав промислової власності до заставних відносин. *Економіка та право*. 2012. № 3. С. 111–115.
4. Атаманова Ю. Є. Права промислової власності як форма участі в господарських товариствах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2003. 211 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ З ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ПОЗИЦІЙ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ПАРАДИГМИ

Кріцак І. В.

*кандидат юридичних наук, доцент
Головне управління Національної поліції в Харківській області*

Гладкова Є. О.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
соціального-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації
Міністерства внутрішніх справ
Навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Актуальність розроблення даної теми. На сьогодні понад 1900 фахових статей лише у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з кореневою сполукою «інтелектуальна власність». У всякого юриста повинно бути елементарне уявлення про інтелектуальну власність. Однак в реальності це не так. Проведення наукових заходів за такою проблематикою потребує набуття міждисциплінарного статусу. Усі наукові праці потребують свого перегляду хоча б технікою скорочитання, щоб глибше пізнати дану сферу наукового дослідження, особливо в нинішню епоху бурхливого розвитку штучного інтелекту (ШІ), коли багато професій IT перестають бути важливими та самоліквідуються. Безперечно, що тієї освіти, яку ми отримали в університетах далеко не достатньо. Тому кожен із нас має працювати на поприщі самоосвіти через ентузіазм та зацікавленість.

За словами М. В. Котенко інтелектуальна власність – явище складне та багатоаспектне, що в методологічному аспекті зумовлює важливість дослідження її властивостей, що визначають її сутність та соціальну корисність. Інтелектуальна власність у пізнавальному аспекті розглядається як ціннісне явище, яке, з одного боку, акумулює у собі соціокультурні цінності, що сформувались у сучасних цивілізованих суспільствах, а з іншого – посідає самостійне місце у системі правових цінностей, забезпечуючи її цілісність та єдність її елементів. Тому ціннісний вимір інтелектуальної власності в методологічному контексті насамперед потребує аналізу її пізнавальних властивостей, що виявляються у спроможності інтелектуальної власності акумулювати у собі соціокультурні цінності та бути складовою частиною системи

правових цінностей [1, с. 8]. В цьому аспекті повністю погоджуємося з автором. Впродовж багатьох років ми розробляємо духовно-ціннісну концепцію праворозуміння, а тому можливо наші напрацювання (*понад 200 наукових праць І. В. Крицака*) будуть корисними для широкого загалу наукової спільноти. Надалі ми неодмінно глибше досліджуватимемо дану проблематику. Як зазначає В. В. Юсупов, «у національних юридичних процесах спеціальними вважаються види знань у галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла, релігії, економіки та інших. При цьому знання у сфері права не є спеціальними знаннями» [2, с. 489].

Так, у вітчизняній юридичній науці окремі аксіолого-правові аспекти інтелектуальної власності та її приналежність до системи правових цінностей досліджувались багатьма авторами, однак і досі для зазначеної проблематики притаманний плюралізм наукових підходів. Беручи до уваги високий ступінь актуальності наукового дослідження інтелектуальної власності як ціннісно-правового феномена важливо й в подальшому досліджувати ціннісний вимір інтелектуальної власності [3, с. 12].

Виклики XXI століття та інформаційний простір. За оцінками науковців, загальний розвиток цифровізації економіки досяг того рівня, коли близько 80% людей мають цифрову присутність у мережі Інтернет. Очікується, що до кінця 2025 року настане переломний момент у цьому процесі. Присутність у цифровому суспільстві стрімко зростала впродовж останніх двох десятиліть. Лише десятиліття тому цифрова присутність зазвичай означала наявність номера стільникового зв'язку, електронної адреси та, можливо, особистого веб-сайту чи профілю в соціальній мережі [4]. Сьогодні ж цифрова присутність асоціюється з багатосторонньою цифровою взаємодією на численних інтернет-платформах та у соціальних мережах. Дослідження Reuters прогнозує, що приблизно 70 % нової вартості, що буде створена в найближче десятиліття, базуватиметься на цифрових платформах [5]. Наприклад, у фармацевтичній промисловості патентний захист є критично важливим для окупності витрат на розробку нових лікарських засобів. За даними звіту USPTO за 2023 рік, було видано понад 350 000 патентів на винаходи, що свідчить про високий рівень інноваційної активності в країні. Обсяг інвестицій у НДДКР у США у 2023 році становив понад 700 мільярдів доларів, що є одним з найвищих показників у світі. Водночас, надмірно жорстке регулювання інтелектуальної власності може створювати бар'єри для подальших інновацій, обмежуючи доступ до знань і технологій [6].

Так, друга половина XX століття відзначилася остаточним вибором світової спільноти вступити в епоху інформаційного суспільства, що

мало наслідком використання у всіх сферах соціального життя новітніх технологій електронного зв'язку, у тому числі мережі Інтернет. Швидкі темпи глобалізації мережевого соціуму несуть сучасній людині низку переваг, зокрема, щодо необмеженого доступу до електронних бібліотек, різноманітних веб-сайтів освітнього, пізнавального та розважального характеру. Однак, поряд з очевидними перевагами, інформатизація суспільства також сприяла виникненню й поширенню особливих типів правопорушень, зміст яких розкривається через неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності. За таких обставин у зону ризику, насамперед, потрапляють молоді науковці й винахідники України, адже, як свідчить практика, надійно захистити право інтелектуальної власності від посягань в мережевому просторі нашої держави майже неможливо [7, с. 439].

Щодо необхідності створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Стаття 54 Конституції України говорить, що «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами [8]. Цивільний процес в Україні охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із захистом прав та законних інтересів інтелектуальної власності учасників судового розгляду. Однією з ключових складових цієї системи є інститут експертизи, що включає в себе висновки фахівців з інтелектуальної власності. В умовах динамічного розвитку технологій та інновацій, а також зростання комерційних спорів, пов'язаних із правами на об'єкти інтелектуальної власності, важливість експертного висновку стає визначальною для прийняття судових рішень. Експертиза інтелектуальної власності охоплює різноманітні аспекти – від оцінки новизни та оригінальності об'єкта до аналізу можливих порушень прав інтелектуальної власності. Важливо підкреслити, що висновок експерта не є остаточним, але він виконує функцію підтримки доказової бази у судовому розгляді [9, с. 80].

Так, у 2024 році справи категорії інтелектуальної власності продовжують розглядатися в місцевих і апеляційних господарських

судах, попри те, що в ч. 2 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України законодавець визнає необхідність створення спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Така правова невизначеність, яка, до слова, триває роками, призводить до того, що система судоустрою нашої держави стабільно характеризується декількома суттєвими недоліками. Серед найважливіших і найактуальніших проблем слід виокремити те, що суди господарської юрисдикції, зважаючи на високе навантаження іншими справами за участі юридичних осіб, не мають об'єктивної можливості швидко й ефективно розв'язувати питання щодо захисту права інтелектуальної власності [10]. Сфера права інтелектуальної власності є доволі специфічною та складною, а це, своєю чергою, вимагає від суддів ґрунтовного знання норм міжнародного й національного законодавства саме в цій сфері. Крім того, важливість утвердження такої системи підтверджується наявністю зарубіжного досвіду: так, в Японії ще у 2005 році як спеціалізована філія Вищого суду Токіо був створений Суд з питань інтелектуальної власності, а у Федеративній Республіці Німеччина – спеціальний Федеральний патентний суд [10, с. 493].

Цінність цифрового контенту зростає, але разом з тим збільшується кількість порушень авторських прав, що завдає значних збитків власникам інтелектуальної власності. Недосконалість правових механізмів в Україні ускладнює ефективний захист прав, а розвиток цифрової економіки вимагає створення надійного правового поля для стимулювання інновацій і залучення інвестицій. В умовах глобалізації важливо адаптувати міжнародний досвід, зокрема європейський, для вдосконалення української системи захисту. Крім того, потрібно підвищувати правову свідомість власників вебсайтів, щоб запобігти порушенням. Отже, актуальність цієї теми полягає в потребі у створенні ефективної системи захисту інтелектуальної власності вебсайтів, яка б відповідала сучасним викликам цифрового суспільства та сприяла розвитку інновацій і цифрової економіки в Україні [11, с. 59].

Трансформація суспільних відносин та необхідність зміщення акцентів на ціннісну основу. М. В. Котенко справедливо наголошує, що будь-яке явище чи процес соціальної реальності, що виникає та існує набуває соціально корисного характеру лише в тому випадку, коли щодо нього виникатимуть, змінюватимуться або припинятимуться відносини, тим самим породжуючи відповідні наслідки (політичного, економічного, соціального, духовного, релігійного, культурного, а також правового характеру). Суспільні відносини є єдиним та універсальним механізмом, а також сферою для того, щоб розкрити та реалізувати соціально корисний потенціал будь-якого явища чи процесу. Тому відносини інтелектуальної власності є важливим чинником того, щоб

встановити та реалізувати соціальну корисність інтелектуальної власності, стимулювати надалі суб'єктів до творчої діяльності з метою генерування нових об'єктів інтелектуальної власності, охорони чи захисту прав суб'єктів відносин інтелектуальної власності. Так, дослідження відносин інтелектуальної власності крізь призму інтелектуальної власності як цінності стане важливим аспектом застосування аксіолого-правового підходу, що дозволить розкрити інтелектуальну власність з позицій реального втілення корисності інтелектуальної власності в життєдіяльність соціуму, відображення реального стану витребуваності суспільством інтелектуальної власності та її правового забезпечення [12, с. 90].

Висновки. Інтелектуальна власність у сучасних умовах є не лише правовим інститутом, а й багатовимірним ціннісним феноменом, що поєднує правові, соціокультурні, економічні та духовно-аксіологічні аспекти. Її дослідження потребує міждисциплінарного підходу, що дозволяє виявити як потенціал для інновацій та розвитку цифрової економіки, так і ризики, пов'язані з правопорушеннями в інформаційному просторі. Інтелектуальну власність важливо також розглядати крізь призму правових і духовно-культурних цінностей, адже саме така парадигма забезпечує її інтеграцію в систему правових цінностей і формує основу для соціальної корисності. В умовах глобалізації, цифровізації та зростання ролі штучного інтелекту вона стає стратегічним ресурсом держави, що вимагає належного правового захисту, ефективного судового механізму та посилення правової культури. Тому подальші дослідження інтелектуальної власності мають поєднувати юридичний, кримінологічний, культурологічний і ціннісно-правовий підходи, створюючи цілісну основу для формування інноваційного та духовно орієнтованого суспільства.

Сьогодні в нашій державі, слід суттєво спростити бюрократичні процедури оформлення патенту на винахід або створити відповідні органи, які займатимуться відповідним оформленням, що є досить важливо для вченого, який міркує в напрямку інновацій. Цим самим, ми суттєво прискоримо багато процесів інноваційного розвитку. Нами впродовж багатьох років відстоюється ідея створення інноваційних науково-дослідних регіональних центрів, які суттєво зближать теорію та практику працюватимуть на винаходи та інноватику. Всякий інтелект та справжня наука не можливі без надійної духовно-ціннісної основи. Без Бога, ані до порога. Марна наука без Бога. В нинішній час російсько-української війни надважливо прибігти до концепту «бого-центризм-людиноцентризм-державоцентризм».

Література:

1. Котенко М. В. Інтелектуальна власність у системі правових цінностей. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2021. № 1. С. 7–11.
2. Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486–490.
3. Котенко М. В. Місце інтелектуальної власності в системі правових цінностей: теоретико-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 63. С. 11–16.
4. Воронкова В. Г., Капітаненко Н. П., Нікітенко В. О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 4. С. 32–337.
5. Digitalisation and Intellectual Property in the time of COVID-19. (n.d.). [www.reuters.com](https://www.reuters.com/article/sponsored/digitalisation-and-intellectual-property-in-the-time-of-COVID-19). Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/sponsored/digitalisation-and-intellectual-property-in-the-time-of-COVID-19>
6. U.S. Patent and Trademark Office (USPTO). Annual Report 2023. Washington, DC: USPTO, 2023. 145 p.
7. Худа В. В. Дослідження проблеми охорони й захисту прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 89(1). С. 438–442.
8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (дата звернення: 24.05.2025).
9. Махова Л. О., Виприцький А. О. Судова експертиза з питань інтелектуальної власності в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : *Юридичні науки*. 2025. № 1. С. 78–85.
10. Сушко С. В. Важливість початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності як складової частини механізму реалізації захисту прав інтелектуальної власності в умовах повоєнного відновлення України. *Управління проєктами, перспективи розвитку проєктного та нейромеджменту, інформаційних технологій управління, технологій створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, трансфер технологій* : зб. матеріалів доп. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. К. : Юрсервіс, 2023. С. 492–496.
11. Новицька Н. Б., Новицький А. М., Олійник Є. Є. Захист інтелектуальної власності вебсайтів в Україні: сучасні виклики та способи їх подолання. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6–7. С. 58–64.

12. Котенко М. В. Відносини інтелектуальної власності та їх аксіолого-правовий вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. Вип. 89(1). С. 89–93.

НЕТИПОВІ ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Кройтор В. А.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Невпинний розвиток творчості, науково-технічного прогресу природно відбивається на зміні системи об'єктів інтелектуальної, творчої, наукової діяльності людини. Постійно оновлюваними є об'єкти авторського права, оскільки саме природна творчість людини, сталий розвиток інформаційного суспільства дають можливість отримувати нові результати творчості. Крім того, відбувається активне використання віртуального світу, нейромереж є підґрунтям для утворення нових напрямів творчості. Водночас минає час між виникненням об'єкта й визначенням його відповідним об'єктом права інтелектуальної власності. У процесі визнання його об'єктом право-відносин результат творчої, інтелектуальної діяльності може розглядатися і як нетиповий об'єкт авторського права. На можливість існування нетипових об'єктів у межах цивільного права звертали увагу Н. С. Кузнецова [1], І. В. Спасибо-Фатєєва [2], В. І. Крат [3] та інші дослідники. У сфері права інтелектуальної власності виокремлювались певні позиції щодо нетиповості об'єктів. Так, С. Й. Литвин та В. В. Соколова відносять до нетипових об'єктів авторського права комп'ютерні програми та бази даних [4, с. 178–182]. Крім того, автори зазначають, що за своєю природою близькими до баз даних є веб-сайти, які також є сукупністю даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом. Веб-сайт є складним об'єктом авторського права, він містить у собі такі складові, як програмні засоби, інформаційне наповнення та унікальне доменне ім'я, кожен з яких

також може бути окремим об'єктом авторського права [4, с. 182]. Вважаю, що вказані об'єкти є визнаними об'єктами авторського права, їх нетиповість більше обумовлена їх співвідношенням з літературними творами. На думку Ю. Л. Степанець, до нетипових об'єктів авторського права можна віднести татуювання [5]. О. А. Улітіна визначає кондитерські вироби як нетипові об'єкти авторського права [6]. Незважаючи на намагання дослідників виявити особливості нетипових об'єктів авторського права, єдиних засад щодо умов їх правової охорони не було встановлено. Такий стан наукової проблематики потребує подальшого вдосконалення.

Нетиповість об'єкта відносин як правовий феномен є складним утворенням у цивільному праві, щодо нього не визначено сталої юридичної конструкції. Таке положення вимагає визначення сутності цього явища. Терміни «нетиповість», «нетиповий» не використовуються в законодавстві України. Згідно з лінгвістичним тлумаченням, нетиповий – це невідповідний певному типові, зразкові та ін. [7]. Тобто термін «нетиповий» варто використовувати щодо об'єктів, які не відповідають типовим, загальноновизнаним характеристикам. У юридичних джерелах при розв'язанні питання щодо нетиповості об'єкта дослідники звертають увагу на його правовий режим [1, с. 35], зв'язок з матеріальною правовою природою [2, с. 15]. В. І. Крат визначив ознаки нетиповості певного феномену в цивільному праві: прояв нетиповості відбувається за наявності основного правового явища, під яке немов «підлаштовується» інше, що має з ним деякі спільні чи подібні риси або правові наслідки; обґрунтування доцільності його регулювання за допомогою існуючих правових засобів, однак із врахуванням відмінностей, що не дозволяли кваліфікувати його як основне правове явище [8, с. 142]. Також виокремлюється позиція, що цивільно-правовий режим нетипових об'єктів цивільного права обумовлюється правовою природою останніх та є сукупністю властивостей та об'єктивно притаманних ознак нетипового об'єкта, з якими норми права пов'язують певні правові наслідки [9, с. 159]. Отже, нетипові об'єкти у цивільному праві можуть розглядатися як: 1) об'єкти, що не виокремлені як об'єкти цивільних прав, разом з цим вони існують і мають близький зміст та/або форму до визнаних об'єктів цивільних прав; 2) об'єкти, що виокремлюються як самостійний об'єкт цивільних прав, водночас не мають «класичної» правової конструкції відповідного об'єкта. Нетипові об'єкти та їх ознаки не конкретизовані у нормах права та мають властивості, що відрізняють їх від типових ознак. При цьому ці об'єкти не повинні бути втрачені у системі конкретного правовідношення.

Право інтелектуальної власності дозволяє охоплювати різні за своєю правовою природою об'єкти, зокрема для охорони усіх результатів творчої, інтелектуальної, наукової діяльності розроблено інститут нетрадиційних об'єктів. Цей інститут поширює правову охорону на всі об'єкти, що не співвідносяться ані з авторським правом, ані з патентним правом. За європейським досвідом усі ці об'єкти належать до промислової власності. Незважаючи на широкі можливості правової охорони в межах правового режиму інтелектуальної власності, у фактичних суспільних відносинах виникають об'єкти, що мають авторсько-правову природу, адже не виокремлюються як об'єкти авторсько-правової охорони. При цьому інститут нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності не охоплює нетипові об'єкти авторського права.

На можливість існування нетипових об'єктів авторського права звертає увагу О. А. Улітіна. Дослідниця влучно вказує, що, наприклад, в авторському законодавстві України не виокремлено такий об'єкт, як кулінарний виріб. На її думку, рецепт може охоронятися авторським правом, як літературний твір. кулінарні вироби можуть бути похідними творами від оригінальних творів образотворчого мистецтва, а фірмова страва може охоронятися авторським правом [6, с. 20]. Дійсно, якщо звернутися до пропозицій щодо авторського кондитерського виробу, то можна констатувати, що існують оригінальні торти, тістечка з особливую об'єктивною формою та наповненням. Для їх створення необхідна авторська рецептура та технологія, як наслідок цей об'єкт може розглядатися як комплексний об'єкт права інтелектуальної власності. Приміром, рецепт кулінарної страви, кондитерського виробу може розглядатися як об'єкт авторського права, а от технологія його створення може мати патентно-правову охорону.

На думку Ю. Л. Степанець, татуювання можна віднести до об'єктів авторського права, а саме художнього твору, за умови, якщо воно відповідатиме критеріям охороноздатності, властивим об'єктам авторського права [5, с. 47]. Дійсно, макет татуювання та спосіб його нанесення може розглядатися як об'єкти права інтелектуальної власності, як нетипові об'єкти. Водночас нанесене татуювання не може розглядатися як об'єкт правової охорони, оскільки внаслідок природних процесів не може мати статичну об'єктивну форму.

Варто звернути увагу, що в сучасному цифровому просторі також створюються новітні, нетипові об'єкти авторського права. Так, О. Є. Аврамова зазначає, що у кіберпросторі автор самостійно створює власну ідентичність (ігровий профіль, аватар, акаунт користувача ігрової платформи), що є результатом його творчої праці та виконує функцію ідентифікації автора серед інших користувачів кіберпростору

[10, с. 43]. Наведені об'єкти творчої, інтелектуальної власності також можуть визнаватися нетиповими об'єктами авторського права. Таке положення обумовлено тим, що вони не визначені у переліку об'єктів авторського права, а також мають комплексний характер, обумовлений зв'язком з особистими немайновими правами людини, спрямованими на її ідентифікацію.

Типовий перелік об'єктів авторського права визначено ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [11]. Проаналізувавши наведений перелік творів у Законі України «Про авторське право і суміжні права» (2022 р.) та порівнюючи з переліком об'єктів авторського права, встановленого у ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (1993 р.) [12], можна стверджувати, що перелік об'єктів постійно оновлюється. Наведений стан підкреслює доцільність виявлення нетипових об'єктів авторського права та визначення їх відповідності умовам авторсько-правової охорони.

Висновки. Нетипові об'єкти авторського права – це об'єкти творчої, інтелектуальної власності, які не визначені в законодавчому переліку об'єктів авторського права, відповідають критеріям творчості та об'єктивної форми. Вони можуть мати комплексний характер, обумовлений зв'язком з особистими немайновими правами людини, спрямованими на її ідентифікацію. Внаслідок активного розвитку цифрового суспільства, перенесення суспільного спілкування у кіберпросторі в межах приватноправової матерії нетипові об'єкти будуть з'являтися постійно, а тому ця тематика є актуальною для подальшого наукового пізнання.

Література:

1. Кузнецова Н. С. Нетипові об'єкти права власності в контексті статті 1 першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2016. № 1. С. 34–40.

2. Спасибо-Фатєєва І. В. Види об'єктів цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 13–18.

3. Крат В. Нетипові об'єкти цивільних прав. *Право України : Юридичний журнал. Науково-практичне фахове видання. Спецвипуск*. Міністерство юстиції України ; Конституційний Суд України. Київ, 2010. № 12. С. 62–67.

4. Литвин С. Й., Соколова В. В. Проблемні питання щодо здійснення суб'єктивного права на деякі нетипові об'єкти авторського права. *Учасники цивільних відносин: новачі рекодифікації цивільного (приватного) права України : матеріали ХІХ наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН*

УРСР В. П. Маслова (Харків, 12 берез. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 178–182.

5. Степанець Ю. Л. Правова природа татуювання як нетипового об'єкта авторського права. *Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 21 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. Є. О. Харитонова, д. ю. н., проф. І. В. Давидової. Одеса : Фенікс, 2021. С. 44–47.

6. Улітіна О. А. Кулінарні вироби як нетипові об'єкти авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 4. С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.33731/42020.216938>.

7. Нетиповий: Словник Української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/netypovuj>

8. Крат В. І. Нетиповість у цивільному праві: історія та сучасність. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 134–143.

9. Цибізова С. А. Проблеми визначення правового режиму доменних імен. *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 153–161.

10. Аврамова О. Є. Система суб'єктів права інтелектуальної власності в умовах становлення кіберпростору. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (97). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.03>.

11. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#top>

12. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#top>.

ЩОДО СТРУКТУРИ КНИГИ 4 ЦК УКРАЇНИ «ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Мироненко Н. М.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
радник при дирекції*

*Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Сьогодні в Україні сформувалась та активно розвивається окрема галузь законодавства – законодавство у сфері інтелектуальної власності, яке має дворівневу систему і знаходиться на завершальній стадії свого реформування, що розпочалося у 2019 році.

Стратегічний курс, обраний Україною, – європейська інтеграція та гармонізація законодавства України із законодавством ЄС.

Основним завданням щодо досягнення цієї мети є побудова механізму взаємодії правової системи України та міждержавної європейської системи законодавства на рівні основних принципів права – верховенства права, узгодження права України з правом ЄС через запровадження правових стандартів, взаємного захисту прав людини.

Відповідно до ст.8 Конституції України: *«В Україні визнається і діє принцип верховенства права»*. Зміст принципу верховенства права був розкритий у доповіді про правовладдя Європейської комісії «За демократію через право», схваленій Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). Складовими цього принципу, серед іншого, була визначена юридична визначеність. Відповідно до п. 46 вказаної доповіді: *«Юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними, а також щоб їхньою метою було забезпечення передбачуваності ситуацій та правовідносин. Зворотна сила закону, дублювання, наявність колізій також суперечить принципів юридичної визначеності»*.

При вирішенні питання щодо розробки нормативно-правового акту, як і щодо його удосконалення, головними є визначення мети внесення змін, окреслення кола суспільних відносин, які мають зазнати певних змін, та структури оновленого нормативного акту.

При чому і мета, і предмет внесення змін у нормативно-правовий акт знаходять свою конкретизацію і практичне «пропрацювання» саме при визначенні структури. Саме у структуру втілюється обрана логіка змін, проявляється внутрішній зв'язок та ступінь узгодженості між

окремими елементами структури, а відповідно і наповнюваність елементів структури певним змістом, по відношенню до якого структура виступає формою вираження цього змісту. Саме структура створює першу уяву про оновлений нормативно-правовий акт та його місце у певній системі нормативно-правових актів, ступінь його узгодженості та впливу на рівень якості та ефективності, як самого акту, що зазнав змін, так і всієї системи в цілому.

З метою впорядкування правотворчої діяльності в Україні Верховна Рада України ухвалила 24 серпня 2023 року Закон України «Про правотворчу діяльність», який визначає не лише правові та організаційні засади правотворчої діяльності, а й правила техніки нормопроекування, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах.

Стаття 42 вказаного закону передбачає можливість внесення змін до окремих структурних елементів нормативно-правового акту, у тому числі і з метою необхідності зміни регулювання суспільних відносин. Натомість стаття 34 вказаного закону містить вимоги до змісту нормативного акту. Зокрема, підпункт 3 частини 4 вказаної статті встановлює імперативну норму, відповідно до якої нормативно-правовий акт не повинен містити дублюючих норм права, а також не повторювати норм права іншого нормативно-правового акта.

Якщо вказані нормативні положення експрополювати на структуру Книги 4 ЦК України, вочевидь стає наявність дублювання переважної частини її норм, як елементів її структури, із спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності. Особлива частина Книги 4 ЦК України певною мірою дублює структуру правових інститутів права інтелектуальної власності та частину норм, що відносяться до цих інститутів. Це, безумовно, знижує регулюючий вплив ЦК України у цій частині.

Натомість, Книга 4 ЦК України сприяла уніфікації норм спеціального законодавства, заповненню тих прогалин, які утворилися у правовому регулюванні окремих об'єктів інтелектуальної власності.

Мова, зокрема, йде про статтю 429 ЦК України, яка на момент прийняття Книги 4 ЦК України була єдиною нормою, що вирішувала питання розподілу майнових прав між працівником та роботодавцем, яка є елементом структури загальної частини Книги 4. Звісно, цей механізм не є досконалим, і практичне застосування цієї норми виявило низку додаткових питань, що потребували свого правового вирішення на рівні локальних правових актів. Однак вона сприяла уніфікації спеціального законодавства в регулюванні цього питання, і сьогодні всі існуючі спеціальні акти у сфері інтелектуальної власності містять

відповідні норми, що унормовують це питання відносно конкретних об'єктів інтелектуальної власності.

ЦК України є єдиним правовим актом, в структурі якого містяться норми щодо комерційних позначень, раціоналізаторських пропозицій, порід тварин, наукових відкриттів і, до останнього часу, – комерційної таємниці. Проект Закону України «Про захист комерційних таємниць», розроблений під егідою УКРНОІВІ та сьогодні знаходиться на експертизі в Європейській комісії.

Водночас, з 2003 року, коли був ухвалений ЦК України, відбулися суттєві зміни у створенні та використанні цифрових технологій, насичення ринку високотехнологічною продукцією, що об'єктивно вимагало відповідної реакції з боку законодавства на виклики суспільних змін. Як результат, був розширений перелік охоронюваних об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності. За цей час змінилося міжнародне законодавство та законодавство ЄС у сфері інтелектуальної власності, і основне змінився політичний вектор розвитку України, а набуття статусу країни-кандидата в членство ЄС та підписання Угоди про асоціацію висунуло нові вимоги до структури та змісту законодавства у сфері інтелектуальної власності та до формування державної системи охорони інтелектуальної власності.

Процес приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність до законодавства ЄС, як зазначалося, триває й досі, пройшов декілька етапів відповідно до дорожньої карти, узгодженої з Європейською комісією. Сьогодні пакет всіх спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності направлений на узгодження до Європейської комісії. На фоні постійної та системної роботи над удосконаленням спеціального законодавства, яке з 2019 року зазнало суттєвих змін, Книга 4 ЦК України практично залишалася незмінною, крім окремих крапкових змін. Саме цим пояснюється певна неузгодженість термінології, що використовується в спеціальному законодавстві та ЦК України, неврахування можливості набуття правової охорони незареєстрованим промисловим зразком, а також підстав дострокового припинення дії свідоцтва на торговельну марку, а не майнових прав.

У зв'язку цим існує нагальна проблема – які зміни доцільно внести у співвідношення структури та змісту спеціального законодавства та ЦК України. Залишати Книгу 4 ЦК України у нинішньому форматі її структури та змісту або вносити зміни, наповнюючи її нормами, запозиченими з оновленого спеціального законодавства, однаковою мірою збереже дублювання та неефективність правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, що суперечить вимогам як європейського законодавства, так і Закону України «Про

правотворчу діяльність». У зв'язку з цим доцільно звернутися до досвіду вирішення цього питання у зарубіжних країнах, який свідчить або про відсутність в цивільному кодексі норм, що стосувалися б права інтелектуальної власності (наприклад, Франція), або наявність загальної відсилочної норми з посиланням на спеціальне законодавство (Португалія, Іспанія, Італія).

В Україні склалася своя своєрідна практика унормування відносин інтелектуальної власності. Крім того, при визначенні концептуальних положень реформування структури та змісту Книги 4 ЦК України необхідно зважати на те, що сучасний період розвитку України характеризується активізацією процесів глобалізації практично у всіх сферах, включаючи і сферу інтелектуальної власності. Провідною є тенденція, коли удосконалення законодавства завдяки оновленню його змісту та форми в сучасному світі втрачає властивості, що притаманні замкненій системі, якою є одна держава. Про це яскраво свідчать процеси уніфікації та наближення законодавств країн ЄС, як прояв загальної тенденції розвитку європейського законодавства, що відповідає вимогам функціонування загального ринку. Друга тенденція – створення консолідованих актів у сфері авторського права та права промислової власності.

Враховуючи викладене та з метою збереження дворівневої системи законодавства у сфері інтелектуальної власності на цьому етапі його розвитку, доцільно із Книги 4 ЦК України виключити всі положення, що стосуються тих правових інститутів права інтелектуальної власності, які сьогодні забезпечуються спеціальними законами та відповідними підзаконними актами. При цьому пропонується до розробки та прийняття спеціальних нормативно-правових актів щодо регулювання охорони раціоналізаторських пропозицій та відкриттів відповідні норми залишити у ЦК України. Вилучення їх сьогодні створить повний вакуум у правовому регулюванні відповідних відносин, що недопустимо, перш за все з економічних підстав. Питання щодо комерційних найменувань пропонується врегулювати або у законі про охорону прав на торговельні марки, як це здійснено у деяких зарубіжних країнах, або на рівні спеціального закону. Норми загальної частини Книги 4 пропонується залишити незмінними, крім статті 429 ЦК України, положення якої увійшли до спеціальних законів.

Реалізація запропонованих змін дозволить уникнути існуючих вад законодавства у сфері інтелектуальної власності та забезпечить регулюючий вплив Книги 4 ЦК України на належному рівні.

ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ВІДОМОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Носік Ю. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

21.08.2025 року в Україні прийнято Закон “Про внесення змін до Цивільного кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей надання відомостей публічних електронних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, та деяких інших публічних електронних реєстрів” № 4576-IX, іменований у подальшому “Закон 4576”. Цей Закон, серед іншого, обмежує доступ до інформації в державних реєстрах прав інтелектуальної власності, яка пов'язана із забезпеченням національної безпеки і оборони.

Необхідність впровадження таких обмежень обґрунтовувалась, зокрема, тим, що реєстри прав інтелектуальної власності містять відомості щодо об'єктів інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, тощо), пов'язаних зі сферами - безпеки і оборони, які становлять підвищений інтерес ворога під час ведення воєнних дій. Легкий доступ ворога до вказаної вище інформації про оборонні підприємства, яку він отримує вільно та безперешкодно навіть знаходячись за межами України, спрощує йому визначення цілей для повітряних атак на оборонні підприємства. Тому автори проекту вищезазначеного закону вбачали необхідність забезпечити достатній рівень захисту інформації щодо оборонних підприємств, яка міститься у державних реєстрах, при цьому забезпечивши цілісність функціонування таких реєстрів та мінімальні обмеження відомостей реєстрів для фізичних та юридичних осіб [1].

Для досягнення зазначеної мети Закон 4576 впровадив зміни до Законів України "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" та "Про авторське право і суміжні права", які встановлюють обмеження доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей Державного реєстру України промислових зразків, Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки, Державного реєстру України компонувань напівпровідникових виробів,

Державного реєстру України винаходів, Державного реєстру України корисних моделей, а також Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір та Державного реєстру договорів, що стосуються права автора на твір, щодо державної реєстрації авторського права на твір і договорів, які стосуються майнових прав на твір.

Обмеження доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей вищеперахованих реєстрів полягає в тому, що доступ до інформації відповідних реєстрів, яка пов'язана із забезпеченням національної безпеки і оборони, може бути обмежено протягом дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, та протягом одного року після його припинення чи скасування за заявою уповноваженого державного органу в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Також передбачено, що на підставі письмового запиту уповноваженого державного органу та/або правоохоронного органу, визначених Кабінетом Міністрів України, у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених законом, НОІВ надає відомості з відповідного реєстру щодо об'єктів інтелектуальної власності, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони, доступ до яких обмежено.

Наведені положення Закону 4576 наберуть чинності 18.11.2025 року. Проте їх аналіз вже зараз дозволяє виявити проблеми, які можуть стати перешкодами у правозастосуванні відповідних норм на практиці, стануть викликом державній системі охорони інтелектуальної власності, правоохоронним органам та потенційно несуть загрозу порушення суб'єктивних прав фізичних і юридичних осіб на інформацію, на охорону результатів інтелектуальної та творчої діяльності та захист відповідних прав інтелектуальної власності.

Щонайперше, потребує тлумачення використаний законодавцем зворот "об'єкт інтелектуальної власності, пов'язаний із забезпеченням національної безпеки і оборони", а також розкриття критеріїв такої "пов'язаності". Це завдання під силу реалізувати Кабінету Міністрів України, який протягом двох місяців з дня опублікування Закону 4576 має розробити та затвердити порядок обмеження доступу до публічних електронних реєстрів у частині інформації (відомостей) про юридичних осіб, а також інших відомостей, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони.

По-друге, в Законі 4576 присутня суперечливість термінів, що впливає не тільки на розуміння змісту відповідних правових норм, а й на їхнє застосування на практиці. Йдеться про те, що Закон 4576 дозволяє

обмежувати доступ до “відомостей, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони”. Водночас, коли регулюється питання надання з відповідних реєстрів відомостей, доступ до яких обмежено, то в Законі 4576 використовується вже інший зворот, а саме “об’єкти інтелектуальної власності, пов’язані із забезпеченням національної безпеки і оборони”. Відповідно потребує вирішення питання, що саме в цілях розуміння моделі правового регулювання, закладеної в Закон 4576, має бути пов’язане із забезпеченням національної безпеки і оборони – відомості реєстрів чи самі об’єкти інтелектуальної власності.

Викладене дозволяє констатувати, що для розв’язання вище піднятих проблем доцільно продовжувати наукові дослідження за даним тематичним напрямком.

Література:

1. Пояснювальна записка від 30.08.2025 р. до проекту Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей надання відомостей публічних електронних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, та деяких інших публічних електронних реєстрів реєстр. № 11533 від 29.08.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=11533&conv=9> (дата звернення: 30.09.2025).

РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Омельченко О. П.

*доктор філософії в галузі права,
в.о. завідувача наукового відділу дослідження прав інтелектуальної
власності та прав людини у сфері охорони здоров’я
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Охорона прав інтелектуальної власності має важливе значення для сфери охорони здоров’я через безпосередній вплив на доступ до лікування, а медичні інновації є рушієм покращення медичного обслуговування в цілому.

Досвід пандемії COVID-19 найяскравіше продемонстрував взаємозв’язок охорони та захисту прав інтелектуальної власності на лікарські засоби з системою охорони здоров’я, коли Світова Організація Торгівлі

вирішувала питання нерівності доступу населення різних країн до лікарських засобів, зокрема вакцин проти COVID-19, шляхом прийняття рішення [1] про дозвіл державам-членам відійти від зобов'язань, передбачених Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – угода ТРІПС): використання запатентованого об'єкта, необхідного для виробництва та постачання вакцин проти COVID-19 без згоди правовласника в обсязі, необхідному для подолання пандемії COVID-19, відповідно до положень статті 31 Угоди ТРІПС [2].

Досвід пандемії COVID-19 призвів до ухвалення 20 травня 2025 року на 78-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я країнами-членами Всесвітньої організації охорони здоров'я Пандемічної угоди [3] – документа, який сприяє усуненню правових прогалин на міжнародному рівні щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації в сфері охорони здоров'я.

У Пандемічній угоді держави-члени закріпили визнання, що захист інтелектуальної власності є важливим для розробки нових лікарських засобів, та визнаючи занепокоєння щодо його впливу на ціни, зазначили, що Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності не перешкоджає і не повинна перешкоджати державам-членам вживати заходів для захисту громадського здоров'я і яка забезпечує гнучкість для захисту громадського здоров'я, як це визнано в Дохійській декларації про Угоду ТРІПС та громадське здоров'я.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну спричиняє безпрецедентне навантаження на вітчизняну систему охорони здоров'я, відтак в умовах війни важливо скористатися усіма доступними правовими механізмами забезпечення доступу населення України до лікування, шляхом подолання бар'єрів, створених охороною майнових прав інтелектуальної власності на лікарські засоби.

За загальним правилом, передбаченим нормами законодавства, використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою може здійснюватися з дозволу особи, яка має виключне право надавати такий дозвіл, крім випадків правомірного використання без такого дозволу відповідно до законодавства (ст. 426 Цивільного кодексу України, ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Правові механізми використання об'єкта патенту без дозволу власника прав за особливих умов передбачені Угодою ТРІПС.

Відповідно до статті 31 Угоди ТРІПС необхідно дотримуватися низки положень використання об'єкта патенту без дозволу власника прав (тобто держава-член може дозволити виробництво лікарського засобу, строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на який ще не сплив з дотриманням низки умов), зокрема: у випадках

надзвичайної ситуації в країні або інших обставин крайньої необхідності, сфера та тривалість такого використання повинна обмежуватися цілями, для яких воно було дозволене, будь-яке таке використання повинно дозволятися переважно для забезпечення внутрішнього ринку члена, що дозволив таке використання та ін. [2].

Водночас стаття 73 Угоди ТРІПС [2] закріплює винятки щодо безпеки: можливість держави-члена відійти від зобов'язань за цією угодою, серед іншого, для захисту його основних інтересів безпеки вжитих під час війни або в умовах інших надзвичайних ситуацій в міжнародних відносинах.

Отже, Угода ТРІПС передбачає юридичні підстави обмеження розпорядження майновими правами інтелектуальної власності шляхом використання об'єкта патенту без дозволу власника прав за особливих умов у випадку України – в умовах воєнного стану. Під час війни та на період повоєнної відбудови обмеження розпорядження майновими правами інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я дозволило б здійснювати внутрішнє виробництво потужностями національної фармацевтичної індустрії та залучати імпортовані критично необхідні генеричні препарати. Застосування винятків з питань безпеки (ст. 73 Угоди ТРІПС), як найбільш юридично зручного способу правомірного тимчасового відходу від захисту прав інтелектуальної власності першочергово доцільно застосовувати до ліків та медичних виробів, потреба у яких зумовлена бойовими діями на території країни, тобто для лікування військових (також, наприклад, до найдорожчих лікарських засобів та ліків, призначених для лікування інфекційних хвороб [4, с. 169])

Забезпечення доступу населення до лікування і зміцнення національної системи охорони здоров'я в цілому має безпосередній взаємозв'язок із ефективністю оборони країни в умовах війни та ефективністю відновлення країни в час повоєнної відбудови, адже у п. 57 Стратегії національної безпеки України зазначено, що для розвитку людського капіталу як запоруки майбутнього України необхідно, поміж іншого, забезпечити право людини на охорону здоров'я [5].

Свідомі того як важливо забезпечувати належну правову охорону прав інтелектуальної власності з метою залучення інвестицій у наукові дослідження, просунення інновацій, стимулювання зросту економіки тощо, у надзвичайних обставинах правового режиму воєнного стану та на час повоєнного відновлення Україна потребує першочергових заходів забезпечення інтересів національної безпеки у т.ч. й у сфері охорони здоров'я, адже саме здоров'я є вирішальним фактором виживання як на індивідуальному, так і на глобальному рівнях.

Необхідно також враховувати і негативні демографічні наслідки тривалої війни для України. У цьому контексті зміцнення системи охорони здоров'я через забезпечення доступу до лікування має стратегічне значення, а обмеження охорони та захисту майнових прав інтелектуальної власності на лікарські засоби та медичні вироби не варто розглядати як такі, що суперечать загальним цілям патентної системи, проте йдеться про лібералізацію підходів до охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я, коли останнє слугує «союзником» державі у реагуванні на виклики війни.

Література:

1. WT/MIN(22)/W/15/Rev.2. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/MIN22/W15R2.pdf&Open=True>
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018
3. WHO Pandemic Agreement. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA78/A78_R1-en.pdf
4. Гоменюк А. С. Додаткова правова охорона винаходів у сфері фармації: порівняльно-правовий аспект : дис. ... докт. філософії, Київ, 2025. 246 с.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020>

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Перегуда Ю. А.

*доктор економічних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри організації туристичної діяльності,
професор кафедри організації туристичної діяльності
Навчально-наукового інституту управління, економіки
та бізнесу Міжрегіональної Академії управління персоналом,
доцент кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна*

Розвиток економіки знань, цифровізації та інтеграції України у європейський правовий простір актуалізує питання удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності. Захист прав інтелектуальної власності ґрунтується на правовій системі, яка поєднує різні механізми, що дають змогу їх власникам ефективно реагувати на порушення. До таких механізмів належать адміністративні засоби, цивільно-правові способи, корпоративно-договірні інструменти, кримінальна відповідальність і судові процедури.

У цивільному праві застосовуються загальні засоби захисту – вимога припинення порушення, усунення наслідків, відшкодування збитків, спростування неправдивої інформації – та спеціальні засоби, які передбачені статтями Цивільного кодексу України [1, с. 30]. Коли йдеться про адміністративний захист, цей механізм часто реалізується через державні органи, які мають повноваження накладати штрафи або інші санкції, зупиняти незаконний обіг продукції, звертатися до суду від імені держави або притягати порушника до адміністративної відповідальності відповідно до законів про авторське право, промислову власність чи інші акти [1, с. 30].

Не менш важливим є механізм кримінальної відповідальності: законодавство передбачає кримінальне переслідування за умисне, систематичне або вчинене з метою зиску порушення авторських чи патентних прав, що має стримувальний ефект [1, с. 31]. Судовий захист є провідним механізмом, через який реалізується право на захист інтелектуальної власності. Конституційні положення гарантуючи право звернутися до суду за захистом порушених прав, зокрема через статті 41, 54 і 55 Конституції України [2, с. 94]. Особливістю правового механізму є можливість звернення до спеціалізованого суду – Вищого

суду з питань інтелектуальної власності (ВСІВ), який у своєму визначеному процесуальним законом колі має розглядати справи, пов'язані з інтелектуальною власністю [1, с. 32]. Проте, як зазначають науковці, на практиці цей суд ще не повноцінно запрацював або може бути ліквідований через реформування судової системи [1, с. 32].

Жоден окремих механізм не дає абсолютної гарантії захисту – їх сила полягає у комплексному застосуванні. Поєднання адміністративних, договірних, кримінальних та судових засобів формує систему, яка дозволяє як запобігати порушенням, так і оперативно реагувати на них [3, с. 27].

Економіко-правова експертиза механізмів захисту прав інтелектуальної власності покликана оцінити не лише юридичну придатність тих чи інших інструментів захисту, але й їх вплив на економічні процеси – стимулювання інновацій, баланс між правами творців і загальнодоступністю, витрати на правозастосування, ефективність санкцій і адміністративної інфраструктури.

При проведенні економіко-правової оцінки спершу аналізують функціональність регуляторної моделі: чи забезпечує законодавство чіткість прав, їхні межі, способи забезпечення дотримання, чи не створює дублюючих процедур, чи не загрожує перевантаженням для суб'єктів ринку [4, с. 124].

У межах економіко-правової експертизи приділяють увагу інституційним витратам: чи ефективно працюють патентні відомства, реєстраційні служби, органи інтелектуальної власності, чи немає корупційних або процедурних вузьких місць, які підривають довіру до системи [6, с. 42]. Також важливим компонентом є аналіз міжнародного досвіду – наскільки національні механізми узгоджуються з міжнародно-правовими стандартами (WIPO, TRIPS тощо), наскільки держава інтегрується до європейського простору охорони прав [7, с. 13]. Відповідно, наразі рекодифікація цивільного законодавства України є одним із найважливіших напрямів сучасної правової політики держави, оскільки вона спрямована на адаптацію правової системи до нових соціально-економічних реалій, викликів цифровізації та інтеграції до європейського правового простору.

Чинний Цивільний кодекс України 2003 року закріпив основи правового режиму інтелектуальної власності, визначив права суб'єктів, види об'єктів, загальні та спеціальні засоби їхнього захисту. Проте за майже два десятиліття інтенсивного розвитку технологій, цифрових платформ, електронної комерції та міжнародної взаємодії ці положення застаріли, а їхня ефективність у забезпеченні належного рівня охорони прав виявилася недостатньою. Саме тому у межах рекодифікації Цивільного кодексу України передбачається оновлення положень щодо

охорони та захисту прав інтелектуальної власності, їхньої гармонізації з правом Європейського Союзу та практикою Європейського суду з прав людини [8, с. 193].

Економіко-правова експертиза у цьому процесі покликана оцінити баланс між інтересами правовласників, споживачів і суспільства в цілому. З одного боку, необхідно забезпечити надійні інструменти захисту авторських, патентних та суміжних прав, що гарантують творцям винагороду й стимулюють інноваційний розвиток. З іншого боку, надмірне посилення монополії може створювати бар'єри для доступу до знань, технологій та інформації, що негативно позначиться на конкурентному середовищі та економічному зростанні. Тому експертиза має дати відповідь на питання: які правові механізми є найбільш ефективними у співвідношенні витрат і вигод, чи не створюють вони зайвих транзакційних витрат для бізнесу, чи відповідають вони стандартам міжнародної торгівлі й практикам захисту, прийнятим у країнах ЄС [8, с. 193].

Окрему увагу в межах рекодифікації слід приділити судовим способам захисту, які становлять основу правової охорони інтелектуальної власності. Доцільно передбачити гнучкі й швидкі механізми – медіацію, арбітраж, спрощені процедури компенсації, що дозволить скоротити витрати учасників і підвищити рівень довіри до правової системи [9, с. 12]. Не менш важливим завданням експертизи є оцінка інституційних витрат держави на функціонування механізмів захисту. Необхідно враховувати оптимальну модель організаційної структури: чи потрібні спеціалізовані суди, чи можливо вдосконалити систему в межах чинної судової юрисдикції.

Окремий блок економіко-правової експертизи стосується гармонізації українського законодавства з європейським. Поглиблення інтеграції України з ЄС вимагає не лише формального відтворення положень директив і регламентів, але й реальної адаптації до економічного середовища [8, с. 194].

Таким чином, рекодифікація цивільного законодавства України у сфері інтелектуальної власності має ґрунтуватися на комплексній економіко-правовій експертизі, яка дозволяє поєднати юридичну точність із економічною доцільністю. Лише системний підхід, що враховує потреби держави, бізнесу та суспільства, забезпечить створення ефективної, збалансованої і сучасної системи захисту прав інтелектуальної власності. Це стане не тільки важливим етапом правової реформи, але й стратегічним чинником економічного розвитку та міжнародної інтеграції України.

Література:

1. Світличний О. П. До питання судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2025. № 74. С. 29–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.6>
2. Демчук М. В., Дяченко С. В. Аналіз судової практики захисту прав інтелектуальної власності в цивільному праві. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 3(12). С. 93–103. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-93-103](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-93-103)
3. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4(33). С. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i4.618>
4. Забрудська О. В. Інтелектуальна діяльність та її місце в соціально-економічному розвитку України. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 123–127. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.22>
5. Стрельник В. В., Калита А. В., Тарасенко А. Ю. Захист права інтелектуальної власності в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 79(1). С. 249–253. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.42>
6. Івашова Л. М., Антонова Л. В., Івашов М. Ф. Інституційний механізм захисту прав інтелектуальної власності в умовах інтеграції України до ЄС. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4(35). С. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-4.7>
7. Федоренко В. Л., Бутнік-Сіверський О. Б., Коваленко В. В. Судово-правові та економічні механізми охорони права на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: проблеми і перспективи. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 2(14). С. 11–39. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-11-39](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-11-39)
8. Колісник А. С. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності (на основі судової практики). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Т. 1. № 78. С. 192–197. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.31>
9. Герман М. М. Сутність і зміст адміністративно-правової охорони та захисту права інтелектуальної власності. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. № 2(19). С. 11–21. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(19\)-2025-11-21](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(19)-2025-11-21)

ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ПОСТАНОВИ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ: У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СТАЛОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Погрібний С. О.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
суддя Великої Палати Верховного Суду,
головний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз відділу
приватноправових досліджень Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

У статті викладено основні міркування з приводу ролі Верховного Суду (далі – також і ВС) в забезпеченні єдності судової практики, формування правових висновків та розвитку цивільного процесуального законодавства України. Розглянуто ключові аспекти, починаючи від статусу ВС як суду квазіпрецедентного права, ієрархії висновків, їх відмежування від оцінки обставин, а також наведено практичні настанови, *ratio decidendi* та засад цивільного права. Цей аналіз дозволить глибше зрозуміти механізми забезпечення стабільності та справедливості в судовій системі з урахуванням еволюційного розвитку права.

Верховний Суд як суд [квазі]прецедентного права. Методично питання застосування права досить часто пов'язане з потребою його «добудови» або й спричинене цією потребою. Часто трапляється ситуація, за якої на певному етапі застосування правової норми з'являється кілька варіантів її тлумачення, порушується питання про її співвідношення із загальними принципами права або виникає потреба встановити й заповнити прогалину у правовому регулюванні [1, с. 17, 24].

ВС є судом квазіпрецедентного права, оскільки формує правові висновки, які є обов'язковими для судів першої та апеляційної інстанцій (а так само і для самого Верховного Суду). У статті 13 Закону про судоустрій [2] йдеться про те, що суди враховують висновки ВС, проте невідповідність рішень судів першої та апеляційної інстанцій висновкам ВС є безумовною підставою для їх скасування. Тож словосполучення «мають враховувати» насправді має більш категоричний зміст, який можна визначити через конструкцію заперечення заперечення: суди першої та апеляційної інстанцій не можуть не враховувати висновок ВС, релевантний для таких відносин. Тож суди не можуть проігнорувати такий висновок, обійти його або подолати його самотійно.

Це є не просто рекомендацією, а є механізмом забезпечення стабільності правозастосування, який запобігає довільному тлумаченню правових норм. ВС діє в парадигмі прецедентного права з відносним обмеженням функцій, формуючи висновки, які конкретизують, звужують чи розширюють норми права, наближаючи українську правову систему шляхом конвергенції до системи загального права.

Водночас ВС не позбавлений права відступати від своїх правових висновків: задля гарантування юридичної визначеності, зокрема Велика Палата Верховного Суду (далі – також і ВП ВС), має право відступати від своїх попередніх висновків, проте за наявності для цього належної підстави. Так, вона може повністю відмовитися від певного висновку на користь іншого, або конкретизувати попередній висновок, застосувавши відповідні способи тлумачення юридичних норм. З метою забезпечення єдності та сталості судової практики причинами для відступу від висловленого раніше висновку можуть бути вади попереднього рішення (його неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість); зміни суспільного контексту, через які застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин в певній сфері або їх правового регулювання [3].

Такий підхід забезпечує еволюційний розвиток права, як зазначав Фрідріх фон Гаєк у контексті еволюційного підходу: право це, поперше, безперечно визнані приписи права, а по-друге, той закон, який і вченому, і судді часто потрібно знаходити, який складається з якогось певного числа ще неформульованих правил. З огляду на це право є явищем, яке постійно еволюціонує [4, с. 229].

У правовій системі України, яка належить до романо-германської сім'ї, судові рішення формально не визнаються джерелом права в класичному розумінні, як це відбувається в англо-саксонських системах. Втім рішення ВП ВС набувають особливого статусу, наближеного до прецеденту (*квазіпрецедент*) для забезпечення єдності та сталості судової практики. Вони не є прецедентами в класичному сенсі, але де-факто виконують подібну роль через обов'язковість їхніх висновків щодо тлумачення норм права.

У країнах континентального права, як правило, потрібною є консолідована й узгоджена низка судових рішень з певного питання (стала судова практика, *jurisprudence constant*) для того, щоб певна позиція мала значення. Звичайно, це не перешкоджає рішенням мати юридичну силу, коли верховний суд ухвалює його вперше у відповідному юридичному питанні, практика щодо якого ще не усталилася.

Консультативна Рада європейський суддів обґрунтовано вважає, що повноваження верховних судів щодо забезпечення та збереження

єдності судової практики не повинне розумітися так, ніби Верховний Суд повинен здійснювати втручання якомога частіше. Таке розуміння неминуче призведе, окрім затримок у розгляді справ Верховним Судом та зменшення якості судового розгляду, до суперечностей у судовій практиці самого Верховного Суду, внаслідок чого також неминучо буде ситуація, коли кількість справ, розглянутих Верховним Судом, стане надмірно високою, і тому його судову практику можуть менше брати до уваги. Відповідно проблему наявності суперечливих рішень судів нижчих інстанцій не можна вирішити шляхом надання необмеженого доступу до Верховного Суду [5].

Верховний Суд формулює правові висновки, спираючись на норму права, і навіть якщо висновок буквально не збігається з нормою, він у ньому звужує, розширює чи конкретизує її зміст, застосовуючи аналогію чи принципи, адаптує її зміст відповідно до умов, що змінилися. Наведене робить Верховний Суд ключовим гравцем у еволюції права.

Ієрархія та темпоральний критерій під час вибору релевантного правового висновку. При виборі правового висновку мають бути враховані ієрархія та темпоральний критерій. Найперше має значення критерій класифікації правових висновків відповідно до їх ієрархії, а саме (від найвищого за пріоритетом застосування і за спаданням):

- 1) правовий висновок Великої Палати Верховного Суду;
- 2) непереглянутий правовий висновок Верховного Суду України;
- 3) правовий висновок об'єднаної палати Касаційного суду;
- 4) правовий висновок палати Касаційного суду;
- 5) правовий висновок колегії суддів Касаційного суду.

В другу чергу враховується темпоральний критерій, адже він застосовний під час вибору правового висновку однакового ієрархічного рівня. Це безумовно має бути враховане під час визначення релевантного висновку Великої Палати Верховного Суду, об'єднаної палати чи палати касаційного суду у складі Верховного Суду.

У разі розбіжностей між правовими висновками колегій суддів касаційних судів на стадії касаційного розгляду відповідних судових справ з великою часткою ймовірності постане питання про передання такого правового питання на вирішення палати, об'єднаної палати касаційного суду чи Великої Палати Верховного Суду з метою узгодження правових позицій.

Подібність правовідносин. Критерії виключної правової проблеми. У постанові ВП ВС від 12 жовтня 2021 року визначено, що для цілей застосування приписів процесуальних законів подібність правовідносин потрібно оцінювати за змістовим, суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Серед цих критеріїв змістовий є основним, а два

інші – додатковими. Суб'єктний і об'єктний критерії матимуть значення у випадках, якщо для застосування норми права, яка поширюється на спірні правовідносини, потрібним є специфічний суб'єктний склад саме цих правовідносин та/чи їх специфічний об'єкт. На предмет подібності потрібно оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними у порівнюваних ситуаціях [6].

Виключна правова проблема: її наявність, як правило, оцінюється з урахуванням кількісного та якісного критеріїв. Кількісний відтворює той факт, що правова проблема наявна не в одній якійсь конкретній справі, а в невизначеній кількості справ, які або вже існують, або можуть виникнути з урахуванням правового питання, щодо якого постає проблема невизначеності.

Про якісний критерій щодо виключності правової проблеми свідчать такі обставини, як несформування сталої судової практики у надзвичайно важливих питаннях: що визначаються як виключна правова проблема; невизначеність у нормативних актах правових питань, які можуть кваліфікуватися як виключна правова проблема; потреба у застосуванні аналогії закону чи права; вирішення правової проблеми є нагальним для забезпечення принципу пропорційності, тобто належного балансу між інтересами сторін у справі (ухвала ВП ВС від 05 вересня 2024 року у справі № 153/247/24) [7].

На наше переконання, кількісний критерій носить другорядний характер. Тоді, коли ВП ВС його сформулювала, кількість нероз'язаних проблем практики правозастосування була надмірною. Одночасно з вирішенням більшості актуальних правових проблем кількісний критерій відійде на другий план.

Правові висновки та відмежування їх від правової оцінки обставин справи. Попри свою обов'язковість, висновки ВС не є універсальними – вони не є абстрактними, незмінними правилами, придатними для всіх можливих ситуацій. Навпаки, їх застосування залежить від конкретних обставин справи, що дозволяє адаптувати правові норми до реальних суспільних відносин. Ця «неуніверсальність» не суперечить меті забезпечення єдності, а навпаки, сприяє гнучкості судової системи, дозволяючи еволюцію практики без втрати стабільності. Це балансує стабільність з гнучкістю, тобто суди не можуть ігнорувати висновки ВП ВС, але можуть адаптувати їх до унікальних обставин, якщо дадуть переконливе обґрунтування, наприклад, помилку в попередній практиці чи зміни в законодавстві.

Правові висновки потрібно відмежовувати від правової оцінки обставин справи. Правова оцінка, надана судом в одній справі, не є обов'язковою для суду під час вирішення іншої подібної справи. Так, у постанові від 01 вересня 2020 року у справі № 907/29/19 ВП ВС

визначила критерії для відмежування фактичних обставин та їх правової оцінки. *Обставини, які підлягають встановленню судом у справі, – це юридичні факти, тобто життєві обставини (дії, події), з якими право пов'язує виникнення юридичних наслідків. Натомість правова оцінка – це висновок щодо застосування права за певних життєвих обставин.* Правова оцінка може полягати, зокрема, у висновках, зроблених у зв'язку з установленнями судом життєвими обставинами, про те, чи виникли юридичні наслідки та які саме, чи порушене право особи, чи виконане зобов'язання належно відповідно до закону та договору, чи певна поведінка є правомірною або неправомірною, чи додержано стороною вимог закону тощо [8].

Різницю між обставинами, які підлягають встановленню судом (фактами), правовою оцінкою та правовим висновком можна продемонструвати на прикладі постанови ВП ВС від 11 грудня 2024 року у справі № 755/11021/22. Спершу виокремимо *факти у справі № 755/11021/22*: особа, будучи добровольцем ДФТГ, в період збройної агресії рф проти України у березні 2022 року на території підприємства в місті Києві під час вибуху ворожої ракети здійснювала охорону об'єктів та забезпечення порядку. Територією активних бойових дій була вся територія міста Києва з 24 лютого до 30 квітня 2022 року. Заявниця звернулася до суду із заявою про оголошення фізичної особи померлою за спливом шестимісячного строку після закінчення активних бойових дій на території м. Києва.

Правові висновки з постанови ВП ВС від 11 грудня 2024 року у справі № 755/11021/22: «З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою не раніше спливу шести місяців від дня закінчення активних бойових дій на місці ймовірної загибелі фізичної особи або від дня настання події, за якої відбулася загибель фізичної особи, якщо така подія хоча й є наслідком воєнних дій, проте сталася не на території ведення активних бойових дій».

Правова оцінка конкретних фактів у справі № 755/11021/22: «Заявниця звернулася до суду із заявою 01 листопада 2022 року. Як на момент звернення заявниці до суду з такою заявою, так і на час постановлення судом першої інстанції рішення по суті сплинув шестимісячний строк, зазначений у реченні другому частини другої статті 46 ЦК України, а саме, як висувала Велика Палата в цій постанові, від дня закінчення активних бойових дій на території міста Києва» [9].

Тож, підсумовуючи, зазначимо про таке: Верховний Суд, формулюючи правовий висновок, викладає певне правило поведінки, застосовне до конкретних обставин справи. Процес мислення, який пов'язаний із перенесенням дії такого правового висновку на певні

факти конкретної дійсності формують їх правову оцінку, яка є обов'язковою для такої визначеної справи. Правова оцінка завжди носить індивідуальний характер, правило поведінки (правовий висновок) – абстрактний характер, що має окремі ознаки універсальності.

Правовий висновок – це умовивід щодо тлумачення правової норми для справедливого вирішення спору, але не оцінка фактів, яка може варіюватися. Це запобігає надмірній жорсткості системи, дозволяючи судам адаптувати висновки до унікальних обставин, як у випадках застосування аналогії закону чи принципів справедливості.

Також не можна плутати висновки ВС з питань застосування норм права з вказівками, що містяться у постанові суду касаційної інстанції відповідно до статті 417 ЦПК України.

Застереження для віднайдення релевантного правового висновку. В оцінці та виборі правових висновків Верховного Суду варто враховувати таке. По-перше, потрібно почати зі з'ясування суті і природи відносин між сторонами, характеру порушення прав сторін. Мотивувальна частина рішення ВС – для необмеженої кількості суб'єктів правозастосування, резолютивна – винятково *inter parts* – для сторін спору.

По-друге, доцільно звертати увагу на конкретні обставини спору та релевантність правових висновків.

По-третє, потрібно враховувати межі касаційного перегляду, оцінювати, які доводи виклав скаржник; в якій частині висновків оскаржують рішення судів, а в якій – ні.

Треба зважати на те, що межі касаційного розгляду визначають також і заперечення іншої сторони.

Зробимо таке застереження: хоча формально доводи колегії (палати) касаційного суду в ухвалі про передачу справи на розгляд ВП ВС не розширюють межі касаційного розгляду, проте такі міркування можуть бути враховані під час складання постанови ВП ВС і формулювання її висновків.

Додатково під час розгляду справи ВП ВС має *ex officio* також вирішити ті правові проблеми, які перешкоджають розглянути скаргу по суті.

Ratio decidendi та obiter dictum. Важливим є розрізнення *ratio decidendi* та *obiter dictum*. У практиці ВС є декілька видів правових висновків, які формулює суд за результатами розгляду справи, а саме: «*ratio decidendi*» – які стосуються суті спору (висновки щодо застосування норми права під час вирішення ключових питань, які постали перед судом при розгляді справи), і висновків, які були

висловлені «obiter dictum» («між іншим»), тобто не по суті спору, а як додаткова аргументація.

«Ratio decidendi» – вирішальна мотивація суду, що лежить в основі ухваленого рішення. Правова позиція – це фрагмент мотивувальної частини, що містить викладений судом висновок щодо застосування норми права, що надалі використовується іншими судами під час вирішення справ з подібними обставинами. «Obiter dictum» – це висловлення суду щодо питань, які безпосередньо не входять до предмета спору, проте висловлені для пояснення, ілюстрації та мають загальний характер (ухвала КЦС ВС від 04 листопада 2024 року у справі № 2-3086/11) [10].

Засади цивільного права. Заборона суперечливої поведінки. Непогіршення становища особи. ВП ВС, переглядаючи справу в касаційному порядку, враховує конкретні обставини цієї справи, застосовує загальні засади цивільного права – принцип справедливості, добросовісності та розумності, а також керується однією з аксіом цивільного судочинства, згідно з якою «у всіх юридичних справах правосуддя й справедливості мають перевагу перед суворим розумінням права» [11].

ВП ВС неодноразово звертала увагу на те, що однією з основних засад законодавства є добросовісність, дії учасників правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідних правовідносин [12].

Доктрина заборони суперечливої поведінки базується на давньоримській максимі: ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці. В основі цієї доктрини є принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони (постанова ВП ВС від 05 лютого 2025 року у справі № 925/457/23) [13].

У приватно-правових спорах принцип непогіршення становища особи [заборони повороту до гіршого] (non reformatio in peius), яке означає недопустимість погіршення становища сторони, яка оскаржує судові рішення, є мало застосовним, оскільки він характерний для судових процесів у сфері публічно-правових відносин, передовсім для кримінального процесу. Так, у практиці ВП ВС згаданий принцип було застосовано лише у постанові від 12 червня 2024 року у справі № 756/11081/20 [14].

Загальні висновки

Правова природа постанов ВП ВС полягає у їхній квазіпрецедентності. Формально вони не створюють нових норм права, але

фактично виконують функцію стандартизації правозастосування. Їхня сила полягає у поєднанні: стабільності – забезпечення єдності практики й передбачуваності для учасників відносин; та гнучкості – можливості адаптувати право до нових реалій.

ВП ВС виконує не лише юрисдикційну, але й правотворчу функцію в сучасному розумінні. Її рішення стають інструментом розвитку права, що ґрунтується не лише на букві закону, але й на загально визнаних принципах права, зокрема й принципі справедливості, добросовісності та розумності. Для суспільства це означає більше довіри до суду, для юристів – більше передбачуваності, для законодавця – орієнтир у подальшому вдосконаленні законодавства.

Література:

1. Циппеліус Р. Юридична методологія. Переклад, адаптація, приклади з права України і список термінів – Р. Корнута. К. : Видавництво «Реферат», 2004. 176 с.

2. Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 вересня 2024 року у справі № 587/1382/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122434170>

4. Фридрих фон Хайек. Право, законодательство и свобода. Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики. К. : Издательство «Центр учебной литературы», 2021. 644 с.

5. Висновок Консультативної ради європейських суддів від 10 листопада 2017 року № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinion_20_ua.pdf.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі № 233/2021/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829987>

7. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 05 вересня 2024 року у справі № 153/247/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121697943>

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01 вересня 2020 року у справі № 907/29/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91555342>

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 755/11021/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123992364>

10. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 2-3086/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122988888>.

11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 202/4494/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720972>

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 757/23249/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118137217>.

13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 925/457/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125162571>.

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 червня 2024 року у справі № 756/11081/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119776617>

РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Покатаєв П. С.

*доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління,
професор,*

перший проректор

*Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Сучасний розвиток суспільства характеризується стрімкою цифро-визацією, глобалізацією економічних процесів та зростанням ролі інтелектуальної власності (ІВ) у соціально-економічному розвитку держав. У цих умовах права ІВ стають одним із ключових елементів конкурентоспроможності держави та її інтеграції у світове співтовариство. Рівень їх охорони й захисту визначає інноваційний потенціал країни, формує інвестиційний клімат і впливає на розвиток креативних індустрій [1, с. 145–152].

В Україні питання захисту прав ІВ набувають особливої актуальності у зв'язку з процесами євроінтеграції, гармонізації законодавства із правом Європейського Союзу, а також у рамках рекодифікації цивільного законодавства. Водночас зберігається низка системних проблем: високий рівень піратства та контрафакту, недосконалість

нормативної бази, недостатній рівень координації між органами влади, а також відсутність єдиного цифрового механізму моніторингу порушень [10, с. 190–198]. Тому дослідження ролі органів публічної влади у формуванні інноваційної екосистеми захисту прав ІВ має надзвичайне значення як для науки публічного управління, так і для практики державного будівництва.

Метою нашої роботи є аналіз ролі органів публічної влади у забезпеченні належного захисту прав ІВ, визначення проблем у цій сфері та розроблення авторських пропозицій щодо формування інноваційної екосистеми, здатної відповідати сучасним викликам.

Право ІВ є складовою частиною системи прав людини, гарантованих Конституцією України (ст. 41), Цивільним кодексом України (гл. 35), а також міжнародними договорами, ратифікованими Україною. Зокрема, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів визначає перелік об'єктів охорони (Art. 2–6) та права авторів на відтворення, публічне виконання та розповсюдження творів (Art. 11–14) [3]. Угода ТРІПС закріплює мінімальні стандарти захисту ІВ у рамках СОТ. Директива 2001/29/ЕС гармонізує основні права у сфері авторського і суміжних прав, закріплюючи право на відтворення, поширення і публічне сповіщення творів (Art. 2–5), а також передбачає санкції та засоби правового захисту (Art. 8) [4]. Для України особливої ваги набуває процес рекодифікації цивільного законодавства, у межах якого планується модернізувати положення про ІВ, забезпечити їх гармонізацію з європейським правом та врахувати сучасні тенденції розвитку цифрової економіки. Водночас захист ІВ є міжгалузевим інститутом, що охоплює цивільне, адміністративне й кримінальне право. Це обумовлює необхідність участі різних органів публічної влади у формуванні інноваційної системи управління цією сферою.

Захист прав ІВ в Україні здійснюється комплексно – через систему законодавчої, виконавчої, судової та правоохоронної влади. Законодавчу функцію реалізує Верховна Рада України, яка ухвалює закони у сфері ІВ, у тому числі в рамках імплементації директив ЄС та міжнародних договорів. На рівні виконавчої влади ключова роль належить Кабінету Міністрів України та Міністерству економіки України, у структурі якого діє Національний орган інтелектуальної власності (НОІВ). НОІВ виконує функції з реєстрації прав, адміністрування державних реєстрів, а також розробляє методичні рекомендації у сфері охорони ІВ. Правоохоронні органи (Національна поліція, СБУ, прокуратура) здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 176, 177 та 229 КК України [2]. Однак ефективність їхньої діяльності залежить від рівня підготовки кадрів і наявності спеціалізованих експертних установ [6, с. 75–82]. Судову

функцію виконує Вищий суд з питань інтелектуальної власності, створення якого передбачене судовою реформою. Він має забезпечити спеціалізований розгляд спорів у сфері ІВ, підвищити єдність судової практики та прискорити вирішення спорів. Таким чином, система органів публічної влади в Україні охоплює весь комплекс завдань, пов'язаних із охороною та захистом ІВ, однак її ефективність залежить від координації та здатності інтегрувати інноваційні підходи.

Щодо інноваційної екосистеми у сфері ІВ, то це сукупність інституційних, нормативних та технологічних елементів, що взаємодіють задля створення ефективної системи охорони та захисту прав. Її основними компонентами є: цифрові інструменти захисту. Це блокчейн-технології для фіксації прав авторів, електронні реєстри об'єктів ІВ, системи онлайн-моніторингу та відстеження контенту. Подібні інструменти вже застосовуються у США та країнах ЄС [7, с. 143–150]; інституційне середовище (органи державної влади, правоохоронні органи, суди та експертні установи формують основу функціонування системи); партнерство держави, бізнесу та науки (публічно-приватне партнерство), яке є запорукою впровадження новітніх технологій у сфері захисту ІВ [8, с. 212–220] та освітні програми і правова культура, бо захист ІВ неможливий без належного рівня правової культури в суспільстві. Й саме органи публічної влади мають забезпечувати просвітницькі кампанії та професійну підготовку кадрів [11, с. 514–520]. Таким чином, інноваційна екосистема ІВ – це не лише юридичні норми, а й сучасні цифрові механізми, які дозволяють швидко виявляти порушення й забезпечувати ефективний захист прав.

Незважаючи на певні досягнення, в Україні існує низка проблем, що перешкоджають формуванню дієвої системи захисту ІВ. По-перше, фрагментарність законодавства та повільний темп рекодифікації створюють прогалини у правовому регулюванні. По-друге, відсутність належної координації між органами влади призводить до дублювання функцій та зниження ефективності боротьби з піратством і контрафактом [10, с. 190–198]. По-третє, низький рівень обізнаності населення щодо прав ІВ спричиняє масове поширення нелегального контенту. По-четверте, транскордонний характер правопорушень у сфері ІВ потребує міжнародної співпраці, однак механізми такої взаємодії поки недостатньо розвинені [9, с. 380–395]. По-п'яте, обмежене використання цифрових технологій у діяльності державних органів стримує розвиток інноваційної екосистеми.

З огляду на вищевикладене, для формування інноваційної екосистеми захисту ІВ в Україні необхідно здійснити низку заходів: запровадження єдиної цифрової платформи моніторингу та захисту ІВ, що об'єднає реєстри, бази даних і сервіси державних органів;

використання штучного інтелекту для виявлення порушень (системи аналогічні Content ID чи Turnitin), що відповідає світовим практикам [5, с. 210–225]; розвиток спеціалізованого суду з питань ІВ, забезпечення його незалежності та кадрового потенціалу; посилення міжнародного співробітництва з WIPO, ЄС та іншими міжнародними організаціями та створення інноваційних освітніх програм для держслужбовців та суддів у сфері ІВ [11, с. 514–520]. Ці заходи дозволять створити в Україні ефективну та сучасну систему захисту ІВ, здатну відповідати викликам глобалізованого світу.

Висновки. Органи публічної влади відіграють ключову роль у формуванні інноваційної екосистеми захисту прав інтелектуальної власності. Саме від ефективності їх діяльності залежить рівень дотримання прав авторів і правовласників, інвестиційна привабливість держави, розвиток науки, культури та креативних індустрій. На шляху цього, ми пропонуємо розробити державну стратегію інноваційного захисту ІВ, яка передбачає інтеграцію цифрових технологій у діяльність органів влади та створити єдину електронну систему моніторингу порушень прав ІВ із відкритим доступом для бізнесу та громадян. При цьому, посилити міжвідомчу координацію між НОІВ, судами, правоохоронними органами та освітніми інституціями, розширити публічно-приватне партнерство з ІТ-компаніями та науковими установами та забезпечити гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері ІВ. Реалізація цих пропозицій дозволить створити в Україні сучасну інноваційну екосистему захисту ІВ, що відповідатиме міжнародним стандартам і стане важливим кроком на шляху інтеграції України до європейського правового простору.

Література:

1. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Amsterdam : Academic Press, 2019. 838 p.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України. Ст. 176, 177, 229. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886, as amended on September 28, 1979). Art. 2–6, 11–14, 16. WIPO. URL : <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne>
4. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. *Official Journal* L 167, 22.06.2001. P. 10–19, Art. 2–5, 8.
5. Champod C., Evett I., Jackson G. Establishing the Evidential Value of Forensic Evidence. Oxford : Oxford University Press, 2021. 342 p.

6. Левченко О. В. Комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Алерта, 2020. 312 с.
7. Орлов Ю. А. Авторознавча експертиза у судовій практиці : навчальний посібник. Харків : Право, 2017. 228 с.
8. Бондаренко В. В. Судово-економічна експертиза: теорія і практика : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 420 с.
9. Tiersma P., Solan L. The Oxford Handbook of Language and Law. Oxford : Oxford University Press, 2012. 608 p.
10. Мельник М. І. Розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності : монографія. Київ : Наукова думка, 2018. 368.
11. Хавронюк М. І. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 784 с.
12. Gervais D. International Intellectual Property: Law and Policy. 5th ed. New York : Routledge, 2020. 672 p.
13. Maskus K. Private Rights and Public Problems: The Global Economics of Intellectual Property in the 21st Century. Washington : Peterson Institute, 2012. 256 p.
14. WIPO. World Intellectual Property Indicators 2023. Geneva : WIPO, 2023. 284 p.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сидоркіна Р. Д.

доцент кафедри права

Західнодонбаського інституту Приватного акціонерного товариства

«Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Прохоров К. О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Західнодонбаського інституту Приватного акціонерного товариства

«Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Павлоград, Україна

Основний закон України згідно статті 41 зазначає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1]. Саме інтелектуальна діяльність

визначає не тільки стратегію, але і тактику соціально-економічного розвитку всіх країн світу і України, зокрема [2].

Порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невідання цього права чи посягання на нього, згідно ст.431 Цивільного кодексу України передбачає відповідальність, встановлену законом чи договором. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності [3].

Так, розвиток українського суспільства у сфері інформації, вимагає відповідного розвитку питань пов'язаних із інтелектуальною власністю та її захисту з боку держави. Враховуючи складність питань, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, виникає необхідність пошуку на практиці реального механізму їх юридичного захисту, враховуючи вже існуючі положення нормативно-правових актів міжнародного характеру.

Варто констатувати, що особливо в умовах війни в багатостраждальній Україні правопорушення у сфері інтелектуальної власності постійно зростають, незважаючи на існуючі норми в цій сфері, що свідчить про необхідність їх удосконалення. Серед правопорушень, найбільш поширеними є недобросовісна конкуренція, плагіат, піратство, привласнення торгівельної марки. На нашу думку, це пов'язано із правовим нігілізмом в питаннях захисту інтелектуальної власності, неповаги до авторських та суміжних прав. Важливо, що охорона прав інтелектуальної власності повинна удосконалюватись не тільки у частині самих норм, але й у їх правозастосуванні. Варто додати, що сам захист прав інтелектуальної власності з боку держави ускладнений війною, яка триває вже більше трьох років.

Слід вказати, що певні труднощі виникають і по збору доказової бази у справах про порушення прав інтелектуальної власності, що значно впливає на притягнення до відповідальності осіб за порушення у цій сфері [4].

В сучасних умовах в судах, справ щодо порушення прав інтелектуальної власності на розгляді значно більше, ніж виноситься рішень щодо призначення покарання. Крім того, має місце відсутність спеціально підготовлених суддів, здатних ефективно вирішувати питання у цій сфері.

Про наявність проблем у сфері захисту інтелектуальної власності свідчить офіційна судова статистика. На сьогодні Україна посіла 102 місце серед 125-ти у рейтингу країн за Міжнародним індексом прав власності за 2024 рік (IPRI), який опубліковано Property Rights Alliance. Беззаперечно, 102 місце одне із найнижчих показників у світі серед країн Центральної та Східної Європи. Без захисту прав власності не можна навіть починати розмови про можливість інвестицій. Вище

зазначене свідчить про проблеми у правовій системі України та її правоохоронних органах. Згідно з повідомленням Property Rights Alliance, IPRI охоплює 125 країн, що представляють 93,4% населення світу та 97,5% глобального ВВП, відображаючи глобальну картину захисту прав власності.

Серед країн, Фінляндія лідирує за індексом із вражаючим балом 8,1, що відображає видатні показники як у правовому, так і в політичному середовищі (LP) з оцінкою 8,7 та у праві фізичної власності (PPR) у 8,5.

Сполучені Штати лідирують за рівнем прав інтелектуальної власності (PIB) з результатом 8,6, за ними йдуть Великобританія з 7,7 і Австрія з 7,66. Сінгапур посідає друге місце в загальному заліку з оцінкою 7,94, демонструючи сильні права на фізичну власність на рівні 8,25.

Слід додати, що зниження середніх балів свідчить про постійні проблеми захисту прав власності в усьому світі. Цього року 89 країн зазнали зниження показників IPRI, тоді як 35 країн повідомили про зростання. Примітно, що в Нігерії було позитивне зростання на 4,4%, тоді як Чорногорія та Гаїті зазнали значного зниження на -6,05% та -6,02% відповідно.

Результати IPRI 2024 свідчать, що зниження середніх балів у світі сигналізує про зростання труднощів у захисті прав власності, особливо в країнах з низькими показниками. Близько 83% населення світу проживає у країнах з низькими і середніми балами за індексом, що вказує на масштабні проблеми з реалізацією прав власності. Тож без міцного правового захисту інвестиційна привабливість і економічний потенціал країни залишаються під загрозою.

Слід зазначити, що інститут прав власності також цього року ввів компонент гендерної рівності, який продемонстрував покращення на 9,6% і підкреслив важливий зв'язок між правами власності та соціальною справедливістю. Проте проблеми у сфері правової захищеності в Україні показують, що для сталого економічного зростання необхідні рішучі зміни в правовій системі. Крім того варто вказати, що Україна долучилася до глобальної ініціативи із захисту інтелектуальної власності в цифровому просторі. Мінекономіки ухвалило наказ про затвердження порядку формування та ведення національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності.

Розгалуженість норм законодавства України, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності є теж проблемою, оскільки ускладнюється забезпечення дієвого захисту у цій сфері. Вбачається необхідність законодавство у цій сфері кодифікувати та створити єдиний нормативно-правовий акту у вигляді кодексу. Варто особливої

уваги приділити удосконаленню врегулювання захисту таким об'єктам промислової власності, як торговельна марка та товарний знак, продуктам інтелектуальної творчої діяльності, які розповсюджуються у мережі інтернет. Безумовно, такий кодекс повинен бути створений, враховуючи вже існуючі міжнародні стандарти в цій сфері. Крім того, ефективність застосування такого законодавства залежить від тих кадрів, які його будуть використовувати. Річ йде про спеціалістів – суддів та їх підготовка. Варто зауважити, що запропоновані шляхи у вирішенні проблем захисту прав інтелектуальної власності не вирішують існуючих проблем, однак відкривають перспективи до їх пошуку.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. 254к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30. ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Бошицький Ю. Л. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020/3. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.43.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. 435-IV / *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356
4. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4(33). URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i4.618>

ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Сліпченко С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Рекодифікація цивільного законодавства, яка відбувається в Україні, потребує ревізії системи юридичних знань про механізм правового регулювання цивільних відносин. А останній, як відомо, перебуває

в прямій залежності від характеристики об'єкта цивільних прав. Одним із видів таких об'єктів є твори науки, літератури та мистецтва.

Звужуючи предмет даного дослідження, зазначимо, що розглянута буде лише здатність/нездатність об'єктів авторського права до цивільного обороту. Результат такого дослідження дозволить у подальшому встановити дійсне коло фактичних обставин, які є підставами для динаміки відповідних правовідносин.

Звертаючись до вітчизняної теорії цивільного права відзначимо, що в ній об'єкти авторського права традиційно сприймаються, як блага, невід'ємні від свого творця, невідчужувані в силу своїх природних властивостей, а тому необоротоздатні. Вони не можуть безпосередньо залучатися до цивільного обороту. Об'єктами цивільного обороту є лише майнові права на зазначені блага. Причому така думка є настільки поширеною, що майже не ставиться під сумнів, а в деяких країнах навіть легалізована на рівні закону.

Водночас необхідно врахувати і те, що в сучасній юридичній літературі висловлена й альтернативна думка. Зокрема стверджується, що розглядувані результати інтелектуальної, творчої діяльності є оборотоздатними і саме ці блага стають об'єктами цивільного обороту. Динаміка майнових прав на них лише оформляє правомірну динаміку результатів інтелектуальної, творчої діяльності [1, с. 55; 2, с. 210; 3, с. 272; 4, с. 237–239].

Наведемо аргументацію на підтримку останньої точки зору.

1. Визначення цивільного обороту, подане в юридичній літературі як правомірне відчуження або перехід від однієї особи до іншої об'єктів цивільних прав, здатних перебувати в обороті [5, с. 31], виокремлює два аспекти. По-перше, цивільний оборот є системним утворенням, яке об'єднує в одне ціле способи обороту об'єктів цивільних прав (відчуження або перехід) та його юридичну форму (правонаступництво [5, с. 140–177] або правовстановлення [5, с. 177–211]). По-друге, у цивільному обороті можуть перебувати тільки оборотоздатні об'єкти цивільних прав. При цьому вони повинні мати як натуральну оборотоздатність (бути від'ємними від творця), так і цивільну оборотоздатність (бути допущеними до цивільного обороту законодавством) [3, с. 130–132].

Таким чином, об'єкти авторського права можуть бути віднесені до об'єктів цивільного обороту лише при умові їх натуральної та цивільної оборотоздатності.

2. Базуючись на теорії об'єкта цивільного права «об'єкт-благо» [6, с. 80–84], оберемо в якості базового класичне поняття твору, як об'єкта авторського права, яке було сформульоване ще в середині минулого століття В. І. Серебровським. Вчений зазначав, твір це – сукупність ідей, думок і образів, які виникли у свідомості автора

та в результаті його творчої діяльності отримали своє вираження у доступній для сприйняття органами людського чуття конкретній об'єктивній формі, що допускає можливість відтворення її (сукупності ідей, думок і образів) свідомістю інших осіб.

Наведене поняття акцентує увагу на тому, що об'єкти авторського права представляють собою нематеріальні блага, тому можуть створюватись, існувати та сприйматись лише свідомістю людини (людей). Традиційно вони характеризуються оригінальністю, новизною, неповторністю та унікальністю. Очевидно, що ці ознаки не тільки індивідуалізують самі результати творчої діяльності, а й вказують на творчу індивідуальність їх автора, яка знайшла відбиток у створеному ним творі. Іншими словами, твори через своє індивідуальне забарвлення персоналізують своїх творців.

Наведені властивості об'єктів авторського права дозволяють перевірити їх здатність чи нездатність перебувати у цивільному обороті.

3. Перевіряючи доволі поширену думку про невід'ємність творів науки літератури та мистецтва від своїх творців спочатку зауважимо, що невід'ємність об'єктів цивільних прав має сприйматися як їх нерозривний зв'язок із особою, якій вони належать. Відповідно смерть або припинення останньої має тягнути за собою припинення існування і самого об'єкта.

Базуючись на такому розумінні невід'ємності можна стверджувати, що об'єкти авторського права від'ємні. Адже сукупність ідей, думок і образів, які за життя автора отримали об'єктивну форму вираження, не припиняються (не зникають) з його смертю. І цей факт навіть не вимагає додаткового пояснення. Саме завдяки від'ємності об'єктів авторського права ми сьогодні можемо насолоджуватися поезією Тараса Шевченка, живописом Івана Айвазовського, романами Олександра Дюма, науковими працями з цивілістики Олександра Пушкіна тощо.

Таким чином, твори науки, літератури та мистецтва від'ємні від свого творця, що свідчить про їх натуральну оборотоздатність, яка є передумовою цивільної оборотоздатності [3, с. 102–107]. Зроблений висновок дозволяє перейти до з'ясування способів цивільного обороту, характерних для об'єктів авторського права.

4. Зважаючи на те, що відчуження вказує на перетворення свого блага на чуже [7, с. 59–63], робить його чужим для відчужувача, можна з впевненістю стверджувати, що твори науки, літератури та мистецтва невідчужувані. Їх невідчужуваність зумовлена такими об'єктивними категоріями, як авторство та творча індивідуальність автора, які персоналізують (ідентифікують) останнього. І така персоналізація зберігатиметься навіть якщо право власності на матеріальний носій, за

допомогою якого творець виразив сукупність своїх ідей, думок і образів, перейшло до іншої особи. Більше того, вона зберігатиметься і після смерті автора.

Проміжний висновок дозволяє стверджувати, що об'єкти авторських прав від'ємні від свого творця але невідчужувані.

5. Не зважаючи на невідчужуваність творів науки, літератури та мистецтва вони здатні переходити від однієї особи до іншої. І таке твердження базується на наступних доказах.

5.1. Усі об'єкти авторського права нематеріальні, а тому належать до сфери ідеального, тобто світу ідей, абстрактних понять, образів. Вони створюються, існують і сприймаються виключно свідомістю людини. Щоб стати доступними для сприйняття, ці об'єкти цивільних прав мають отримати зовнішній прояв щодо свого творця. Такий прояв забезпечується їх об'єктивною формою втілення.

5.2. Якщо сукупність ідей, образів, думок, що виникла у свідомості автора, завдяки об'єктивній формі вираження відтворюється у свідомості реципієнта, то це свідчить про перехід такої сукупності ідей, образів, думок від творця до реципієнта. І такий перехід вказує на оборотоздатність саме об'єктів авторського права. Причому вищенаведена динаміка останніх може бути продовжена. Наприклад, реципієнт, за певних обставин «передає» твір іншій особі, а та іншій і т.д. Таким чином, та сукупність ідей, образів, думок, яку мав один суб'єкт, тепер має й інший.

5.3. Перехід об'єкта цивільних прав від одного суб'єкта до іншого є одним із способів цивільного обороту [5, с. 104–135]. Причому відмінним від відчуження самостійним способом.

Отже об'єкти авторського права мають натуральну та цивільну оборотоздатність, а тому можуть безпосередньо залучатися до цивільного обороту у такий спосіб, як перехід від однієї особи до іншої. Звичайно, перехід нематеріальних благ принципово відрізняється від переходу матеріальних. Адже в останньому випадку об'єкт вибуває у однієї особи і з'являється в іншій. Натомість об'єкти авторського права, як нематеріальні блага, після їх переходу до іншої особи не зникають у автора. Це пов'язано з тим, що об'єкти авторського права здатні множитися без втрати своєї сутності. Цю особливість яскраво ілюструє порівняння, яке нерідко наводиться в підручниках та посібниках із цивільного права. Зокрема, якщо дві особи, в яких є по яблуку, обмінюються ними, то у кожного так і залишиться по одному яблуку. Якщо ж вони обмінюються ідеями, то у кожного з них буде вже по дві ідеї.

6. Зважаючи на те, що цивільний оборот передбачає правомірне відчуження або перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи

до іншої, то з динамікою нематеріальних благ, в даному випадку з переходом об'єктів авторського права, відбувається і перенесення майнових прав на них. Таке перенесення відбувається в порядку правонаступництва. Але динаміка прав на розглядувані результати інтелектуальної, творчої діяльності відбувається не тому, що вони є об'єктом цивільного обороту, а тому, що таким чином відбувається правове оформлення динаміки об'єктів цивільних прав.

Таким чином, оборотоздатність об'єктів авторського права ґрунтується на їхній від'ємності, оборотоздатності та унікальній здатності до множення.

Література:

1. Мельник О. М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус : монографія. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. 156 с.
2. Харитонова О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 346 с.
3. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Х. : Діса плюс, 2013. 552 с.
4. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 664 с.
5. Сліпченко А. С. Цивільний оборот речей : монографія. Харків : ЕКУС, 2024. 240 с.
6. Сліпченко С. О. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України. *Право України*. 2007. № 12. С. 80–84.
7. Сліпченко А. С. Відчуження у цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 59–63.

ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Смерницький Д. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу науково-методичної роботи лабораторії
науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України*

Тригубенко М. В.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу спеціальної підготовки
та підвищення кваліфікації судових експертів лабораторії
науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

До сфери технічного регулювання відносяться технічні регламенти, стандарти, технічні умови та кодекси усталеної практики.

Відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [1] технічний регламент це – нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва.

В той же час згідно Закону України «Про стандартизацію» [2]:

- стандарт це – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері;

- технічні умови – нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги;

- а кодекс усталеної практики – нормативний документ, що містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування,

виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів.

Аналізуючи наведені нормативно-правові та нормативні документи можна стверджувати що вони можуть містити об'єкти інтелектуальної власності, які можуть охоронятися патентами на винаходи та корисні моделі.

Так в технічних регламентах зазначено, що визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, які є об'єктами інтелектуальної власності.

В стандартах встановлені характеристики щодо діяльності чи її результатів, що теж є об'єктом інтелектуальної власності.

Технічні умови встановлюють технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга.

А кодекс усталеної практики містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів.

Тобто наведені нормативні документи сфери технічного регулювання всі можуть містити об'єкти інтелектуальної власності в тому числі можуть містити уже об'єкти, які охороняються чинними патентами на винаходи чи корисні моделі.

Так відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [3].

Права на об'єкти інтелектуальної власності встановлені Книгою четвертою «Право інтелектуальної власності» Цивільного кодексу України.

Підводячи підсумки розгляду питання об'єктів інтелектуальної власності в сфері технічного регулювання слід зазначити, що такі об'єкти переважно підпадають під винаходи та корисні моделі, або промислові зразки. В нормативно-правових документах щодо інтелектуальної власності та щодо створення технічних регламентів, стандартів, технічних умов та кодексів усталеної практики необхідно передбачити проведення перед їх розробленням патентного пошуку з метою визначення патентної чистоти з метою уникнення використання в документах, які розробляються, запатентованих об'єктів. У разі виникнення потреби використання запатентованих об'єктів у документах, які розробляються, необхідно брати дозвіл у володаря патента.

Література:

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 14, ст. 96.
2. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 31, ст.1058.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

СЕРТИФІКАЦІЙНИЙ ЗНАК І ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА: ПРАВОВА ПРИРОДА, ВІДМІННОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Старовіт О. М.

*доктор філософії у галузі права,
асистент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного
права Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

У сучасних умовах розвитку глобальних ринків, де питання сталого розвитку та екологічної безпеки виходять на перший план, особливого значення набувають засоби індивідуалізації та інструменти, які дозволяють підтверджувати якість та екологічність продукції. Одним із таких інструментів є сертифікаційні знаки, що виконують функцію гарантування відповідності товарів і послуг певним стандартам. На відміну від торговельних марок, які ідентифікують виробника, сертифікаційні позначення фокусуються на характеристиках продукції, зокрема її екологічності. В умовах зростання попиту на зелені технології сертифікаційні знаки стають важливою складовою ринку, сприяючи формуванню довіри споживачів та стимулюючи виробників до екологічних інновацій.

Сертифікаційний знак – це особливий вид позначення, який підтверджує відповідність продукції чи послуги певним стандартам, що встановлюються та контролюються незалежними організаціями. У багатьох країнах світу вони мають спеціальний правовий статус. Так, у Європейському Союзі Директива 2015/2436 ст. 27 визначає правила реєстрації гарантійних та сертифікаційних марок [1]. У країнах ЄС одним із найвідоміших прикладів є EU Eco Label, який підтверджує екологічність продукції. Для сертифікаційного знака ЄС встановлено

два ключові обмеження. По-перше, він не може належати особі, яка веде підприємницьку діяльність у сфері виробництва чи постачання сертифікованих товарів і послуг, тобто власник не має права самостійно використовувати знак для таких продуктів. По-друге, його не можна реєструвати з метою виділення продукції чи послуг за ознакою географічного походження. Сертифікаційний знак наноситься на товари й послуги, які проходять сертифікацію, а перелік таких об'єктів обов'язково зазначається в правилах його використання [2].

У США [3] сертифікаційні знаки поділяються на два класи: клас А призначений для товарів, а клас В для послуг. Вони застосовуються для підтвердження якості, способу виробництва або географічного походження продукції. Відповідно до закону Лангема існує чотири основні вимоги до власників сертифікаційних знаків: перша – власник повинен розробити чіткі стандарти (якості, безпеки тощо) і забезпечити їх дотримання усіма, хто користується знаком; друга – власник не має права сам виробляти чи продавати продукцію, що маркується цим знаком; третя – ексклюзивність використання, тобто знак застосовується лише для підтвердження відповідності стандартам, а не з будь-якою іншою метою; четверта відсутність дискримінації, тобто власник зобов'язаний однаково застосовувати встановлені стандарти до всіх користувачів, не допускаючи вибірковості чи упередженості. Показовим прикладом є знак Woolmark, що гарантує 100% вміст вовни у продукції.

Подібні моделі існують у Південній Кореї [4], Австралії [5] та Франції [6]. У Південній Кореї сертифікаційні знаки запроваджено у 2012 році в межах Угоди про вільну торгівлю з США, і вони швидко стали важливим елементом правового регулювання на ринку. В Австралії реєстрація сертифікаційних торговельних марок можлива лише після схвалення спеціальним органом – Австралійською комісією з питань конкуренції та захисту прав споживачів, що забезпечує баланс між інтересами бізнесу та суспільства. У Франції діє інститут колективних сертифікаційних знаків, реєстрація яких відкрита для всіх виробників, що відповідають встановленим вимогам, але заборонена для самих власників, тобто власник сертифікаційного знаку зазвичай не має права використовувати його для власної продукції, оскільки його функція – незалежна перевірка відповідності стандартам.

Сертифікаційні позначення є ключовим елементом екологічного маркування, оскільки вони сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН, зокрема, цілі 12, а саме, забезпечення відповідального споживання та виробництва. Завдяки їм споживачі отримують достовірну інформацію про продукцію: чи відповідає вона екологічним стандартам, якими методами виготовлена, які матеріали використані.

Виробники, у свою чергу, отримують конкурентні переваги, а саме, підвищують інвестиційну привабливість та стимулюють розвиток інновацій. Наявність сертифікаційного знаку на продукції також формує в суспільстві культуру свідомого споживання та підвищує рівень екологічної відповідальності бізнесу.

Торговельна марка (ТМ) – це позначення, яке слугує для вирізнення товарів і послуг одного виробника від аналогічних товарів і послуг інших осіб, її основною функцією є індивідуалізація суб'єкта господарювання та просування бренду на ринку. ТМ ідентифікує виробника, належить особі, підприємцю або компанії, може бути використана власником та/або надана у використанні на підставі різних договірних конструкцій щодо розпорядження майновими правами на торговельну марку відповідно до гл. 75 та гл. 76 Цивільного кодексу. У правовій системі України регулюються гл. 74 ЦК, Законом «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [7] та охороняється свідоцтвом, а також цим законом передбачено, що не може бути зареєстровано як торговельна марка позначення, яке можна асоціювати, зокрема із знаками відповідності (сертифікаційними знаками).

В свою чергу, сертифікаційний знак – це позначення, яке підтверджує відповідність товарів чи послуг встановленим стандартам якості, безпеки, екологічності або походження. Його функція спрямована не на просування бренду, а на захист інтересів споживачів і суспільства загалом. Сертифікаційний знак належить незалежному сертифікаційному органу, а використання сертифікаційного знаку є відкритим для всіх виробників товарів чи послуг, які дотримуються показників якості продукції, рівня екологічної чистоти, а також певних стандартів щодо послуг, які надаються [8, с. 71].

На відміну від більшості розвинених країн, в Україні досі відсутнє юридичне визначення сертифікаційного знаку в законодавстві. Це створює правову невизначеність і призводить до плутанини між торговельними марками та сертифікаційними позначеннями. Наприклад, в Україні єдиним органом, який пройшов акредитацію Національного агентства з акредитації України у сфері «екологічна сертифікація», є Орган з оцінки відповідності «Центр екологічної сертифікації та маркування» Всеукраїнської громадської організації «Жива планета», що підтверджується атестатом акредитації № 10156. Ця ж організація має зареєстроване свідоцтво України на торговельну марку №271085 (дата реєстрації 10.02.2020, включає наступні класи Ніцької класифікації 2, 3, 11, 16, 19, 20, 24, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 43) у формі зображення журавлика, що створює колізію: фактично він виконує функції сертифікаційного знаку, але правовий статус у нього інший.

В контексті євроінтеграційних змін, ця ситуація підкреслює нагальну потребу у створенні спеціального правового режиму для сертифікаційних знаків, відмінного від правового режиму торговельних марок, оскільки використання сертифікаційного знаку відкрито для всіх виробників, які дотримуються певних стандартів чи інших екологічних показників відповідності, споживач отримує продукцію високої якості, користувач сертифікаційного знаку може покращити інвестиційну діяльність та має певні конкурентні переваги на ринку, що зумовлює конкурентів удосконалювати свою продукцію чи технологічний процес враховуючи розвиток інноваційної діяльності.

Література:

1. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2015/2436 від 16 грудня 2015 року про наближення законодавств держав-членів щодо торговельних марок. 984_031-15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_031-15#n131 (дата звернення: 09.09.2025 р.).

2. Certification marks. EUIPO. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/certification-marks> (дата звернення: 09.09.2025 р.).

3. Certification Marks Under the Law. Justia. 2022. URL: <https://www.justia.com/intellectual-property/trademarks/categories-of-marks/certification-marks/>

4. The Revision Of the Trademark Law Reflecting the KOREA-USA FTA. Trademark. URL: <http://www.central.kr/design/sub03/index02.php>

5. Certification trade marks. Australian Government IP Australia. URL: <https://www.ipaustralia.gov.au/trade-marks/what-are-trade-marks/kinds-of-trade-marks/certification-trade-marks>

6. Certification and Collective Trade Marks in Australia. URL: https://www.wipo.int/export/sites/www/sct/en/comments/pdf/sct21/cert_australia.pdf

7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України № 3689-ХІІ редакція від 27.07.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 09.09.2025 р.).

8. Немеш П. Ф. Юридична природа сертифікаційних знаків в інтелектуальній власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. 2016. С. 69–72.

ООНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Тарасенко Л. Л.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Процес реформування законодавства України щодо права інтелектуальної власності є надзвичайно важливим в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. Станом на сьогодні до Верховної Ради України подано два законопроекти щодо оновлення (рекодифікації) положень книги першої та другої ЦК України, очікується подання ще двох законопроектів – щодо оновлення (рекодифікації) положень книги третьої та четвертої ЦК України. Власне Книга Четверта ЦК України присвячена праву інтелектуальної власності.

Відзначаємо важливість, потрібність та своєчасність рекодифікації цивільного законодавства загалом і в частині оновлення положень Книги Четвертої ЦК України зокрема. Козинець А.О. слушно наголошує, що ЦК України свого часу (з 2004 р.) не лише значно розширив сферу права інтелектуальної власності, а й суттєво збагатив її змістове наповнення, закріпивши регулювання відносин інтелектуальної власності в окремій структурній частині кодексу – Книзі четвертій [1, с. 17]. Капіца Ю.М. також відзначав важливість появи Книги Четвертої ЦК України у 2003 р., зазначаючи, що ще під час роботи над проектом Книги 4 ЦК України було визначено, що основним принципом було відображення в ЦК України найбільш суттєвих загальних цивільно-правових положень, що стосуються всіх об'єктів права інтелектуальної власності (глава 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності», а також окремих об'єктів (глави 36–46), при цьому на час розробки проекту Книги 4 для спеціальних законів були характерними істотні відмінності як стосовно загального підходу до права інтелектуальної власності, а також щодо змісту майнових прав, об'єкту реєстрації, спеціальних цивільно-правових способів захисту, змісту договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності тощо [1, с. 191–192]. Справді, підходи ЦК України, які були відображені у його первісній редакції, були революційними з точки зору систематизації положень цивільного законодавства.

Однак станом на сьогодні ЦК України також потребує оновлення у зв'язку із стрімким розвитком суспільних відносин та втратою актуальності багатьма законодавчими положеннями, які більше не здатні виступати ефективним регулятором.

Безумовно, ЦК України є основним актом цивільного законодавства України, про це додатково вказано і в оновленій Частині Першій ЦК України (проект якої внесено до ВРУ). При цьому у ч. 2 ст. 4 проекту Книги Першої ЦК України зазначено, що актом цивільного законодавства є також інший закон України, який приймається відповідно до Конституції України та цього Кодексу і містить норми права, що регулюють та/або охороняють приватні відносини. Законодавство у сфері інтелектуальної власності є доволі об'ємним і характеризується наявністю кількох десятків спеціальних законів. Ці законодавчі акти переважно містять сукупність норм, які унормовують як приватні відносини, так і публічні. В частині регулювання приватних відносин спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності звісно ж повинно відповідати положенням ЦК України.

ЦК України у Книзі Четвертій повинен визначити базові засади регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, які в подальшому повинні бути розвинені у спеціальному законодавстві. При цьому положення ЦК України і спеціального законодавства повинні бути гармонізовані між собою.

Як відзначає Харитонова О.І., при рекодифікації необхідно вирішити наступні актуальні завдання: забезпечення подолання неузгодженості положень спеціальних законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності з положеннями ЦК України та чітке визначення порядку застосування вказаних актів до регулювання відносин інтелектуальної власності, зокрема, визначення акту, який має пріоритетне значення [3, с. 12].

Безумовно, ЦК України має пріоритет у регулюванні приватних відносин. Відповідно до ч. 4 ст. 4 проекту Книги Четвертої ЦК України колізії між нормами права, що виникають в актах цивільного законодавства, усуваються з урахуванням вимог Закону України «Про правотворчу діяльність». У Законі України «Про правотворчу діяльність» у ст. 11 зазначено, що при прийнятті законів, що розвивають положення кодексу у відповідній сфері, повинні дотримуватися основні принципи правового регулювання суспільних відносин, встановлені кодексом; якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подає до Верховної Ради України проект закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до кодексу. Однак закон не визначає правові наслідки, якщо цей обов'язок не виконано.

Погоджуємося з позицією Капіці Ю.М., який наголошує, що з урахуванням наведеного основні напрямки вдосконалення положень Книги 4 включають: внесення змін, спрямованих на імплементацію Угоди про асоціацію, адаптацію законодавства України до законодавства ЄС (тут слід взяти до уваги положення актів ЄС, які досі не були враховані при підготовці змін до ЦК України та спеціальних законів з охорони прав інтелектуальної власності); врахування національної практики застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності; узгодження положень Книги 4 між собою та іншими положеннями ЦК України; врахування досвіду законодавчого врегулювання відносин інтелектуальної власності на рівні держав-членів ЄС та інших іноземних країн [2, с. 223].

Справді при реформуванні Книги 4 ЦК України слід врахувати, що Україна вже значною мірою оновила вітчизняне законодавство у сфері інтелектуальної власності, привівши його у відповідність із стандартами ЄС. Зокрема, відзначаємо реформу у сфері промислової власності, яка відбулася у 2020 р., внаслідок якої було прийнято кілька законодавчих актів про створення національного органу інтелектуальної власності, про посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями, про реформу патентного законодавства. Наслідком реформи стало суттєве оновлення правового регулювання цих правовідносин, яке мало би відповідати стандартам ЄС у сфері інтелектуальної власності, які ще у 2014 році були передбачені в Угоді про Асоціацію України і ЄС. Значним кроком уперед стала інституційна реформа державної системи правової охорони інтелектуальної власності, внаслідок було створено національний орган інтелектуальної власності (НОІВ), до компетенції якого входять всі повноваження щодо надання правової охорони об'єктам авторського права, промислової власності, щодо захисту прав інтелектуальної власності (процедури pre-grant opposition, post-grant opposition тощо).

Наприкінці 2022 р. було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», який слід вважати суттєвим кроком вперед щодо якісного оновлення вітчизняного законодавства у цій сфері, адже також цей закон виступає яскравим маркером адаптації національного законодавства України до стандартів ЄС.

У 2023 р. законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р, який, як вбачається і з назви закону, спрямований на посилення захисту прав інтелектуальної власності. Цим законом було внесено зміни до ЦК України, до численних нормативних правових актів у сфері

інтелектуальної власності, а саме до Законів України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторське право і суміжні права», «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Також зміни було внесено і до процесуальних кодексів (ЦПК України, ГПК України), що також свідчить про необхідність вдосконалення і процесуальних аспектів, пов'язаних з витребуванням доказів щодо порушень прав інтелектуальної власності.

Ці зміни, які були внесені у спеціальне законодавство, були частково відображені і у ЦК України.

Однак, попри активне і якісне реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності, досі залишаються окремі проблемні питання щодо подальших законодавчих змін. Перш за все, доцільно розглянути структуру проекту Книги Четвертої ЦК України, яка могла б бути прийнята в рамках рекодифікації цивільного законодавства. Так, станом на сьогодні Книга Четверта ЦК України побудована за принципом: спочатку – виклад загальних положень про право інтелектуальної власності, у подальшому – характеристика його окремих інститутів за об'єктним принципом. Вважаємо, що доцільно або розглянути можливість укрупнення спеціальних глав Книги 4 ЦК України (наприклад, загальні положення, авторське право, промислова власність, інші об'єкти), або слід внести точкові зміни до принципу виділення глав щодо окремих об'єктів (наприклад, доцільно розділити винаходи (корисні моделі) і промислові зразки, які зараз вже не належать до об'єктів патентного права, але належать до об'єктів промислової власності, про що до речі, слушно наголошує Якубівський І.С. [4, с. 164]).

Вважаємо, що доцільно переглянути поділ Книги Четвертої ЦК України за відповідними об'єктами права інтелектуальної власності, врахувавши останні тенденції щодо реформування спеціального законодавства у цій сфері, а також положення міжнародних договорів та угод (зокрема, Паризька конвенція про охорону промислової власності містить перелік об'єктів промислової власності, до яких відносить патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції).

Важливо, щоб оновлена Книга Четверта ЦК України була узгоджена з профільним законодавством як змістовно, так і термінологічно (йдеться про поняттєвий апарат, який також повинен бути

синхронізований). Зокрема, станом на сьогодні розроблені проекти законів про охорону прав на винаходи і корисні моделі, про охорону прав на торговельні марки, про охорону прав на комерційну таємницю. Вказані проекти законів неодноразово обговорювалися у професійних колах за участю представників законодавчої та виконавчої органів влади. Відтак законопроектна робота у цьому напрямку також мусить бути узгоджена із оновленими положеннями Книги Четвертої ЦК України. Для прикладу, звертаємо увагу на те, що проект закону про охорону прав на винаходи передбачає запровадження європейської моделі охорони винаходів (патент та корисна модель), умови патентоздатності викладені з урахуванням підходів Європейської патентної конвенції, визначено особливості правової охорони біотехнологічних винаходів, забезпечено імплементації EU *acquis* щодо сертифікатів додаткової охорони тощо [5].

На нашу думку, значно більшої уваги законодавця також потребують окремі дуже поширені об'єкти права інтелектуальної власності, яким у ЦК України приділено небагато законодавчих положень (при цьому спеціальне законодавство станом на сьогодні відсутнє): комерційне найменування, комерційна таємниця.

Отже, рекодифікація цивільного законодавства є важливою та потрібною. Оновлення Книги Четвертої ЦК України також є складовою частиною процесу реформування як цивільного законодавства загалом, так і законодавства у сфері інтелектуальної власності зокрема. Важливо, щоб законотворча робота у цій сфері була синхронізована в частині внесення змін в ЦК України та у спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності.

Література:

1. Козинець А. О. Оновлення законодавства у сфері інтелектуальної власності в умовах рекодифікації: напрями, проблеми, перспективи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 17–24.

2. Капіца Ю. М. Питання вдосконалення врегулювання охорони прав інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України. *Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу* : монографія. за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2021. 690 с.

3. Харитонова О. І. Рекодифікація цивільного законодавства та право інтелектуальної власності в Україні. *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів* : матер. всеукр. науково-практичн. конфер. (Одеса, 8–9 листопада 2019 року) / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 10–13.

4. Якубівський І. Є. Об'єкти права інтелектуальної власності з позиції рекодифікації цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 162–170.

5. Винаходи і корисні моделі: в УКРНОІВІ відбулося обговорення пропозицій щодо імплементації EU *acquis* у національне законодавство. УКРНОІВІ. 2025. URL: <https://nipo.gov.ua/vynakhody-i-korysni-modeli-implementatsiia-eu-acquis/>

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ «РОЗУМНИХ ЗАХОДІВ»

Трубаков Є. О.

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу приватноправових досліджень

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

У статті 1 Закону України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» [1] визначено, що адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, праву Європейського Союзу (*acquis* ЄС) є одним з головних завдань Верховної Ради України, а тому процес рекодифікації цивільного законодавства, в тому числі, включає приведення законодавчих положень у відповідність до права Європейського союзу, зокрема і у сфері інтелектуальної власності (Книга четверта оновленого Цивільного кодексу України). Відповідно до Концепції оновлення Цивільного кодексу України (далі – Концепція) [2, с. 32] необхідною є приведення режимів охорони комерційної таємниці та ноу-хау до положень Директиви (ЄС) 2016/943 Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2016 року про захист нерозкритого ноу-хау та комерційної інформації (комерційної таємниці) від їх незаконного придбання, використання та розкриття (далі – Директива) [3]. Зокрема відповідно до Концепції пропонується закріпити два види об'єктів комерційної таємниці (творчого характеру – ноу-хау та нетворчого – бізнесової інформації), доповнити главу 15 ЦК України окремою статтею «Комерційна таємниця», Главу 46 ЦК «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» замінити

Главою «Право інтелектуальної власності на ноу-хау», передбачити, що особливості охорони прав на комерційну таємницю визначаються законом [2, с. 32].

Директива передбачає широкі повноваження країн-членів ЄС щодо імплементації захисту комерційної таємниці, оскільки у статті 1 передбачено, що ця Директива встановлює правила щодо захисту від незаконного отримання, використання та розголошення комерційної таємниці. Разом з тим, Держави-члени можуть відповідно до положень Договору про функціонування Європейського Союзу передбачити більш широкий захист від незаконного придбання, використання або розголошення комерційної таємниці, ніж той, що вимагається цією Директивою [3]. Таким чином, Директива встановлює мінімальні стандарти гармонізації законодавства серед країн ЄС.

Саме тому прийняття профільного закону про охорону прав на комерційну таємницю, як про це зазначається у Концепції, та видно з чарту про національні заходи з перенесення (або адаптації положень Директиви до національного законодавства країн-членів ЄС) [4], є одним із поширених заходів.

На жаль, Концепція не дає розгорнутої відповіді на питання як потрібно адаптувати ті або інші конкретні положення Директиви. В межах цього дослідження пропонуємо зупинитися на питанні «розумних заходів», відсутність нормативного регулювання якого на рівні Директиви піддається критиці в літературі [5, с. 80].

Проблематика з якою зіштовхнулися країни ЄС подібна до тієї, що постає перед Україною: у 2008 році Україна стала офіційним членом СОТ та учасником Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угода TRIPS) [6], в частині 2 статті 39 якої визначено, що фізичні та юридичні особи повинні мати можливість захисту інформації, яка законно знаходиться під їх контролем, від розкриття, придбання або використання іншими без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці, якщо така інформація:

а) є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній конфігурації та поєднанні разом її компонентів, загально відомих або доступних для осіб у колах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться;

б) має комерційну цінність через те, що вона є секретною;

с) зберігається в секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів (*курсив мій – С.Т.*) особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією. Схожий наголос на вжиття певних заходів можна знайти і у частині 1 статті 505 Цивільного кодексу України [7], де зазначається, що комерційною таємницею є

інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легко-доступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності (*курсив мій – Є.Т.*), вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Зрештою, у пункті «с» частини 1 статті 2 Директиви [3] також встановлено, що комерційна таємниця є інформацією, яка відповідає таким вимогам, зокрема, особа, яка законно контролює інформацію, вжила *розумних заходів* (*reasonable steps*) за даних обставин для збереження її в таємниці.

Отже, якщо особа не вживає розумних заходів для забезпечення збереження в таємниці відповідної інформації, то вона, з точки зору закону, не вважається комерційною таємницею, і на неї не поширюються правові способи захисту, передбачені як Цивільним кодексом України, так і положеннями Директиви, до стандартів якої пропонується надати захист цій юридичній конструкції в межах проведення рекодифікації цивільного законодавства.

Проблематика визначення рівня розумних заходів, насамперед, полягає у тому, що якщо поставити перед власниками комерційної таємниці конкретні та суворі приписи щодо її охорони, то це, по-перше, позбавить правової охорони комерційної таємниці резидентів тих країн, де застосовуються більш м'які правила (в т.ч. через необізнаність із специфікою законодавства щодо «розумних заходів» в кожній окремій країні), а, по-друге, може бути надто обтяжливо для малого та середнього бізнесу. В своєму дослідженні Бьянка Фокс наводить приклад Японії, де законодавство вимагає «об'єктивного управління таємницею», що призводить до необхідності створення та впровадження певних процедур для захисту комерційної таємниці. Наприклад, власник комерційної таємниці може розкрити таємницю працівникові, але вимагається явне або неявне зобов'язання щодо її збереження. Судова практика Японії покладає на власників комерційної таємниці вимоги із застосування фізичних та електронних обмежень доступу до інформації, а також обмежувати кількість осіб, які мають доступ до такої інформації [5, с. 87].

На противагу цьому у Сполучених Штатах Америки власники комерційної таємниці не зобов'язані вживати конкретних заходів для виконання вимоги щодо «розумних зусиль». Разом з тим, американські суди розглядають конкретні обставини справи, такі як *тип і розмір підприємства, характер комерційної таємниці, прийняті заходи щодо фізичного зберігання таємної інформації, позначення копій документації як конфіденційні або з обмеженим доступом, а також*

угоди, укладені та підписані працівниками та третіми сторонами, щоб визначити, чи були вжиті зусилля та запобіжні заходи «розумними» за даних обставин (*курсив мій – Є.Т.*). Наприклад, у справі Rockwell Graphic Systems Inc. проти DEV Industries, Inc. позивач, який виробляв друкарські верстати та запасні частини до них, подав позов проти двох колишніх співробітників за незаконне привласнення комерційної таємниці, оскільки стверджував, що співробітники порушили угоди про конфіденційність та трудові договори, винісши з Rockwell креслення «деталей» та використали їх під час роботи на конкурента. Компанія Rockwell вжила заходів безпеки, таких як зберігання креслень у сейфі, обмеження фізичного доступу до сейфа та будівлі, де він зберігався, а також вимагала від співробітників підписати угоди про нерозголошення інформації будь-кому іншому, і навіть змушувала своїх постачальників підписувати угоди про конфіденційність і повертати креслення після завершення виробництва деталей. У цій справі суд постановив, що «розумність» заходів безпеки базуються *на зважуванні вигод і витрат для позивача (курсив мій – Є.Т.)*, які будуть різнитися в залежності від кожного конкретного випадку [5, с. 84–85]. Схожу позицію щодо «розумних заходів» зайняв і німецький законодавець [5, с. 81].

Отже, в межах імплементації Директиви вітчизняному законодавцю та / судовій практиці необхідно буде визначитися із стандартом «розумних заходів», спрямованих на охорону комерційної таємниці. Перехід до жорсткої моделі регулювання кількісних і якісних показників таких заходів видається невиправданим як з точки зору забезпечення власників комерційної таємниці найефективнішими способами захисту, так і з економічної сторони, оскільки призведе до надмірних фінансових витрат. На моє переконання «золота середина» полягає у забезпеченні пропорційності. Саме тому такі оціночні категорії як тип і розмір підприємства, характер комерційної таємниці, вжиті власником комерційної таємниці заходи щодо фізичного зберігання таємної інформації, позначення копій документації як комерційної таємниці тощо має бути закріплено у майбутньому законі про охорону комерційної таємниці як орієнтири або принципи, на які суд має звернути увагу під час оцінки достатності вжитих власником комерційної таємниці розумних заходів із її збереження.

Література:

1. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції: Закон України від 29.07.2022 № 2483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text> (дата звернення: 16.09.2025).

2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

3. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj/eng> (дата звернення: 23.09.2025).

4. National transposition measures communicated by the Member States concerning: Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=oj%3AJOL_2016_157_R_0001 (дата звернення: 23.09.2025).

5. Bianca Fox, Tripping Over the EU Trade Secret Directive: "Reasonable Steps" to Get Back on Track, 19 Chi. -Kent J. Intell. Prop. 67 (2020). С. 68–92 URL: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/ckjip/vol19/iss1/11> (дата звернення: 23.09.2025).

6. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994: [ратифіковано Законом України від 10.04.2008 № 250-VI як додаток 1С до Угоди про заснування Світової організації торгівлі]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/981_049#Text (дата звернення: 23.09.2025).

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Уразовська О. С.

*кандидат юридичних наук,
заступник начальника управління – начальник відділу
Державної організації «Український національний офіс
інтелектуальної власності та інновацій»
м. Київ, Україна*

Рекодифікація цивільного законодавства має інтегрувати європейські стандарти захисту об'єктів інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я (медицина, фармацевтика, біотехнології), а також узгодити приватно-правові режими з публічно-правовими вимогами до даних і безпеки (кібербезпека, електронна система охорони здоров'я (далі – ЕСОЗ або eHealth)).

Інтелектуальна власність у сфері охорони здоров'я має стратегічне значення в контексті євроінтеграційних процесів України. Система охорони здоров'я своїми дослідженнями та розробками, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва, створенням масових інноваційних продуктів має впливати на розвиток загальної інноваційної екосистеми. Для динамічного розвитку та успіху держави, збереження генофонду, забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі, необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю (саме такою є сфера охорони здоров'я), тобто необхідно перейти від низько технологічної ресурсної до високо технологічної інноваційної діяльності.

Для України, яка здійснює реформу цивільного законодавства та прагне гармонізувати національну систему інтелектуальної власності з *acquis* ЄС, актуальним є створення ефективного механізму правової охорони результатів інтелектуальної діяльності у сфері охорони здоров'я – від фармацевтичних винаходів до цифрових медичних платформ.

Європейський Союз приділяє особливу увагу правовій охороні медичних, фармацевтичних і цифрових інновацій, що є ключовим елементом програм Health 2020, EU4Health (2021–2027), Horizon Europe тощо.

Збереження здоров'я та забезпечення повноцінного життя людей є одними з найважливіших цілей світової спільноти, відображених у засадах європейської політики, яка закріплена в програмах, зокрема:

1. Health 2020 (ВОЗ Європейського регіону) [1] – політична стратегія, затверджена в 2012 році країнами Європейського регіону Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ). Її мета: покращення здоров'я населення та благополуччя, зменшення нерівностей у здоров'ї, зміцнення охорони здоров'я через кращу лідерську роль, управління, міжсекторальну взаємодію.

2. EU4Health (2021–2027) [2] – нова програма Європейського Союзу в галузі охорони здоров'я, прийнята як реакція на COVID-19, але з довгостроковою орієнтацією. Головні напрями: посилити систему охорони здоров'я, зробити її більш стійкою та доступною; підвищення готовності до криз; підтримка інновацій у сфері охорони здоров'я; сприяння профілактики та охорони здоров'я.

3. Horizon Europe [3] – основна рамкова програма Європейського Союзу із наукових досліджень і інновацій на період 2021–2027. Вона сприяє розвитку дослідницької інфраструктури, інновацій в охороні здоров'я, впровадженню нових технологій. Horizon Europe також має «місії», серед яких – питання здоров'я, зокрема боротьби з онкологією, інші пріоритети, які можуть бути пов'язані з медичними дослідженнями, біотехнологічними інноваціями тощо.

Розвиток сфери охорони здоров'я не можливий без інвестиційної діяльності та без впровадження інновацій, більш того в період цифрової трансформації.

Стратегія розвитку системи охорони здоров'я на 2021-2030 роки визначає інновації та цифровізацію як ключові напрями реформування медицини [4]. Реформа системи громадського здоров'я зосереджена на посиленні інститутів громадського здоров'я, зміцненні систем епідеміологічного нагляду та моніторингу за небезпечними факторами і загрозами радіаційного, хімічного, біологічного, ядерного та невідомого походження.

Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року визначає розвиток інноваційної екосистеми в Україні як ключове значення в контексті європейської інтеграції України [5].

Інноваційну діяльність у галузі охорони здоров'я умовно можна розмежувати на діяльність:

1) біомедичні інновації (розробка та впровадження нових методів діагностики, лікування і профілактики захворювань, створення сучасних лікарських засобів, медичних виробів, біотехнологій, розвиток генної медицини тощо);

2) адміністративно-управлінські інновації (нові підходи до управління медичними закладами всіх форм власності, розвиток механізмів

державно-приватного партнерства, впровадження електронних медичних систем та інше);

3) цифрові інновації (використання телемедицини, роботизованої системи кіберніж (CyberKnife), штучного інтелекту, мобільних додатків для моніторингу стану здоров'я, прогнозування ризиків та інше);

4) соціально-економічні інновації (нові механізми фінансування медичних послуг, страхові та інвестиційні моделі, спрямовані на підвищення доступності та якості медичної допомоги всім категоріям населення);

5) науково-дослідницькі інновації (розвиток дослідницької інфраструктури, створення і функціонування біобанків, інноваційних клінічно-дослідницьких центрів, участь у міжнародних наукових та грантових програмах, проектах тощо).

Проте, незважаючи на досягнення, перед системою охорони здоров'я України залишаються суттєві виклики, реагування на які потребує консолідації зусиль на національному, регіональному та місцевому рівні, змістовного залучення міжнародних партнерів та всього суспільства для досягнення амбітного прориву в удосконаленні системи охорони здоров'я, задоволення потреб населення, зміцнення здоров'я та благополуччя.

Проблемні питання, які потребують вирішення в процесі рекодифікації цивільного законодавства України у сфері інтелектуальної власності в охороні здоров'я, можна виділити наступні:

1) недостатня визначеність правового статусу медичних інновацій (відсутність чітких критеріїв віднесення медичних технологій, біомедичних розробок, цифрових продуктів до об'єктів права інтелектуальної власності);

2) колізії між спеціальним і цивільним законодавством (Однією з яскравих невідповідностей є співвідношення норм Цивільного кодексу України (ЦК України) [6] та спеціального законодавства у сфері охорони здоров'я, зокрема Закону України «Про лікарські засоби» [7] та Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [8]. ЦК України (ст. 421, 422, 424, 426) визначає, що право інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) чи інший об'єкт права інтелектуальної власності належить його творцеві або особі, якій це право передано на законних підставах («Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності»). Водночас, Закон України «Про лікарські засоби» (ст. 9) передбачає можливість використання запатентованих розробок у процесі державної реєстрації лікарського засобу без згоди власника патенту (так званий «Bolar exemption») – норма, яка дозволяє

використовувати запатентований винахід без згоди власника патенту для підготовки до державної реєстрації генеричного лікарського засобу): «З метою забезпечення здоров'я населення при реєстрації лікарського засобу Кабінет Міністрів України відповідно до закону може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується такого лікарського засобу, визначеній ним особі без згоди власника патенту». Частиною 3 ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» закріплено аналогічну норму: «З метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди володільця патенту». Дана норма допускає фактичне використання результатів інтелектуальної діяльності (формули, технології, зразків), що охороняються патентом, до закінчення строку його дії, всупереч загальному принципу виключного права власника на використання об'єкта права інтелектуальної власності). Такі ситуації виникали у зв'язку з випробуваннями генеричних лікарських засобів до закінчення строку дії патенту на оригінальний препарат. Власники патентів вважають це порушенням їхніх прав, тоді як держава аргументує це суспільною необхідністю забезпечення доступу до ліків);

3) недостатнє врегулювання питань спільної інтелектуальної власності, зокрема щодо результатів науково-дослідних робіт, створених у межах державних або міжнародних медичних програм;

4) відсутність ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності у сфері медицини;

5) проблеми правового регулювання використання медичних даних – нечітке розмежування між особистими даними пацієнтів і результатами наукових досліджень, що мають ознаки інтелектуальної власності;

6) невизначеність у питанні охорони прав на штучний інтелект (ШІ) у медицині (відсутність правового механізму визнання авторства та володіння правами на алгоритми діагностики й лікування, створені із залученням ШІ);

7) відсутність належної правової регламентації медичних інновацій подвійного призначення (технологій, що можуть використовуватися як у цивільній, так і у військовій медицині) тощо.

Отже, інтелектуальна власність у сфері охорони здоров'я відіграє важливу роль у процесі наближення України до європейських стандартів системи охорони прав інтелектуальної власності. Інноваційна діяльність є ключовим драйвером розвитку охорони здоров'я, вона визначає якість та доступність медичних послуг, сприяє впровадженню

новітніх методів діагностики й лікування, розвитку біомедицини, цифрових технологій та персоналізованої медицини. Європейська інтеграція створює нові можливості, але водночас висуває жорсткі вимоги до України. Гармонізація із законодавством ЄС, участь у програмах ЄС відкривають доступ до ресурсів і партнерства, але вимагають від держави та медичних інституцій високих стандартів управління, прозорості та безпеки. Рекодифікація цивільного законодавства має враховувати специфіку медичних об'єктів права інтелектуальної власності та підходи ЄС до їх правової охорони. Інтелектуальна власність у медицині стає не лише правовим, а й стратегічним інструментом публічної політики в умовах цифрової трансформації та європейської інтеграції України.

Література:

1. Health 2020 «A European policy framework and strategy for the 21st century». URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pns.dgs.pt/files/2022/02/Health2020-Long.pdf>

2. EU4Health programme 2021-2027 – a vision for a healthier European Union. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://health.ec.europa.eu/document/download/6636c43e-c928-4207-8c51-47fcf52c51de_en

3. «Горизонт Європа». URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en

4. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 17.01.2025 № 34-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-p#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

5. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 31.12.2024 № 1351-р : станом на 14 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

6. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

7. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР : станом на 3 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

8. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ: станом на 5 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Федорченко Н. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін, цивільного права та
правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України*

Лісовий С. А.

*аспірант
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

У всіх випадках коли подружжя вирішили розподілити спільне майно добровільно чи примусово, постає потреба у визначені тих об'єктів, які мають бути поділені. Безумовно у всіх випадках, коли має місце добровільний поділ спільного майна у подружжя є доволі широка сфера автономії та свободи дій, укладення договорів. Більше проблемних аспектів виникає при поділі об'єктів права інтелектуальної власності.

При аналізі таких питань вчені звертаються до аналізу судової практики. Насамперед, постанову КЦС ВС від 24 квітня 2024 року у справі № 335/5841/19 (провадження № 61-10717св22), яка стосується поділу права на торговельну марку. Колегія суддів КЦС ВС через підхід про необхідність відступу від попередньої правової позиції передала справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, маючи переконання, що «майнове право на торгіву марку має тільки особа, що вказана у свідоцтві, яке видане на підставі Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», відповідно торгова марка не входить до об'єкту спільного майна подружжя» [2].

Василь Крат підкреслив, що у різних приватних відносинах законодавець може конструювати відповідні «правові режими та з урахуванням сутності прав «збудовані» відповідні конструкції, а саме: у сфері речового права – спільна власність (гл. 26 ЦК України); у сфері зобов'язального права – зобов'язання із множинністю осіб (статті 540-544 ЦК України); у сфері інтелектуальної власності – спільність прав (ст. 428 ЦК України). У сфері інтелектуальної власності теж є спільність, і на торгові марки можливі також два чи більше суб'єктів права. Наприклад, спадкоємці або особи, які спільно її зареєстрували» [3].

У судовій практиці єдність є тільки щодо необхідності у «питанні поділу прав інтелектуальної власності розглядати із урахуванням фактичних обставин кожної конкретної справи». Є часті випадки, коли судовими рішеннями, які стосуються визнання прав на торговельні марки спільною сумісною власністю, суд «встановив, що хоча відповідні торговельні марки були зареєстровані на ім'я одного з подружжя, їх створення та використання відбувалося в межах спільної підприємницької діяльності, розпочатої під час шлюбу та за рахунок спільних коштів. Крім того, обидва з подружжя брали активну участь у зазначеній діяльності. У зв'язку з цим суд дійшов висновку про наявність підстав для визнання прав інтелектуальної власності спільною сумісною власністю» [1].

Таким чином, триває доволі активна дискусія, з огляду на різну судову практику та правові позиції вчених. Вказане обумовлене чинним законодавством України, яке не містить чітких визначених правових критеріїв для визнання об'єктів права інтелектуальної власності спільною сумісною власністю подружжя, а також для визначення порядку їх поділу у разі припинення шлюбних відносин. У зв'язку з цим при вирішенні відповідних спорів правозастосовна практика орієнтується на загальні засади цивільного та сімейного права, зокрема на принципи справедливості, добросовісності, рівності прав подружжя, а також необхідності урахування інтересів неповнолітніх дітей.

З огляду на зазначене, у процесі правової кваліфікації прав інтелектуальної власності як об'єкта спільної сумісної власності подружжя доцільно враховувати такі обставини: час набуття права на об'єкт інтелектуальної власності (було право набуто під час перебування у шлюбі), джерела фінансування (здійснювалося набуття прав за рахунок особистих коштів одного з подружжя або за рахунок спільних активів), особистий внесок кожного з подружжя (ступінь участі кожного з подружжя у створенні об'єкта права інтелектуальної власності, що може виражатися як у матеріальній, так і у творчій або організаційній формі).

Література:

1. Ірина Стародуб. Кінець історії. Спори щодо інтелектуальної власності у разі розлучення. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/kinec-istoriyi-spori-shchodo-intelektualnoyi-vlasnosti-u-razi-rozluhennya.html> (дата звернення: 25.09.2025).

2. Постанова Верховного Суду від 24 квітня 2024 р. № 335/5841/19. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C027567> (дата звернення: 25.09.2025).

3. Що може бути об'єктом спільної власності подружжя і предметом поділу між ним, обговорили суддя ВС і член НКР при ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1672648/> (дата звернення: 25.09.2025).

ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ І ВИД ЦИФРОВОЇ РЕЧІ У СВІТЛІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Харитонова О. І.

*докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
завідувачка кафедрою інтелектуальної власності
та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Згідно зі ст. 179-1 ЦК України (викладеною у двох частинах), пропонуваною законопроектом № 6447, цифровою річчю є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі.

Отже, наразі маємо ситуацію, за якої цифровою річчю є, серед іншого, і цифровий контент. Закон не наголошує, однак, що цифровий контент є цифровою річчю чи на іншому співставленні контенту та його форми. Тож зміни до ЦК є загальними стосовно Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги».

З метою наближення українського законодавства до законодавства ЄС Верховна Рада ухвалила закон «Про цифровий контент та цифрові послуги» [1]. За основу його розробки була взята Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2019/770 щодо певних аспектів, що стосуються контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг від 20 травня 2019 року [9].

Відповідно до цього Закону [1] цифровий контент – це дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги. Як випливає із формулювання норми, перелік видів цифрового контенту не є вичерпним.

Вперше на законодавчому рівні дефініцію нематеріальних даних закріпив Закон України «Про електронну комерцію» № 675-VIII від 03.09.2015 р. Так, ст. 3 даного нормативно-правового акту містить поняття електронної форми представлення інформації як способу документування інформації, що означає створення, запис, передачу або збереження інформації у цифровій чи іншій нематеріальній формі за допомогою електронних, магнітних, електромагнітних, оптичних або інших засобів, здатних до відтворення, передачі чи зберігання інформації [10].

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» цифровий контент (електронна (цифрова) інформація) – це будь-які відомості чи дані в електронній (цифровій) формі, що містять об'єкти авторського права та/або суміжних прав і можуть зберігатися та/або поширюватися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі Інтернет [11].

Таким чином, цифровий контент – це узагальнюючий термін, що найчастіше застосовують для опису та характеристики створених цифрових об'єктів, поширення мультимедійних товарів у цифровій сфері, споживання контенту, згенерованого і поширеного у цифровому форматі. Поняття «цифровий контент» також має інші значення. Виробники мультимедійного контенту пов'язують цей термін з будь-яким мультимедійним продуктом, створеним за допомогою цифрових технологій і представленим в цифровому форматі.

Під контентом розуміють будь-яку авторську роботу, творчі роботи, графіку, зображення, текстури, фотографії, логотипи, відео, аудіо, текст та інтерактивні функції, включаючи, зокрема, NFT, представлені користувачами на віртуальній платформі [2].

З врахуванням позитивних надбань доктрини у визначенні поняття цифрового контенту, положень законодавства ЄС, у літературі

пропонувалося, ще до прийняття відповідного закону, розуміти цифровий контент як об'єкт цивільних правовідносин, сукупність даних, що створюються, генеруються, поставляються та зберігаються у цифровій формі, а також сукупність послуг, котрі отримуються за допомогою під'єднання до будь-якого зовнішнього каналу зв'язку, включаючи мережу Інтернет [3, с. 129].

Як вбачається з переліку, який є відкритим, до цифрового контенту належать, у переважній більшості, об'єкти права інтелектуальної власності. Контент поділяють на: 1) інформаційний (статті, новини, огляди, аналітика з метою надання корисної та актуальної інформації); 2) освітній (навчальні матеріали, інструкції, гайди, курси з метою навчання, отримання нових навичок, знань); 3) розважальний (відео, меми, комікси, ігри); 4) комерційний (опис товарів і послуг, рекламні оголошення, промо-матеріали з метою просування продуктів або послуг, стимулювання продажів); 5) корпоративний (новини компанії, звіти, прес-релізи з метою інформування про діяльність компанії, підвищення її іміджу); 6) соціальний контент (пости в соціальних мережах, обговорення, відгуки з метою комунікації, створення спільноти); 7) UGC-контент (User-Generated Content) (відгуки, коментарі, фото і відео, створені користувачами) [4].

Особливість цифрового контенту, таким чином, полягає у його подвійній правовій природі, відповідно до якої цифровий контент має ознаки як речі, так і нематеріальних благ, на які поширюються майнові та особисті немайнові права автора, що приводить до необхідності чіткого закріплення у законодавстві поняття цифрового контенту, його класифікації, а також визначення виключних прав, що відповідають його автору, постачальнику та споживачу [5, с. 167]. Той цифровий контент, що є об'єктом прав інтелектуальної власності, вже має відповідний правовий режим, що вже є традиційним для вітчизняної цивілістики, побудований з урахуванням його нематеріальної природи.

Поняттям «контент» позначається як опубліковані у цифровій формі твори, рекламні оголошення, так і публічна та будь-яка інша інформація, що наповнює інтернет-простір. При цьому різний зміст цифрового контенту, який утворено різними видами інформації (інформація про суб'єкта господарювання, про товар, роботу, послугу, у тому числі рекламна інформація; науково-технічна інформація; податкова інформація; статистична та іншої інформація), різні цілі використання означеної відцифрованої інформації, а також різне функціональне призначення та різний статус самих веб-сайтів, на яких вона розміщується, зумовлює відмінності у правовій природі цифрового контенту [6, с. 103].

Основне питання, що виникає, полягає у співвідношенні цифрового контенту і послуг з об'єктами авторського права. В даному випадку ми маємо три рівні регулювання об'єктів: ЦК України, Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» і законодавство у сфері інтелектуальної власності, зокрема, Закон «Про авторське право і суміжні права».

Відповідно до змісту частини 1 статті 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, в якому втілено (зафіксовано) твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального, електронного (цифрового) об'єкта, в якому втілено (зафіксовано) твір, не означає передання (відчуження) майнових прав на твір і навпаки. Наприклад, ви придбали електронну книгу, заплатили за цей файл та маєте фізичний доступ до нього. При цьому, авторські права на цей твір все ще належать автору або видавцю. Ви маєте право читати книгу і, можливо, поділитися нею з друзями, але не можете копіювати та поширювати її в мережі без дозволу автора чи видавця. Аналогічні приклади можна навести і щодо програмного забезпечення, ігор тощо, – в таких випадках ці твори, програми виступають не об'єктами авторського права, а цифровими речами. При цьому, якщо річ (книжка або фільм) існує виключно в цифровому варіанті, тобто він не продається на диску чи якомусь іншому носію, то поділитись таким контентом навряд чи вийде [7].

Таким чином, маємо ситуацію співпадіння об'єкту прав інтелектуальної власності і «матеріального» носія, який також існує лише у цифровому середовищі.

Очевидно, слід насамперед, у Законі «Про цифровий контент і цифрові послуги» визначитися з класифікацією цифрового контенту і відокремити від нього те, що підпадає під регулювання норм про права інтелектуальної власності і цифровими речами не є.

Література:

1. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

2. Владислав Білоцький, Олександра Косенко Інтелектуальна власність у метавесвіті. Юридична компанія Juscutum. URL: <https://www.juscutum.com/news/intelektualna-vlasnist-u-metavsesviti> (дата звернення: 30.09.2025).

3. Стахира Г. Проблеми визначення поняття цифрового контенту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3(11). С. 129 (127–130).

4. Контент – що це: види та типи контенту, стратегія створення- Ukrainian Digital Community. Ukrainian Digital Community. URL: <https://ukrainiandigital.com/kontent-shcho-tse-vydy-ta-typy-kontentu-stratehiia-storennia/> (дата звернення: 30.09.2025).

5. Саванець Л. М., Стахира Г. М. Цифровий контент як об'єкт авторського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* . 2019. Випуск 59. Том 1. С. 167–170.

6. Мілаш. В. Поняття та природа цифрового контенту в межах господарського обороту. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 12. С. 103.

7. ЮФ «Правовий Альянс». Цифрові речі та цифровий контент: новації законодавства, договірні відносини | Бізнес. Бізнес | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/223070_tsfrov-rech-ta-tsfroviy-kontent-novats-zakonodavstva-dogovrn-vdnosini (дата звернення: 30.09.2025).

8. Проект Закону про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав 6447 від 17.12.2021. *Верховна Рада України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/38588> (дата звернення: 30.09.2025).

9. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance). OJ L 136, 22.5.2019. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj>

10. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

ЩОДО ПРОБЛЕМИ УТОЧНЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ»

Хрідочкін А. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри економіки та права
Навчально-наукового інституту*

*«Український державний хіміко-технологічний університет»
Українського державного університету науки і технологій
м. Дніпро, Україна*

Відповідно до ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України об'єктом комерційної таємниці є інформація. Загальне визначення інформації міститься у ст. 1 Закону України «Про інформацію», в якій під нею розуміються документовані або публічно оголошені відомості про події і явища, що відбуваються в суспільстві, державі і навколишньому природному середовищі [1]. Проте відповідно до ЦК України об'єктом комерційної таємниці є лише та інформація, якій притаманні певні ознаки, визначені законодавством. Зокрема, вона повинна бути секретною, невідомою і не легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з таким видом інформації, до якої вона належить. Якщо до інформації існує законний доступ будь-якої зацікавленої особи (відкриті бази даних, друковані видання тощо), така інформація не може бути віднесена до комерційної таємниці. Потенційна цінність інформації, що віднесена до комерційної таємниці, полягає в тому, що вона невідома стороннім особам. Якщо ж в результаті неправомірних дій інформація стала відомою невизначеному колу осіб, то така інформація втрачає статус комерційної таємниці, а особа, яка була власником права інтелектуальної власності на неї, має право звернутися за захистом власного порушеного права до судових або адміністративних органів.

Наступною ознакою, що характеризує інформацію як об'єкт комерційної таємниці, є її комерційна цінність. Саме тому з числа відомостей, що становлять комерційну таємницю, виключають ті, які не становлять інтересу для інших суб'єктів господарської діяльності. Комерційна таємниця тісно пов'язана з конкуренцією, і саме тому комерційна цінність інформації, що становить зміст комерційної таємниці, може бути пов'язана з тими відомостями, які дозволяють просувати на ринку товари або послуги, що невідомі конкуренту.

Ще одна ознака безпосередньо пов'язана з попередньою полягає у вжитті заходів щодо забезпечення секретності комерційної таємниці. Обов'язок вжиття таких заходів законодавством покладається на особу,

яка контролює обіг даної інформації. Але такий контроль повинен відбуватися на законних підставах. Заходи стосовно охорони комерційної таємниці можуть мати комплексний характер і за змістом поділяються на організаційні (обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації), технічні (використання сигналізації) та юридичні (передбачення в трудових контрактах і договорах відповідних положень). Лише визначення відомостей, що є комерційною таємницею не може розглядатися як засоби її охорони.

Усі перелічені ознаки є обов'язковими для визнання інформації комерційною таємницею. Відсутність хоча б однієї з них не дає підстави розглядати відомості як об'єкт комерційної таємниці. При цьому обсяг інформації для визнання її комерційною таємницею не має значення. Це може бути інформація, наприклад, стосовно постачальників і споживачів відповідної продукції, або якась її частина, наприклад, аналіз стану ринку з окремого виду продукції. Не має значення і форма вираження інформації.

На відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, права на які набуваються за відповідною процедурою і за участю державних органів, визнання інформації комерційною таємницею не вимагає державної реєстрації або здійснення будь-яких інших формальностей. Положення щодо комерційної таємниці мають бути закріплені в статутних документах, що надає право суб'єкту господарської діяльності вимагати захисту інтересів підприємства в органах публічної влади, а також вимагати відшкодування завданої шкоди. Стосовно окремих суб'єктів господарської діяльності ЦК України містить пряму вказівку про обов'язок не розголошувати комерційну таємницю і конфіденційну інформацію про їх діяльність. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 117 ЦК України покладає такий обов'язок на учасника господарського товариства [2].

Комерційна таємниця є одним із найбільш універсальних об'єктів права інтелектуальної власності. Ч. 2 ст. 505 ЦК України не пов'язує надання правової охорони інформації як комерційній таємниці з конкретним її видом. При цьому ані ЦК України, ані будь-який інший законодавчий акт не встановлює жодних обмежень щодо складу відомостей, які можуть становити комерційну таємницю. Під поняття комерційної таємниці можуть підпадати різноманітні відомості і знання технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до чинного законодавства не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Наприклад, комерційною таємницею може бути винахід, щодо якого роботодавець разом з винахідником свідомо прийняли рішення не подавати заявку на одержання патенту, а забезпечити його секретність шляхом віднесення

відомостей про нього до комерційної таємниці. Водночас слід мати на увазі, що законодавство України визначає певні межі стосовно віднесення інформації до комерційної таємниці. Відбувається це шляхом встановлення переліку інформації, яка не може бути віднесена до комерційної таємниці. Так, відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р., якою затверджено перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю, до об'єктів комерційної таємниці не належать установчі документи [3] тощо. Комерційну таємницю не становить і державна таємниця. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 1 березня 2001 р. [4].

Відсутність окремого спеціального закону щодо правової охорони комерційної таємниці дозволяє зробити висновок, що її слід відмежовувати від конфіденційної інформації, яку відповідно до ст. ст. 28-30 Закону України «Про інформацію» становлять відомості, права на які перебувають у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних і юридичних осіб та які поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Якщо порівняти наведене визначення з визначенням інформації, що становить об'єкт комерційної таємниці, можна помітити, що в обох випадках зацікавлені особи визначають режим доступу до інформації самостійно. Проте при визначенні інформації конфіденційною вказані дії осіб не закріплені законом як їх обов'язок. Друга відмінність полягає в тому, що право володіння, користування і розпорядження конфіденційною інформацією не визначено законом як виключне право фізичних чи юридичних осіб. Дещо по-іншому вирішується і питання відповідальності в разі порушення прав на комерційну таємницю і прав на конфіденційну інформацію. Зокрема, за розголошення, незаконне збирання конфіденційної інформації не встановлено кримінальної відповідальності (крім конфіденційної інформації, що є власністю держави) на відміну від комерційної таємниці. Не передбачається за порушення прав на конфіденційну інформацію і адміністративна відповідальність. Незаконне збирання та розголошення конфіденційної інформації не визнається за Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» і актом недобросовісної конкуренції. Таким чином, чинне законодавство дозволяє не ототожнювати комерційну таємницю із конфіденційною інформацією. Тобто, це окремі види таємниць.

Подібне можна сказати і стосовно поєднання таких понять як «комерційна таємниця» і «ноу-хау». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» ноу-хау визначається як сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у формі технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для

організації того чи іншого виду виробництва [5]. Виникає практичне питання: чи можна застосовувати однаковий правовий режим і до ноу-хау, і до комерційної таємниці виходячи зі змісту, який вкладає законодавець у ці поняття. І ноу-хау, і комерційна таємниці пов'язані з торговельною та підприємницькою діяльністю. Проте комерційна таємниці має охоронятися на самому підприємстві, а на власника прав на неї покладається обов'язок вжити заходів щодо її захисту. Водночас ноу-хау завжди виступало об'єктом відповідних торговельних угод і збереження конфіденційності встановлювалося у договорі за згодою сторін. До ноу-хау законодавство не висуває такої вимоги як секретність або відомість широкому загалу. Щодо видів інформації, що становлять ноу-хау і комерційну таємниці, то вони є тотожними. Спільною рисою і для комерційної таємниці, і для ноу-хау є відсутність вимоги абсолютної секретності. Головною відмінністю комерційної таємниці від ноу-хау є те, що перша не може існувати поза підприємством, у той час як ноу-хау може існувати окремо. Отже, відповідно до чинного законодавства до ноу-хау не можна застосовувати такий самий правовий режим, який встановлений для комерційної таємниці.

Таким чином, комерційну таємниці слід визначити як сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді відповідної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідних для організації та реалізації певного виду господарської діяльності, включаючи системи організації та управління виробничим, на які поширюється режим секретності, та які мають комерційну цінність. Комерційну таємниці становлять лише ті відомості, які відповідають встановленим ЦК України ознакам, відповідним чином оформлені як комерційна таємниці і не входять до переліку відомостей, які не можуть становити комерційну таємниці.

Література:

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
3. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93>.
4. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємниці : Наказ Служби безпеки України від 23 грудня 2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21>

5. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХІІ. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Шевчишин О. І.

*доктор філософії у галузі права,
в.о. наукового співробітника відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Розвиток цифрових технологій, глобалізація світових ринків та євроінтеграційний процес, що триває в Україні останні роки, суттєво трансформують механізми створення, розповсюдження та використання об'єктів інтелектуальної власності. Будучи учасником міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, зокрема Бернської [1] та Паризької конвенцій [2], Угоди ТРІПС [3], а також впровадивши відповідні положення до Конституції України (ст. 41, 54) [4] та Цивільного кодексу України (книга IV) [5], законодавство України формально відповідає основним міжнародним стандартам. Водночас на практиці система цивільно-правового захисту стикається з низкою проблем, що знижують ефективність захисту прав у цифрову епоху.

Виходячи з цього важливо здійснити аналіз сучасного стану цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні, виокремивши основні проблеми та запропонувати перспективи модернізації системи відповідно до міжнародних стандартів та зобов'язань, які на себе взяла держава для входження у Європейський Союз.

На практиці система захисту ІВ характеризується низькою ефективністю, фрагментарністю законодавчого регулювання та відсутністю спеціалізованих інституцій. Це знижує рівень правозастосування та ставить під сумнів адаптацію української правової системи до умов цивільзованого цифрового ринку.

В Україні цивільно-правовий захист ІВ ґрунтується на положеннях Конституції України, Цивільного кодексу України, а також спеціальними Законами України, у яких закріплені більше конкретні механізми захисту, зокрема: Про авторське право і суміжні права [6]; Про охорону

прав на винаходи і корисні моделі [7]; Про охорону прав на знаки для товарів і послуг [8]; Про міжнародний комерційний арбітраж [9].

Водночас системний аналіз свідчить про відсутність єдиного кодифікованого підходу, що ускладнює правозастосування.

Проаналізувавши практику національних судів та дослідження провідних вчених у даній сфері вбачається за доцільне виділити найбільш гострі проблеми цивільно-правового захисту.

1. Відсутність спеціалізованих інституцій. Незважаючи на передбачене Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (№ 1402-VIII від 02.06.2016) створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, його діяльність досі не розпочато. Це зумовлює низьку якість розгляду справ та відсутність єдності судової практики. Фактично сьогодні немає достатньої кількості професійних суддів, які мають належну фаховість та компетентність розглядати досить-таки специфічні види спорів.

2. Фрагментарність національного законодавчого врегулювання. Норми захисту прав ІВ розпорошені між Цивільним кодексом України та спеціальними законами про які вже було зазначено вище. Відсутність системної узгодженості, законодавчі колізії та неузгодженість нормативного врегулювання ускладнює ефективне застосування та забезпечення прав, що є неприпустимим.

3. Недосконалість процедури доказування. Процесуальні норми, зокрема ті, які закріплені у статтях 76–84 Цивільного процесуального кодексу України [10] абсолютно не враховують специфіку цифрових доказів. Це створює труднощі у доведенні порушень у мережі Інтернет, у питаннях ідентифікації порушників та автентифікації електронних доказів.

4. Низька ефективність або ж неефективність цивільно-правових санкцій. Попри закріплення в ЦК України (ст. 432) та у спеціальному законодавстві інституту компенсації та стягнення доходів, судова практика демонструє неузгодженість у визначенні розмірів збитків та складність їх доказування.

5. Міжнародно-правові бар'єри. Транснаціональний характер цифрових порушень породжує проблеми юрисдикції, визнання та виконання іноземних рішень. На сьогодні відсутність оперативних механізмів міжнародної співпраці фактично перешкоджає ефективному захисту прав ІВ в Україні.

6. Недостатність технічних засобів захисту. Традиційні механізми (DRM, технічні обмеження) не забезпечують повноцінного захисту від сучасних способів їх обходу. Виходить так, що порушники завжди на крок попереду. Незважаючи на це, законодавство та застарілий підхід щодо захисту не створює належних умов для

інтеграції інноваційних рішень (блокчейн, смарт-контракти, алгоритмічний моніторинг), які б відповідали саме сучасним викликам.

Проте наявність цих проблем стимулює науковців шукати ефективні рішення, пропонуючи *перспективи розвитку та напрями модернізації законодавства*.

Слід провести *інституційну модернізацію*. Мова йде про розбудову спеціалізованих інституцій, що є необхідним для забезпечення якісного розгляду справ у сфері ІВ. Ефективний захист можливий лише за умови інституційної справедливості та компетентності судових органів. Запуск Вищого суду з питань інтелектуальної власності та формування експертних палат забезпечить професійну спеціалізацію, підвищить єдність правозастосування та посилить довіру до судової системи. Крім того варто розглянути перспективу створення експертних палат при Міністерстві юстиції України.

Також важливо сьогодні *гармонізувати національне законодавство*. Відомо, що єдність та узгодженість законодавства є проявом принципу правової визначеності, що становить фундамент верховенства права. Кодифікація норм ЦК України з урахуванням спеціальних законів дозволить усунути колізії та прогалини, створивши цілісну концепцію цивільно-правового захисту прав ІВ. Це наблизить українську систему до світових стандартів, визначених, зокрема, у Директивах ЄС.

Особливо важливим є *вдосконалити процесуальне законодавство*. Навіть закріпивши найкращі теоретичні основи та положення, без чіткого та дієвого механізму реалізації такі норми будуть мертвими. Саме тому процесуальне право є практичним інструментом реалізації справедливості. Внесення змін до ЦПК України щодо електронних доказів (цифрових підписів, блокчейн-записів, алгоритмічних журналів) забезпечить належне доведення у спорах, що виникають у цифровому середовищі. Запровадження спрощених процедур для масових цифрових спорів відповідатиме принципу ефективності правосуддя та зменшить навантаження на судову систему.

Важливим є *посилити санкційний механізм*. Виходячи з ідеї справедливої відповідальності, яка має не лише карати, а й запобігати правопорушенням, система санкцій потребує трансформації – від декларативних заходів до дієвих механізмів превенції. Введення інституту «оціночної компенсації» за аналогією з правом ЄС та США дозволить забезпечити справедливий баланс інтересів правовласників і користувачів.

Необхідно *впроваджувати сучасні цифрові технології*, які можна вважати новим інструментом правового регулювання. Використання блокчейну для фіксації прав та укладення договорів створює прозору й незмінну доказову базу. Смарт-контракти дозволяють автоматизувати

виконання ліцензійних угод, підвищуючи рівень довіри до ринку. Алгоритмічний моніторинг може забезпечити превентивне виявлення порушень, що відповідає концепції орієнтованості права на майбутнє.

Разом з тим важливою також є *міжнародна співпраця*. Вдала комунікація на рівні державних установ дозволить всій світовій спільноті досягти найкращих результатів. Захист прав ІВ у цифровому середовищі має глобальний вимір, що фактично стирає державні кордони. Створення механізмів швидкого реагування (наприклад, стандартизованих запитів на видалення контенту, тимчасового блокування доступу) дозволить ефективніше долати транснаціональні правопорушення. Приєднання України до міжнародних ініціатив у сфері ІВ забезпечить синергію міждержавних зусиль.

І що дуже важливо необхідно *проводити освітні та просвітницькі заходи*, адже правова культура є невід'ємним елементом захисту прав і не лише у сфері інтелектуальної власності. Знання та усвідомлення норм є передумовою їх ефективного дотримання. Впровадження необхідних курсів до шкільних навчальних програм, проведення правопросвітницьких заходів для бізнесу та користувачів безперечно сприятиме формуванню середовища відповідального використання інтелектуальних продуктів.

Отже, виходячи з вищевикладеного необхідно зазначити, що цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні перебуває у стані трансформації та потребує комплексного оновлення. Основою мають стати інституційні реформи, гармонізація законодавства, реформування процесуальних норм, запровадження справедливих і превентивних санкцій, інтеграція цифрових технологій, розширення міжнародної співпраці та розвиток правової культури. Ефективний захист прав ІВ можливий лише за умови поєднання формальної законності та змістовної справедливості. Саме такий підхід дозволить Україні сформувати сучасну, ефективну і конкурентоспроможну систему захисту прав інтелектуальної власності, здатну відповідати викликам цифрової економіки та глобалізованого світу.

Література:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Конвенція Всесвіт. орг. інтелект. власності від 24.07.1971 : станом на 31 трав. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 30.09.2025).

2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (укр/рос) : Конвенція Ліги Націй від 20.03.1883 : станом на 25 груд. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 30.09.2025).

3. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : Угода Світ. орг. торгівлі від 15.04.1994 : станом на 6 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 30.09.2025).
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
7. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII : станом на 5 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
8. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII : станом на 29 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
9. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
10. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ЯК ДЖЕРЕЛО АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Штефан А. С.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу авторського права і суміжних прав
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

В Україні авторське право і суміжні права мають дворівневу систему правової регламентації. Основним законодавчим актом у цій сфері є Закон України «Про авторське право і суміжні права» [1], який акумулює в собі норми, що визначають режим правової охорони творів, виконань, фонограм, відеограм і програм організацій мовлення, способи використання цих об'єктів, винятки з майнових прав на них, строки чинності майнових прав та інші аспекти, пов'язані з охороною і захистом авторського права і суміжних прав. Поряд з цим Цивільний кодекс України [2] у главах 36 і 37 Книги четвертої містить норми щодо права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав. У Кодексі здебільшого відтворюються окремі положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» у зруженому вигляді з відсиланням до випадків, встановлених законом. Тобто в українському законодавстві у цій сфері спостерігається дублювання змісту окремих правових норм у двох нормативно-правових актах, а джерелами авторського права і суміжних прав виступають і Закон, і Кодекс.

У зв'язку з цим науковий і практичний інтерес становить питання, чи властиве таке дублювання законодавству держав-членів ЄС, які саме положення щодо авторського права і суміжних прав містяться у цивільних кодексах держав-членів і чи є цивільні кодекси джерелами авторського права і суміжних прав у державах-членах.

Підходи до формування законодавства у сфері авторського права і суміжних прав у державах-членах збігаються у тому, що майже всі вони мають один кодифікований акт, який комплексно і вичерпно регулює відносини у цій сфері. Вибір акта, який вмщує ці норми, здійснювався на розсуд держав-членів. У Бельгії таким актом є Господарський кодекс [3], у Франції – Кодекс інтелектуальної власності [4], у Португалії – Кодекс авторського права і суміжних прав [5], в інших державах-членах – окремий закон щодо авторського права і суміжних прав. Винятком є Нідерланди, які мають три різних закони у цій сфері – про авторське право 1912 року [6], про суміжні права 1993 року [7]

та про правову охорону баз даних 1999 року [8]. Хоча кожна з інших держав-членів включила норми про бази даних та суміжні права у свій єдиний акт у сфері авторського права і суміжних прав, самостійний характер режиму охорони суміжних прав та специфіка охорони баз даних дозволили Нідерландам виокремити різні предмети правового регулювання у зазначених законах, а положення цих законів не повторюють одне одного.

Цивільні кодекси існують не в усіх державах-членах, зокрема у Данії, Фінляндії і Швеції замість цивільних кодексів було прийнято низку різних актів з окремих питань, які належать до сфери цивільного права. В інших державах-членах цивільні кодекси зазвичай або взагалі не згадують про інтелектуальну власність, або згадують про неї побіжно. Наприклад, Цивільний кодекс Польщі [9] у ст. 55-1 передбачає, що підприємство може мати майнові авторські і майнові суміжні права, проте положень щодо режиму правової охорони творів і об'єктів суміжних прав у Кодексі немає, вони містяться виключно у Законі Польщі про авторське право і суміжні права [10]. Цивільний кодекс Іспанії [11] встановлює, що автор літературного, наукового чи художнього твору має право використовувати твір та розпоряджатися ним за своїм бажанням (ст. 428); спеціальний закон визначає осіб, яким належить авторське право, форму його здійснення та строк його дії; у випадках, не передбачених або не врегульованих зазначеним спеціальним законом, застосовуються загальні правила, встановлені цим Кодексом (ст. 429). Це стосується спадкування майнових прав чи розпоряджання правами неповнолітніх авторів і виконавців, тобто питань, засади яких визначені цивільним законодавством загалом, незалежно від конкретної сфери відносин. Однак жодних норм по суті правової охорони авторського права і суміжних прав Цивільний кодекс Іспанії не містить.

Відтворення окремих норм закону про авторське право і суміжні права у цивільних кодексах державам-членам загалом не властиве. Це пов'язано з тлумаченням повноти законодавства, яка зумовлена тим, що одному предмету правового регулювання повинен кореспондувати один нормативно-правовий акт. Цей акт повинен містити вичерпні відповіді на усі питання, пов'язані з відповідними відносинами: як зазначив Д. Канале, кожен закон «повинен регулювати всі випадки, які можуть виникнути перед судами, а отже, не допускати необхідності шукати додаткові джерела права» [12, с. 137]. Підхід держав-членів полягає в тому, що існування одного акта, який регулює певні відносини, виключає існування інших актів, які регулюють ці ж відносини. З цих причин у державах-членах цивільний кодекс не належить до джерел авторського права і суміжних прав і може стати

таким джерелом тільки у разі включення у кодекс усіх норм, які регулюють відносини у цій сфері, з одночасним скасуванням закону (або, у випадку з Нідерландами, законів) про авторське право і суміжні права.

Література:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 196.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *ВВР*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

3. Belgium Wetboek van economisch recht (bijgewerkt op 18 juli 2024). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22717> (дата звернення: 29.09.2025).

4. France Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 13 mars 2025). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/23227> (дата звернення: 29.09.2025).

5. Portugal Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos (aprovado pelo Decreto-Lei n.º 63/85 de 14 de março de 1985, e alterado até ao Decreto-Lei n.º 9/2021 de 29 de janeiro de 2021). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21185> (дата звернення: 29.09.2025).

6. Netherlands Auteurswet van 1912 (Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht, zoals gewijzigd tot 1 september 2017). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/17868> (дата звернення: 29.09.2025).

7. Netherlands Wet op de naburige rechte van 1993 (Wet van 18 maart 1993, houdende regelen inzake de bescherming van uitvoerende kunstenaars, producenten van fonogrammen en omroeporganisaties en wijziging van de Auteurswet 1912). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/17871> (дата звернення: 29.09.2025).

8. Netherlands Wet van 8 juli 1999, houdende aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan richtlijn 96/9/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 1996 betreffende de rechtsbescherming van databanken. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/9893> (дата звернення: 29.09.2025).

9. Poland Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dz. U. 1964 Nr 16 poz. 93 (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610, 1615, 1890, 1933, z 2024 r. poz. 653). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf> (дата звернення: 29.09.2025).

10. Poland Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona przez ustawa z dnia 11 marca 2022 r). URL:

<https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22307> (дата звернення: 29.09.2025).

11. Spain Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 29.09.2025).

12. Canale D. The Many Faces of the Codification of Law in Modern Continental Europe in: D. Canale, P. Grossi, H. Hofmann (ed.), A History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1600–1900. Dordrecht : Springer, 2009. P. 135–183.

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Ярошевська Т. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Україна*

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна зазнала збройної агресії з боку російських окупантів, яка завдала нашій державі величезних людських, матеріальних, інфраструктурних та технологічних втрат. Тому варто вже зараз започаткувати правову базу для реформування права на об'єкти інтелектуальної власності, яка дасть можливість у післявоєнний час відбудувати Україну.

Глобальною проблемою, яка повинна бути вирішена – це, перш за все, забезпечення охорони прав творців та реалізації свободи творчості, впровадження сучасних правових та організаційних механізмів охорони об'єктів права інтелектуальної власності, забезпечення державою сприятливих умов для інтелектуальної діяльності [1, с. 167–168].

Україні у післявоєнний час варто приділити увагу судовій реформі у сфері інтелектуальної власності. Хоча значні зусилля науковців і практиків були спрямовані на вдосконалення профільних законодавств у цій сфері, проте існують суттєві зауваження до поточної реформи.

Так, Указом Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 [2] року мав бути створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності, але наразі цей судовий орган так і не запрацював і таким чином ситуація з охороною та захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності дійшла критичної межі.

На думку авторки тез, для захисту прав творців та інших зацікавлених осіб потрібно у післявоєнний період активізувати зусилля і повернутися до питання щодо створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Бо ще у 2019 році розпочалися процедури відбору суддів до цього суду, але після ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів ці процеси були зупинені, і наразі цієї судової інституції так і не було створено.

Втім, наразі постає ще одне питання: чи потрібно для удосконалення системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності створення та прийняття Кодексу законів України про інтелектуальну власність? Безумовно, тенденції розвитку інтелектуальної діяльності свідчать і про зростання значення та ролі об'єктів права інтелектуальної власності в соціально-корисній та соціально-економічній системі діяльності, і про необхідність постійного удосконалення охорони об'єктів права інтелектуальної власності, особливо в умовах інтеграційних процесах України в ЄС, і про надання інтелектуальній та творчій діяльності пріоритетного значення.

Також проблемним питанням є те, що у ЦК України зовсім не приділяється уваги тим об'єктам права інтелектуальної власності, які є пріоритетними в ЄС, а саме: комп'ютерним технологіям мережі Інтернет та біотехнологічним винаходам. ЦК України визначає лише основні засади охорони права на об'єкти інтелектуальної власності, а практична регламентація відносин у цій сфері здійснюється спеціальними законами. Майже усі ці закони прийняті задовго до прийняття ЦК України. І попри те, що з моменту прийняття ЦК України пройшов вже досить тривалий час, але й досі між цими законами та ЦК України є істотні відмінності, суперечливі положення, прогалини та неузгодженні норми. Таким чином, у своїй сукупності спеціальні закони не створюють єдиної системи охорони права на об'єкти інтелектуальної власності, здатної належним чином їх захистити.

Можна погодитися з позицією О.А. Підпригори [3, с. 78], що «всі правові норми, що стосуються охорони права інтелектуальної власності, мають бути зосереджені в одному законодавчому акті. Безперечно, це мають бути лише основні правила чи норми, але вони повинні бути, їх поміщення в такому акті набагато полегшило б користування законодавством про інтелектуальну власність. Адже набагато зручніше, коли норми, що стосуються того чи іншого об'єкта, викладені в одному законодавчому акті».

Це питання набуло особливої актуальності після того, як Указом Президента був створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Насамперед створення Вищого суду мало на меті підвищити

якість розгляду судових спорів у сфері інтелектуальної власності та скоротити строки їх розгляду. Безумовно, що судові спори у сфері захисту та охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності є одними з найскладніших для розгляду, оскільки вимагають знання і специфічних технічних аспектів, і юридичних. Тому і суб'єктам права інтелектуальної власності, і суддям було б набагато легше розібратися у цій складній сфері, якби відповідне законодавство було систематизовано в одному законодавчому акті – Кодексі законів України про інтелектуальну власність.

З процедурної думки кодифікація є найскладнішим видом систематизації, бо передбачає змістовне перероблення нормативно-правових актів, що полягає в усуненні розбіжностей між правовими нормами, скасування застарілих норм, що регулюють одну й ту ж сферу суспільних відносин, мають і однаковий предмет, і спільні методи регулювання, на основі чого створюється новий кодифікований нормативно-правовий акт. Саме систематизація дозволяє виявити та ліквідувати прогалини в правовому регулюванні, досягнути більшої внутрішньої термінологічної узгодженості та єдності, провести уніфікацію норм, застосувати єдині підходи до регулювання окремих об'єктів права інтелектуальної власності [4, с. 97].

Також як слушно зазначив Голова Верховної Ради України Р.О. Стефанчук [5, с. 90], що нині в Україні законодавство у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності характеризується такими негативними ознаками як: наявність прогалин, суперечливість, дублювання законодавчих положень, розпорошеність по різних нормативно-правових актах тощо. Як наслідок, відбувається неефективне правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності та неналежний захист прав творців.

Таким чином, з огляду на зазначене, одним з найбільш ефективних способів розв'язання зазначених проблем є прийняття єдиного кодифікованого законодавчого акта – Кодексу законів про інтелектуальну власність, який би об'єднав та консолидував усі норми стосовно набуття, охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що, з одного боку, полегшило б пошук необхідних положень, а з іншого – сприяло б однозначному правозастосуванню [6, с. 133].

На підставі сказаного та для систематизації законодавства у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, авторка тез пропонує обов'язково повернутися у післявоєнний час до питання прийняття Кодексу законів про інтелектуальну власність.

Для України вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності може стати важливим кроком у налагодженні структури економіки та переході на інноваційний розвиток. Забезпечення

належної охорони та захисту інтелектуальних ресурсів у післявоєнний період є свідченням підтримки державою і творців, і інноваційних компаній та однією з умов залучення іноземних інвестицій в Україну.

Крім того, реформи у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності є не лише кроком до реалізації державних програм, а й обов'язком, який Україна має виконати на шляху до вступу в ЄС. Тому держава має створити середовище, в якому розробники та бізнес будуть зацікавлені в забезпеченні охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності саме в Україні, а реформа системи інтелектуальної власності сприяла творцям, підприємствам та бізнесу ефективно впроваджувати свої розробки, дозволяючи збільшувати капітал та отримувати дохід від використання нематеріальних активів [7, с. 439-442].

Література:

1. Ярошевська Т. В. Правова охорона, захист та комерціалізація об'єктів права промислової власності в умовах євроінтеграційних процесів. *Ампаро*. Том. 2. 2022. С. 166–172.

2. Про утворення Вишого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. № 299/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2992017-22722> (дата звернення: 29.09.2025).

3. Підпригора О. А. Чи потрібно Україні Кодекс про інтелектуальну власність? *Університетські наукові записки*. 2005. № 12 (13–14). С. 75–79. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/731.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Андрошук Г. О., Дорошенко О. Ф. Кодифікація права промислової власності Польщі: аналіз основних положень нового законопроекту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. С. 89–99.

5. Стефанчук Р. О. До питання про кодифікацію законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2016. № 11. С. 86–91.

6. Ярошевська Т. В. Правова охорона та комерціалізація винаходів в умовах реформування патентного законодавства України. *Scientific opinions about law and history collective monograph / International Science Group*. Boston : Primedia eLaunch, 2022. 240 p. P. 113–133.

7. Ярошевська Т. В. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності: аналіз реформи та концепція відродження України у післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск. № 2. С. 435-442.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ВИНАХОДАХ – ВИКЛИКИ ТА ОРІЄНТИРИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ясечко С. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

У світовому масштабі програми дослідження та розробки ліків є складними, тривають багато десятиліть і є надзвичайно дорогими. Фармацевтична промисловість переживає трансформаційні зміни, зумовлені досягненнями в технології штучного інтелекту (далі ШІ). Підходи до розробки ліків на основі ШІ (AI-driven drug discovery (AIDD)), мають потенціал пришвидшити майже кожен етап процесу розробки та відкриття ліків, про що свідчать провідні фармацевтичні компанії та стартапи, які роблять значні інвестиції в можливість ШІ, щоб отримати конкурентну перевагу [1].

Традиційна таргетна розробка лікарських засобів передбачає ідентифікацію молекулярної мішені, асоційованої із захворюванням (білка чи іншої біомолекули), подальший пошук сполуки, здатної модифікувати її функцію, та перевірку отриманих результатів у доклінічних і клінічних дослідженнях. Процес включає генетичні та хімічні скринінги, аналіз експресії генів, тестування бібліотек молекул *in vitro* і оцінку їхніх фармакологічних властивостей (біодоступності, фармакокінетики, токсичності).

Однак, оскільки ці потужні системи штучного інтелекту все більше переплітаються з винаходом нових ліків та методів лікування, виникають складні питання щодо винахідництва та прав інтелектуальної власності. Від навчання генеративних моделей на масивних наборах складних даних до розгортання ШІ для ідентифікації цілей та оптимізації потенційних потенційних клієнтів, ШІ став невід'ємним інструментом на всіх рівнях і справді став рушійною силою в зусиллях з інновацій у сфері ліків. Оскільки ШІ відіграє таку ключову роль, надання чітких рекомендацій щодо стандартів винахідництва для винаходів, створених за допомогою ШІ, має вирішальне значення для стимулювання подальших інвестицій та розвитку в цій галузі [2]. Подібні успіхи ставлять перед правовою системою нові виклики, чи може такий винахід створений за допомогою ШІ отримати патентну охорону, якщо винахід фактично згенеровано ШІ? Хто має зазначатися винахідником – людина-розробник чи сам ШІ? Як забезпечити баланс між

стимулюванням інновацій та традиційними принципами патентного права, побудованого на концепції творець-людина?

Однак інтеграція ІІІ у відкриття лікарських засобів ставить перед національною системою охорони промислової власності низку викликів. Патенти, що надають виключні права на інновації строком на 20 років від дати подання заявки, є фундаментом бізнес-моделі фармацевтичної індустрії, що дозволяє відшкодовувати багаторічні та капіталомісткі інвестиції та створює стимули для подальших розробок. Такі права дозволяють компаніям відшкодовувати значні інвестиції у дослідження та розробки, які зазвичай тривають понад десятиліття та коштують мільярди доларів, а також створюють стимули для подальших інновацій. Водночас традиційні патентні механізми, розроблені здебільшого для класичних процесів створення лікарських засобів, можуть виявитися недостатньо адаптованими до особливостей інновацій, що ґрунтуються на ІІІ.

Однозначної відповіді у науковій літературі та правозастосовній практиці на даний момент не існує, оскільки складність кваліфікації відповідного об'єкта полягає у визначенні автора твору, створеного штучним інтелектом. У разі визнання таких результатів об'єктами патентного права виникає необхідність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами, безпосередньо залученими до створення, експлуатації та застосування алгоритмів ІІІ, включаючи розробників програмного забезпечення, медичні організації та осіб, стосовно яких здійснюється обробка даних.

Водночас у випадку винаходів, згенерованих ІІІ (*AI-generated inventions*), межа між людським та машинним внеском у створення інновацій стає дедалі більш розмитою. ІІІ виходить за межі простих завдань автоматизації та аналізу даних. Створені ІІІ лікарські молекули, особливо отримані шляхом глибокого навчання та генеративного моделювання, часто демонструють структурну новизну, унікальні властивості зв'язування та фармакологічні характеристики, які не були прямо запрограмовані або легко передбачені науковцями-людьми. Прикладом є молекули «першого в класі», розроблені компаніями *Insilico Medicine* та *Recursion Pharmaceuticals*, де ІІІ не лише пропонує можливі кандидати у лікарські засоби, але й створює нові хімічні структури, відсутні у відомих бібліотеках. У таких випадках внесок ІІІ виходить за рамки звичайної обчислювальної ефективності: він здатний генерувати інноваційні та неочевидні рішення, фактично беручи участь у формуванні винахідницької концепції [3].

Це питання отримало міжнародний резонанс у справі DABUS, де штучний інтелект був зазначений як винахідник у патентних заявках, поданих у кількох юрисдикціях. Судові та відомчі рішення у США,

Великій Британії та Європейському Союзу одностайно відхилили такі заявки, виходячи з того, що лише люди можуть визнаватися винахідниками відповідно до чинного патентного законодавства. Політична та правова логіка такого підходу полягає у тому, що патентна система спрямована на стимулювання людської творчості, надаючи виключні права винахідникам. ШІ, який не має правосуб'єктності та здатності до володіння правами, не може відповідати критеріям авторства винаходу.

В цілому, право ЄС наразі не передбачає жодних спеціальних режимів для винаходів створених за допомогою штучного інтелекту, вони мають підпадати під загальні правила патентоспроможності. Винахід, навіть якщо його здебільшого здобуто штучним інтелектом, може бути запатентований, якщо заявником буде визначено людину-винахідника (наприклад, керівника проекту чи експерта, що працював із ШІ). Показовим є приклад Німеччини, Німецьке відомство ІР також відхилило заявку DABUS, але Федеральний патентний суд Німеччини у 2021 р. дозволив своєрідний компроміс. Суд постановив, що заявник може зазначити себе винахідником із уточненням в дужках, що він “ініціював роботу ШІ DABUS, який створив винахід”. Така формула не порушує закон (оскільки людина все ж вказана як винахідник), але водночас фіксує роль ШІ. Німецький суд дав зрозуміти, що сам DABUS не може бути прямо “призначений” винахідником, але інформацію про його участь не заборонено додати до поля “винахідник”.

Українська патентна система будується на тих самих засадах, що й європейська. Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [4] вимагає зазначення автора винаходу, традиційно маючи на увазі фізичну особу. Хоча в самому Законі прямо не розкрито термін “винахідник”, в українській правничій доктрині незаперечним є факт, що автором може бути лише людина. Для порівняння, у Законі України “Про авторське право” прямо вказано: автор – це фізична особа, творчою працею якої створено твір. Патентне право виходить з тієї ж аксіоми стосовно винахідника.

В Україні вже діє спеціальний *suī generis*-режим для результатів, створених комп'ютерною програмою без безпосередньої участі людини. Його запроваджено Законом № 2811-IX “Про авторське право та суміжні права” [5], він охоплює неоригінальні об'єкти, згенеровані ШІ (зокрема зображення, тексти тощо) і надає їм квазі-авторську охорону на строк до 25 років. Право на такі об'єкти належить творцю (виробнику) програми, його правонаступникам або законним користувачам програми. Водночас цей *suī generis* стосується сфери авторського/суміжного права, а до патентування не застосовується. Для фармацевтичного сектору, де інвестиції величезні, а час критичний ресурс, юридична визначеність особливо важлива.

Подальше вдосконалення законодавства має забезпечити баланс, винагороджувати інновації, створені в тандемі людини і ШІ, та водночас захищати суспільні інтереси, конкуренцію, розвиток технологій і належне визнання ролі людського інтелекту.

Література:

1. Vora LK, Gholap AD, Jetha K, Thakur RRS, Solanki HK, Chavda VP. Artificial Intelligence in Pharmaceutical Technology and Drug Delivery Design. *Pharmaceutics*. 2023 Jul 10;15(7):1916. doi: 10.3390/pharmaceutics15071916. PMID: 37514102; PMCID: PMC10385763.
2. Wang J. Navigating the USPTO's AI inventorship guidance in AI-driven drug discovery. *J Law Biosci*. 2025 Aug 2;12(2):lsaf014. doi: 10.1093/jlb/lsaf014. PMID: 40756952; PMCID: PMC12317375.
3. Q. Mei, Y. Xie, W. Yuan, & M.O. Jackson, A Turing test of whether AI chatbots are behaviorally similar to humans, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 121 (9) e2313925121, <https://doi.org/10.1073/pnas.2313925121> (2024).
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, Закон України № 3687-XII (2025) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
5. Про авторське право і суміжні права, Закон України № 2811-IX (2024) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

НОТАТКИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

м. Київ, 2 жовтня 2025 року

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр,
прізвищ тощо несуть автори.*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 03.10.2025 р. Формат 60 × 84 / 16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,58. Наклад 100. Замовлення № 076-1025.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.